

**TÜRKİYE'DE ÜÇÜZ AÇIKLAR HİPOTEZİ:
2006-2018**

(Yüksek Lisans Tezi)

Medine TEKİN

Kütahya – 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE'DE ÜÇÜZ AÇIKLAR HİPOTEZİ:
2006-2018**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK

Hazırlayan:
Medine TEKİN

Kütahya – 2019

Kabul ve Onay

Medine TEKİN'in hazırladığı "Türkiye'de Üçüz Açıklar Hipotezi: 2006-2018" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

.../.../2019

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Süleyman Emre ÖZCAN		
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Güner TUNCER		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Üçüz Açıklar Hipotezi: 2006-2018” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Medine TEKİN

Özgeçmiş

1993 yılında Nusaybin’de dünyaya geldi. İlköğrenimini Zeynel Abidin İlköğretim Okulu’nda tamamladı. Daha sonra Süleyman Bölünmez Anadolu Lisesi’ni bitirdi. 2016 yılında Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nden mezun oldu. 2016 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

Çalışmayı arzu ettiğim tez konumda çalışma olanağı sunması ve tezimi geliştirmemi sağlayan danışmanım; Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK’e, her konuda desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Güner TUNCER’e, Doç. Dr. Süleyman Emre ÖZCAN’a, Prof. Dr. Ramazan KILIÇ’a ve Dr. Öğr. Üyesi Ercan YAŞAR’a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olan desteğini esirgemeyen aileme, yeğenim Yahya İBRAHİM’e, Cengiz ÇALIŞ’a ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE’DE ÜÇÜZ AÇIKLAR HİPOTEZİ: 2006-2018

TEKİN, Medine

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK

Ocak, 2019, 103 sayfa

1980’li yılların başından itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere gelişmiş ve gelişmişte olan ülkelerde bütçe açıklarının büyük oranda artması ve bunu artan cari işlemler açığının takip etmesi; bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin var olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin varlığını ileri süren “İkiz Açıklar Hipotezi” bu dönemde ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda ise ikiz açıklar hipotezinden hareketle bütçe açığı ve cari açığın ortaya çıkmasını özel tasarruf-yatırım açıklarına bağlayan “Üçüz Açık Hipotezi” üzerinde durulmaktadır. Bir ülkede bütçe açığı ve cari işlemler açığının bir arada yaşanmasına özel tasarruf-yatırım açığı da eşlik ediyorsa söz konusu olan ülkede üçüz açık durumu yaşanmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle bütçe dengesi ve açığı, cari işlemler dengesi ve açığı, özel tasarruf-yatırım dengesi ve açığı teorik olarak ele alınmış, 2006:Q1-2018:Q1 dönemleri arası Türkiye’de üçüz açıkların tarihsel gelişimi incelenmiş ve o dönemdeki ekonomik büyüme üzerinde durulmuştur. Son bölümde Türkiye’de üçüz açık hipotezinin geçerliliği ARDL (Augmented Redistributed Lag) yöntemi ile ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Analizde uzun dönemde tasarruf açığı ile cari açık arasında pozitif ilişki tespit edilmiş olup, tasarruf açığının azaltılmasına yönelik politikalar cari açığı da azaltabilecektir. Yapılan analizin sonuçlarına göre, ilgili dönem için Türkiye’de hem kısa hem de uzun dönem için üçüz açık hipotezi doğrulanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Açığı, Cari İşlemler Açığı, Özel Tasarruf-Yatırım Açığı,

Üçüz Açık Hipotezi, ARDL

ABSTRACT**TRIPLETS DEFICITS HYPOTHESIS IN TURKEY: 2006-2018****TEKİN, Medine****M. Sc. Thesis, Department of Economic****Supervisor: Asst. Prof. Özer ÖZÇELİK****January, 2019, 103 pages**

Since the beginning of the 1980s, especially in the USA, a significance increment in budget deficits followed by the increasing current account deficits in the developed and developing countries has raised the question of whether there is a relationship between the budget deficit and the current account deficit. “The Twin Deficits Hypothesis” that suggests the existence of a relationship between the budget deficits and the current account deficit emerged during this period. Recently, based on the twin deficits hypothesis, the “Triple Deficit Hypothesis” which links the emergence of the budget deficit and the current account deficit to the private savings-investment deficits, is emphasized. If a private saving-investment gap is accompanied by a budget deficit and a current account deficit in a country, there is a triple deficit in that country.

In this study, firstly, the budget balance, the current account balance and the private savings-investment balance are discussed theoretically. Then the development of triple deficit in Turkey between 2006:Q1-2018:Q1 period examined historically and it was focused on economic growth in that period. In the last chapter validity of triple deficit hypothesis was analyzed with econometric methods of ARDL (Augmented Redistributed Lag) in Turkey. In the analysis, a positive relationship was found between the long-term savings deficit and the current account deficit and policies to reduce savings gap may also reduce the current account deficit. According to the results of the analysis, triple deficit hypothesis was not confirmed for Turkey both for short and long term.

Keywords: Budget Deficit, Current Account Deficit, Private Saving-Investment Deficit, Triple Deficit Hypothesis, ARDL.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİ, ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ..4

1.1.1. Üçüz Açık Hipotezinin Kavramsal Çerçevesi	4
1.1.1.1. Üçüz Açık Bileşenlerinin Kavramsal Çerçevesi	6
1.1.1.1.1. Bütçe Dengesi ve Bütçe Açığı	7
1.1.1.1.1.1. Bütçe Dengesi	8
1.1.1.1.1.2. Bütçe Açığı.....	10
1.1.1.1.2. Cari İşlemler Dengesi ve Cari İşlemler Açığı	11
1.1.1.1.2.1. Cari İşlemler Dengesi.....	13
1.1.1.1.2.2. Cari İşlemler Açığı	15
1.1.1.1.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi ve Özel Yatırım-Tasarruf Açığı	17
1.1.1.1.3.1. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi	17
1.1.1.1.3.2. Özel Yatırım-Tasarruf Açığı	19
1.1.2. Üçüz Açık Hipotezinin Teorik Çerçevesi	20
1.1.2.1. İkiz Açık Hipotezi	21
1.1.2.1.1. Keynesyen Geleneksel Yaklaşım.....	22
1.1.2.1.2. Ricardocu Denklik Hipotezi.....	23
1.1.2.2. Üçüz Açık Hipotezinin Teorik Çerçevesi.....	23
1.1.2.3. Üçüz Açık Bileşenlerinin Teorik Çerçevesi	27
1.1.2.3.1. Bütçe Dengesi	27
1.1.2.3.1.1. Klasik Yaklaşım	28
1.1.2.3.1.2. Keynesyen Yaklaşım.....	29
1.1.2.3.1.3. Monetarist Yaklaşım	31
1.1.2.3.1.4. Neo-Klasik Yaklaşım	32
1.1.2.3.1.5. Ricardian Yaklaşım	33
1.1.2.3.2. Cari İşlemler Dengesi.....	35
1.1.2.3.2.1. Esneklikler Yaklaşımı	37
1.1.2.3.2.2. Toplam Harcama Yaklaşımı.....	37
1.1.2.3.2.3. Parasalcı Yaklaşım	38
1.1.2.3.2.4. Dönemler Arası Yaklaşım	39
1.1.2.3.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi.....	40

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN TARİHSEL
GELİŞİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

2.1. TÜRKİYE’DE 2000 YILI ÖNCESİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME	46
2.1.1. Türkiye’de 2000 Yılı Öncesi Üçüz Açık	46
2.1.2. Türkiye’de 2000 Yılı Öncesi Ekonomik Büyüme	52
2.2. TÜRKİYE’DE 2000-2010 DÖNEMİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME	54
2.2.1. Türkiye’de 2000-2010 Dönemi Üçüz Açık	54
2.2.2. Türkiye’de 2000-2010 Dönemi Ekonomik Büyüme	57
2.3. TÜRKİYE’DE 2011-2018 DÖNEMİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME	59
2.3.1. Türkiye’de 2011-2018 Dönemi Üçüz Açık	59
2.3.2. Türkiye’de 2011-2018 Dönemi Ekonomik Büyüme	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE ÜÇÜZ AÇIKLAR HİPOTEZİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK
ANALİZ VE AMPİRİK UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	66
3.1.1. Uluslararası Çalışmalar	66
3.1.2. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar	71
3.2. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK METODOLOJİ	77
3.3. UYGULAMA VE BULGULAR.....	81
3.3.1. Birim Kök Sonuçları	82
3.3.2. Hata Düzeltme Modeli	85
3.3.3. Nedensellik Analizi	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
KAYNAKÇA	90
DİZİN	103

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1.1: Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi Kalemleri.....	10
Tablo 1.2: Türkiye’de Ödemeler Dengesi Kalemleri.....	14
Tablo 2.1: Türkiye’de 1980-2000 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları	52
Tablo 2.2: Türkiye’de 2000-2010 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları	57
Tablo 2.3: Türkiye’de 2011-2017 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları	62
Tablo 3.1: Uluslararası Çalışmalar Literatür Taraması	70
Tablo 3.2: Türkiye’deki Çalışmaların Literatür Taraması	76
Tablo 3.3: Birim Kök Testi Sonuçları.....	82
Tablo 3.4: ARDL (1,4,0) Tahmin Sonuçları	83
Tablo 3.5: Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	84
Tablo 3.6: Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları.....	85
Tablo 3.7: Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: CUSUM Testi Sonucu.....	84
------------------------------------	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
ADF	Augmented Dickey Fuller
ARDL	Augmented Redistributed Lag
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FED	Federal Rezerv Sistemi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
MB	Merkez Bankası
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
PP	Phillips-Perron
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TEZ METNİ

GİRİŞ

İkiz açık hipotezini oluşturan bütçe açığı ile cari işlemler açığı Amerika'da 1980'li yıllarda yaşanmış, daha sonrasında diğer gelişmiş ülkelerde de görülmüştür. Makroekonomideki genel denge denklemine göre bütçe dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesinin toplamı cari işlemler dengesine eşit olması gerekmektedir. Genellikle ikiz açık hipotezi savunulurken özel tasarruf-yatırım dengesi göz ardı edilmiş, cari işlemler ve bütçe dengesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Cari işlemler açığının artmasıyla beraber bütçe açıklarının azalması ikiz açık hipotezine olan yaklaşımı değiştirerek özel tasarruf-yatırım açığının incelenmesi ile üçüz açık hipotezini ortaya çıkarmıştır. Böylece ihmal edilen özel tasarruf-yatırım açığı yapılan ampirik analizlere dahil edilmiştir. Üçüz açık hipotezinde bütçe açığı, cari işlemler açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı ilişkilendirilmektedir.

Türkiye, 1980 yılından itibaren dünya ekonomisi ile bütünleşerek açık bir ekonomi haline gelmiştir. Açık bir ekonomide iç denge ile dış denge sağlanmalıdır. Bu makroekonomik denge olarak da bilinmektedir. Bütçe dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesinin toplamı iç dengeyi gösterirken, cari işlemler dengesi ise dış dengeyi göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi makroekonomik genel dengenin sağlanması için; cari işlemler dengesinin, bütçe dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesinin toplamına eşit olması gerekmektedir.

1980'li yıllarda Türkiye'de dışa dönük bir büyüme stratejisinin benimsenmesi ile dış ticaret açıkları artmış, bu açıklar 1994, 2000, 2001 yıllarındaki finansal krizlere yol açtığından cari işlemler dengesi önemli hale gelmiştir. Yine Türkiye'de söz konusu yıllarda bütçe açığının olması ve sonrasında bu açığın azalmasına rağmen cari işlemler açığının bozulmaya devam etmesi; 2012 yılında ise cari açığın azalmasına rağmen bütçe açığının bozulmaya devam ettiği görülmektedir.

Ekonomide istikrar sağlanması ve çözüm bulunabilmesi için bütçe açığı, cari işlemler açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı terimlerinin anlaşılması bir de iktisadi dengenin eş anlolu olarak sağlanması gerekmektedir. Cari işlemler açığı, bütçe açığı ve özel tasarruf-yatırım açığının aynı dönemde aynı ekonomide bir arada görülmesi üçüz açık hipotezini göstermektedir. Cari işlemler dengesi, bütçe dengesi ve özel tasarruf-

yatırım dengesinin eş zamanlı olarak açık vermesi üçüz açık hipotezinin temelini oluşturmaktadır.

Üçüz açıkların hareketlerinin birbirinden nasıl etkilendiğinin bilinmesi, politika uygulayıcılarının bu açıklarla mücadele etmesinde yol gösterici bir role sahip olacaktır. Bu sayede üçüz açıkların aralarındaki ilişki iyi analiz edilirse bütçe açığının boyutu, borçlanma miktarları, faiz ve vergi oranları konularında daha isabetli kararlar verilebilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde üçüz açık hipotezini meydana getiren bütçe dengesi, cari işlemler dengesi bir de özel tasarruf-yatırım dengesinin kavramsal ve teorik çerçevesi ele alınmıştır. İkinci bölümünde Türkiye ekonomisindeki bütçe açığı, cari işlemler açığı, özel tasarruf-yatırım açığının ve kısaca ekonomik büyümenin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Son bölümü oluşturan üçüncü bölümde ise 2006:Q1-2018:Q1 aralığındaki çeyreklik veriler kullanılarak söz konusu dönemde Türkiye’de üçüz açık hipotezinin varlığı ARDL (Augmented Redistributed Lag) yöntemine göre analiz edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, üçüz açık hipotezinin bileşenlerini oluşturan bütçe açığı, cari işlemler açığı ve özel tasarruf-yatırım açığını teorik ve ampirik olarak incelemek ayrıca bununla birlikte; ARDL analizi kullanılarak Türkiye’de üçüz açık hipotezinin, söz konusu dönemde geçerli olup olmadığını incelemektir. Uzun dönemde bu açıkların hareketleri ve birbirlerinden nasıl etkilendiklerini ve bunun yorumlanarak literatüre bir katkı sağlamaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada, Türkiye ekonomisinin 2006:Q1 ile 2018:Q1 dönemleri arasındaki verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Çalışmada serilerin durağan hale getirilebilmesi için Augmented Dickey Fuller (ADF) ile Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmıştır.

Eşbütünleşme analizi ile değişkenler arasındaki ilişki çok yönlü görülmeye çalışılmıştır. Granger Nedensellik Testi kullanılarak nedenselliğin yönü belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİ, ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu kısmında üçüz açık hipotezinin kavramsal ve teorik çerçevesi, Türkiye ekonomisinde üçüz açık hipotezinin tarihsel gelişimi konuları ele alınmıştır.

1.1. ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Bu bölümde üçüz açık hipotezi ve üçüz açık hipotezinin bileşenleri olan bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesi kavramsal ve teorik çerçevede araştırılmıştır.

1.1.1. Üçüz Açık Hipotezinin Kavramsal Çerçevesi

Bir ekonomide makroekonomik göstergeler üzerinde dengenin sağlanmasında önemli bir role sahip olan temel belirleyici faktörler arasında; cari açık, bütçe açık ve özel tasarruf-yatırım dengesizliği şeklinde de tanımlanan tasarruf açıklarıdır. Bahsettiğimiz bu değişkenlerde ortaya çıkan artış ya da azalış değişimleri tüm ekonomik dengeleri etkilemekte ve ekonominin olağan yapısı üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır (Yüce vd., 2013: 195). 1980’li yıllarda ABD’de aynı zamanda meydana gelen yüksek cari işlemler açıkları ile bütçe açıkları sonrasında bu iki açık arasındaki ilişki ABD dışındaki ülkeler içinde önem kazanmıştır. İktisatta, cari işlemler açığı ile bütçe açığı arasındaki ilişki “İkiz Açıklar Hipotezi” şeklinde tanımlanmaktadır (Kılavuz ve Dumrul, 2012: 239-240).

Üçüz açık hipotezi literatürde ikiz açık hipotezinin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. İkiz açık hipotezi, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında aynı ve pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ayrıca bütçe açıklarında oluşabilecek bir artışın cari işlemler açığında da bir artışa neden olacağını ifade etmektedir. Cari işlemler açığı ve bütçe açığının bir arada yaşandığı bir ülkede aynı zamanda yurt içi tasarrufların yurt içi yatırımların finansmanında yetersiz olması ile tasarruf-yatırım dengesinin de açık vermesi söz konusu ülkede üçüz açık durumunu göstermektedir (Szokolczai, 2006: 40-41).

Üçüz açık hipotezi; bütçe açığı ve cari işlemler açığının beraberinde özel tasarruf-yatırım dengesinin de aynı şekilde açık vermesi sonucunda oluşmaktadır (Eğilmez, 2006). Üç temel makroekonomik gösterge olan cari işlemler dengesi, yurtiçi özel tasarruflar dengesi ve kamu bütçe dengesinin birlikte açık vermesi ve bu açıkların

da birbirlerini etkilemesi durumuna üçüz açık, bütçe dengesi ile cari işlemler dengesinin açık vermesi ve birbirini etkilemesine ise ikiz açık denilmektedir. İkiz ve üçüz açık kavramlarının ifade edilebilmesi için bu hesapların açık vermesi tek başına yeterli olmayıp bununla birlikte birbirlerini belirlemeleri ve aynı anda etkilemeleri gerekmektedir. İkiz açık kavramı üçüz açık kavramından çok tercih edilmektedir. Bunun nedeni, ekonomik düzende özel tasarruf-yatırım açığının olmadığı varsayılmasıdır. Bu varsayım neticesinde bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasında birebir ilişki olduğu ortaya çıktığından söz konusu iki denge araştırılmaktadır (Danışman, 2009: 20).

Milli gelir dengesi ile cari işlemler açığı, tasarruf açığı ve bütçe açığı arasındaki ilişkinin teorik olarak temeli elde edilmektedir. Açık ekonomilerde milli gelir dengesi, toplam talebin (toplam harcama) toplama üretime (toplam gelire) eşitlendiği durumda sağlanmaktadır. Milli gelir dengesi de bu eşitliğe göre aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Erdemir, 2014: 38-39):

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (1.1)$$

Yukarıdaki denklemde gösterilen; Y milli hasılayı, C tüketimi, I yatırımları, G kamu harcamalarını, M toplam ithalatı ve X toplam ihracatı ifade etmektedir. Mal ve hizmet ithalatı ile ihracatı arasındaki fark cari işlemler açığını (CA) vermektedir.

$$CA = (X - M)$$

Burada net ihracat eğer net ithalatı aşarsa cari işlemler fazlası, net ithalat net ihracatı aşarsa cari işlemler açığı söz konusu olmaktadır (Erdemir, 2014: 39). Alternatif olarak (1) numaralı denklem aşağıdaki biçimde de gösterilebilmektedir (Güder, 2013: 3):

$$Y = C + I + G + CA$$

Dışa açık olan ekonomilerde toplam tasarruflar (S), milli gelirin kamu ve özel kesimi tarafından tüketimi gerçekleştirilmeyen kısımlarından meydana gelmektedir.

$$S = Y - C - G + CA$$

Denklemindeki $(Y - C - G)$ denkliği yatırımlara (I) eşit olduğundan bu denklem aşağıdaki gibi yeniden ifade edilebilmektedir:

$$S = I + CA \quad (1.2)$$

Özel ve kamu tasarrufları bir ekonomideki toplam tasarrufları göstermektedir. Özel tasarruflar S_p , kamu tasarrufları S_g ile gösterilerek aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir:

$$S = S_g + S_p$$

(1.2) numaralı denklemin içerisindeki toplam tasarrufların yerine bu eşitlik yazılırsa:

$$I + CA = S_g + S_p \quad (1.3)$$

Bir ekonomi içerisindeki kamu tasarrufları, aynı ekonomide toplanan vergiler (T) ile devletin yapmış olduğu kamu harcamaları (G) arasındaki fark ile bulunmaktadır.

$$S_g = T - G$$

(1.3) numaralı denklemdeki kamu tasarruflarının yerine, yukarıdaki denklem yazılırsa:

$$T - G + S_p = I + CA$$

$$CA = (T - G) + (S_p - I) \quad (1.4)$$

(1.4) numaralı denklemde CA cari işlemler açığını gösterirken, (T - G) bütçe dengesini, (S_p - I) ise özel tasarruf-yatırım dengesini ifade etmektedir. Bu denklem üçüncü açığı oluşturan üç denge ile iç denge ve dış dengenin birbirine olan eşitliğini göstermektedir. Bir ekonomi içerisinde özel tasarruf dengesini ile bütçe dengesinin toplamı iç dengeyi oluştururken; dış dengeyi ise cari işlemler dengesini oluşturmaktadır. Bu iki denge birbirine eşit olmalıdır. Özetle; kamu ve özel tasarruflarının toplamı cari işlemler açığını göstermektedir (Güder, 2013: 3-4).

1.1.1.1. Üçüz Açık Bileşenlerinin Kavramsal Çerçevesi

Üçüz açık hipotezinin anlaşılabilmesi için bu bölümde makroekonomik dengenin üç önemli ayağı olan üçüz açık bileşenlerinden; önce bütçe dengesini, daha sonra cari işlemler dengesini, son olarak da özel tasarruf-yatırım dengesini ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

1.1.1.1.1. Bütçe Dengesi ve Bütçe Açığı

Latince kökenli olan bütçe kelimesinin Latince kökü ‘bulga’ kelimesidir. Zaman içerisinde Fransızca’da “Bouge”, “Bougette” olarak kullanıldıktan sonra İngilizcede “Budget” biçiminde kullanılmıştır. Latince’de, çekmece, küçük deri çanta, para torbası gibi karşılıkları tanımlayan bütçe kelimesi artık gelecek bir dönem için devletin gelir ve gider tahminlerinin içerisinde olduğu; bu tahminlerin yürütülerek uygulanmasına ilişkin parlamentonun hükümete izin ve yetki verdiği bir kanun şeklinde görülmektedir (Dücan, 2008: 8).

Bütçe, devlete ait gelir ve giderleri birlikte gösteren belge veya devletin gelir elde etmesine ve harcama yapmasına (gider yapmasına) izin vermekte olan bir kanun şeklindedir. Bütçe aynı zamanda ekonomideki birçok değişkene etki eden bir ekonomi politikası aracı olarak kabul edilmektedir. Bütçenin üzerine yüklenen mali, ekonomik ve siyasal fonksiyonlarını bütçe büyüklüğünün yanında, bütçedeki gelir ve giderlerin bileşimi, gelirler ile giderlerin denk olması veya açık ya da fazla verme şeklindeki dengesizlikleri ile yerine getirmektedir (Yıldırım vd., 2013: 427).

Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlığı Bütçe Ve Muhasebe Yönetmeliği’ne göre bütçe; *“belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belgeyi”* ifade etmektedir (Resmî Gazete, 30/12/2016). Bütçe çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Bütçenin siyasal işlevi, yürütme organının işlenmesi ve denetlenmesi için yasamam organına imkân sağlamak; iktisadi işlevi, ekonominin içerisinde kaynak dağılımını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemek; hukuki işlevi ise, yasama organı tarafından kanun olması nedeni ile yürütme organının faaliyetlerine meşruluk kazandırmaktır (Uluatam, 2005: 126).

Devletin yüklenmiş olduğu mali ve sosyo-ekonomik görevler olan klasik fonksiyonları yerine getiren bütçe bununla birlikte makroekonomik fonksiyonları da yüklenerek bir kanun olarak; gelir ile gider öngörülerini kapsamakta, bunların uygulanması ve yürütülmesine yetki ve izin vermektedir. Fonksiyonel maliyenin başlıca araçlarından olan bütçe; gelir tahminini, kamu harcamalarının ne boyutlarda olacağını, bir de harcamalar ile gelirin ayrıntılı bir dökümünü göstermektedir. Bununla birlikte

yürütme organına ait; gelirler ve harcamalarını, bir mali yıl içerisindeki karar ve öngörülerini kapsayan yasal düzenlemedir (Akdoğan, 1993: 277).

Devlet bütçesi ile doğrudan ya da dolaylı biçimde ilişkili olan birimler kamu kesimini oluşturmaktadır. Türkiye’de devlet daireleri bütçe düzeni bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincisi çeşitli bakanlık ile bu bakanlıklara bağlı kuruluşların tamamının içerisinde yer aldığı genel bütçe; ikincisi ise kendilerine has tüzel kişilikleri olan, genel bütçenin eki biçiminde ayrı birer bütçesi bulunan katma bütçeli idarelerdir. Genel ve katma bütçelerin toplanmasıyla oluşturulan bütçeye ise konsolide bütçe denilmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2002: 133).

Teorik ve kanuni tanımlamaları yukarıda belirttiğimiz bütçe kavramının unsurları şu şekilde sıralanmaktadır (Karabaş, 2005: 26-27):

- Devletin gelecek dönemlere ait gider ve gelir tahminlerini göstermektedir.
- Bu tahminler giderleri gösteren bir üst sınır olmaktadır.
- Giderler sadece bütçe içerisinde belirtilen alanda harcanabilmektedir.
- Bütçede gösterilen gelir kalemlerinin dışında diğer hiçbir kaynaktan gelir toplanamamaktadır.
- Gelir tahminlerinde alt ve üst sınır niteliği bulunmamaktadır.
- Genellikle yıllık tahminleri göstermektedir.
- Gelirin toplanması ve giderin yapılması için öncesinde izin vermektedir.
- Gelir ve gider dengeleri birbirine denk olacak şekilde hazırlanmaktadır.

Kamunun bütçe gelirleri ile bütçe giderlerinin birbirine eşit olması durumu bütçenin dengede olduğunu göstermektedir.

1.1.1.1.1. Bütçe Dengesi

Herhangi bir ekonomideki toplam talep ve toplam arz dengesi iktisadi dengeyi vermektedir. İktisadi dengenin sağlanmasında kamu kesiminin payı büyüktür. Bu nedenle kamu kesiminin dengesi genel ekonomik dengeyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Batirel, 1994: 117).

Bütçe dengesinin en basit tanımı, belirli bir zaman dilimi içerisinde devletin yapmış olduğu harcamaların aynı zaman dilimindeki devletin gelirine eşit olmasıdır. Bütçe dengesi bir eşitlik olarak ifade edildiğinde (Boran, 2014: 7-8):

$$\text{Bütçe Dengesi} = \text{Bütçe Gelirleri} - \text{Bütçe Giderleri}$$

Şeklinde ifade edebilmektedir. Buradaki eşitlikte bütçe gelir ve gider kalemleri daha açık bir biçimde ifade edilirse:

$$\text{Bütçe Gelirleri} = \text{Vergi Dışı Gelirler} + \text{Vergi Gelirleri}$$

$$\text{Bütçe Giderleri} = \text{Personel Harcamaları} + \text{Yatırım Harcamaları} + \text{Transfer Harcamaları} + \text{Diğer Cari Giderler}$$

Bu eşitlikleri birleştirerek bütçe dengesine ilişkin genel denge aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir:

$$\text{Bütçe Dengesi} = (\text{Vergi Dışı Gelirler} + \text{Vergi Gelirleri}) - (\text{Personel Harcamaları} + \text{Yatırım Harcamaları} + \text{Transfer Harcamaları} + \text{Diğer Cari Giderler})$$

Merkezi yönetim bütçe dengesi, Tablo 1.1’de gösterildiği gibi bütçe gelirleri ve giderleri şeklinde iki ana kalemden meydana gelmektedir. Bütçe gelirlerinin bir alt hesabını gösteren faiz dışı bütçe giderleri; sosyal güvenlik ve personel primleri, devletin ödemekte olduğu mal-hizmet alım giderleri, borç verme, cari transferler, yedek ödenekler, sermaye transferleri ve sermaye gelirlerinden oluşmaktadır. Bu kalem dışında; devletin açıklarını finanse etmek adına aldığı borçların karşılığı için ödediği faizler, bir diğer bütçe gideri kalemini göstermektedir. Bütçe gelirleri başlıca iki alt hesaptan oluşmaktadır. Devletin topladığı ilk gelir kaynağı vergilerdir. Diğer gelirler kaleminde vergiler harici toplanan gelirler yazılmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi, bütçe giderlerinden bütçe gelirlerinin çıkartılmasıyla bütçe dengesi elde edilmektedir. Bütçe gelirleri ve bütçe giderleri birbirine eşit ise bütçe denktir. Eğer bütçe giderleri bütçe gelirlerinden fazla ise ve bu sebepten negatif bir değer alıyorsa bütçe dengesi bu durumda bütçe açığının varlığı söz konusudur. Son olarak bütçe gelirleri eğer bütçe giderlerinden fazla ise bütçe fazlası söz konusudur. Bütçe gelirlerinden faiz hariç bütçe giderlerinin çıkarılmasıyla bütçe dengesi kalemi dışında kabul edilen faiz dışı bütçe dengesi kalemi elde edilmektedir (Güder, 2013: 5).

Tablo 1.1: Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi Kalemleri

Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri
Faiz Hariç Bütçe Giderleri
1. Personel ve Sosyal Güvenlik Kurumları Devlet Primi Giderleri
2. Mal ve Hizmet Alım Giderleri
- Sağlık Giderleri
- Diğer Mal ve Hizmet Alım Giderleri
3. Cari Transferler
- KİT Görev Zararı
- Sosyal Güvenlik Kurumlarına Transferler
- Tarımsal Destekleme Ödemeleri
- Mahalli İdare ve Fon Payları
- Diğer Cari Transferler
IV. Sermaye Giderleri
V. Sermaye Transferleri
VI. Borç Verme
- KİT Sermaye
- Risk Hesabı
- Diğer
VII. Yedek Ödenekler
VIII. Faiz Giderleri
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri
I. Genel Bütçe Vergi Gelirleri
II. Diğer Gelirler
Bütçe Dengesi
Faiz Dışı Bütçe Dengesi

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

1.1.1.1.1.2. Bütçe Açığı

Bütçe açıkları, gelirlerin azalması haricinde giderlerin gelirlerden daha hızlı bir şekilde artması nedeniyle oluşmaktadır. Devletin hazırladığı bütçe farklı nedenlerden açık verebilmektedir. Bu nedenlerin en başında özellikle Türkiye’de, bütçelerin siyasal sebeplerle gerçekçi biçimde hazırlanmamasıdır. Bütçe açığı siyasal bir başarısızlık olarak görüldüğünde harcamaların olduğundan daha küçük gösterilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu durumda bütçe açığı yıl sonunda birikimli şekilde ortaya çıkmakta ve problemlere yol açmakla birlikte harcamaların artmasına neden olmaktadır. Kamu harcamalarındaki artışın gelirlerdeki artıştan daha fazla olmasını devlet engelleyememekte bununla birlikte harcama ve gelir arasındaki farkı vergileri yükselterek kapatamadığından dolayı borçlanmaya başvurmaktadır (Şen, 2007: 18).

Ekonomiler içinde buldukları konjonktürel döneme göre de bütçe açıkları verebilmektedirler. Ekonomi yükselme döneminde ise bütçe gelirlerinin artmasıyla üretim artar, yeni yatırımlar yapılır bunun sonunda da milli gelir artacağından devletin

topladığı vergi gelirleri artacak bu sayede bütçe açıkları azalmaya başlayacaktır. Eğer ekonomi gerileme döneminde ise istihdam azalıp yatırımlar duracağından milli gelir düşecek toplanan vergiler azalacağından bütçe açıkları artacaktır (Yaldız, 2006: 4-5).

Ekonomilerde yaşanan savaş ve iç isyanlar savunma giderlerini arttıracığından ve kişiler üretim yapmak yerine cephede savaşacağından gelir bütçesi hızla açık verecek, gider bütçesi ise artacağı için bütçe açık verecektir. Devlet, savaş sonrası ülkedeki kayıpların yenilenmesi ve ekonomiyi tekrar imar etmek için harcama yapacağından giderler artacaktır. Aynı zamanda savaştan sarsılan vatandaşlar vergi ödeyemeyeceğinden gelirler azalır ve bütçe doğal olarak açık verir. Bu durum geçici olarak kabul edilmektedir (Egeli, 1997: 27).

Ekonomik krizler ve doğal afetler bütçe açıklarına neden olabilir. Bir ekonomide kriz dönemlerinde bütçe açığı vermek önceleri durgunluktan kurtulmak için kullanılan etkili bir politika aracı iken günümüzde bütçe açığını giderme etkisinden çok ekonomik kriz sonucu ve tetikleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır. Krizlerle birlikte milli gelir ve toplanan vergiler azalmaktadır. Yani bütçe açığı krizlerin hem nedeni hem de sonucudur (Yaldız, 2006: 5).

Kamu giderleri arasında yer alan sübvansiyonlar, hükümetlerin belirli amaçlar ile belli bir kesime yaptığı mali yardımlardır. Bu yardımlar üreticileri korumak amacı ile birlikte ihracatı teşvik etmek gibi nedenlerle para ya da benzerleri ile karşılıksız yapılan mali transferlerdir. Devlet tarafından sübvansiyon harcama, bu harcamayı alanlar açısından ise sübvansiyon ek bir kaynak oluşturmaktadır. Sübvansiyon devlet için harcama olduğundan bütçe giderini arttıracığından bütçe açıklarına yol açmaktadır. Nüfus artışının olması da kamu hizmetlerinin artmasını gerektirdiğinden kamu harcamaları artmakta bu da bütçe açıklarına neden olmaktadır (Boran, 2014: 9).

1.1.1.1.2. Cari İşlemler Dengesi ve Cari İşlemler Açığı

Arapçadan Türkçe'ye geçen "Cari" kelimesi, yürürlükte bulunan, olagelen, geçen, akan gibi anlamlara gelmektedir. Cari bütçe, devlet bütçesinin günlük işler, ya da genelde cari gider ödeneklerinin olduğu bölümdür (Seyidoğlu, 2002: 84).

Ödemeler bilançosunun en önemli kalemlerinden biri cari işlemler hesabıdır (Boran, 2014: 10). Ödemeler bilançosu genel olarak, bir ülkede yaşamakta olan kişilerin

belirli bir dönem süresince yabancı bir ülkede yerleşik olarak yaşayan kişiler ile yaptıkları bütün iktisadi faaliyetlerin sonucunu göstermekte olan sistematik bir kayıt şeklinde tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 1999: 384). Ödemeler bilançosuna ait ana hesap kalemlerinden birini gösteren cari işlemler hesabı; bir ülkede yerleşik olan kişilerin, diğer ülkelerde yaşayan yerleşik kişilerle yaptıkları mal ve hizmet satışlarıyla birlikte bu mal ve hizmetlere yaptıkları ödeme ve karşılıksız transferlerin toplamından oluşmaktadır (Boran, 2014: 10).

Ülkedeki ihraç ve ithal edilen mallar bu hesaba kaydedilmektedir. Cari işlemler hesabına kaydedilen işlemler de kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 1999:388-389). Bu başlıklar (Seyidoğlu, 1999: 389-391):

- **Mal Ticareti:** Görünür ticaret olarak da tanımlanmaktadır. Birçok ülkenin uluslararası ekonomik işlemleri arasında mal ihracat ve ithalatı en fazla yeri tutmaktadır. Ülkeye döviz kazandıran en önemli işlem mal ihracatıdır. Mal ihracatı kayıt tekniğine göre alacaklı olarak aktif tarafa yazılırken, yabancılar için mal ithalatı alacak hakkı doğurduğundan dolayı işlem borçlu olarak kaydedilmektedir. Toplam mal ithalatıyla toplam mal ihracatının arasındaki fark ise dış ticaret bilançosunu vermektedir.
- **Uluslararası Hizmetler:** Görünmez ticaret olarak da tanımlanan bu bölümde, bir ülkenin hizmet ithalatı ve ihracatından kaynaklanan ödeme işlemleri yer almaktadır. Uluslararası hizmetler kapsamındaki hizmetler; lisans bedelleri, dış turizm, uluslararası taşımacılık, yurtdışı işçi gelirleri, yurtdışı resmi hizmetler, uluslararası bankacılık ve sigortacılık, komisyonlar, yabancı sermaye yatırımlarının kazançları, kiralar vs. çeşitli uluslararası hizmet işlemlerine rastlanabilmektedir.
- **Tek-Yanlı Transferler:** Karşılığında herhangi bir ödeme zorunluluğu olmadığından tek yanlı veya karşılıksız transfer de denilmektedir. Ülkeler arasında bağış ve hibe şeklinde yapılan işlemler bu bölümde yer almaktadır. Ülkeler arasında yapılan bağış mal cinsinde ise tek-yanlı transferlerin hesabında yer alan borçlu işlem olarak işlenmekte; bu kayıt mal ihracatı yapılmış gibi mal hesabına bir alacak kaydıyla denkleştirilmektedir. Eğer yapılan bağış para cinsinden ise, yine tek-yanlı transferlerdeki borçlu kısımlara işlenmekte olup sermaye veya resmi rezervler hesabında alacak kaydı ile denkleştirilmektedir.

1.1.1.1.2.1. Cari İşlemler Dengesi

Bir ülkede yerleşik yaşayan kişilerin genellikle bir yıllık dönem süresince diğer yabancı ülkelerde yaşayan yerleşik kişiler ile yapmış oldukları bütün ekonomik işlemler ödemeler bilançosu ile sistematik olarak izlenmektedir (Seyidoğlu, 1999: 384). Ödemeler Bilançosu, bir ülkenin dış dünyadan kazanmış olduğu döviz gelirlerini ve dış dünyaya harcadığı döviz giderlerinin bir denge yaklaşımıyla göstererek ele alınan dönemde ne kadar döviz fazlası veya döviz açığı verildiğini, bir de eğer varsa bu açığın nasıl finanse edildiğini açığa çıkarmaktadır (Dücan, 2008: 40).

Ülkelerin ödemeler dengesi, uluslararası alanda rekabet düzey ve itibarlarını göstermekte olduğundan çok önemli bir bilançodur. Ödemeler bilançosu; sermaye ve finans hesabı, cari işlemler dengesi, net hata noksan ve rezerv hareketleri hesaplarından meydana gelmektedir (Güder, 2013: 7). Hizmetler dengesi, dış ticaret dengesi, cari transferler dengesi ve gelir dengesi cari işlemler dengesinin alt kalemini göstermektedir (Karanfil, 2014: 4).

Cari İşlemler Hesabı = Hizmetler dengesi + Cari transferler + Dış ticaret dengesi + Gelir Dengesi

Türkiye’de ödemeler dengesi kalemleri Tablo 1.2’de gösterilmiştir (Parasız, 2002: 409):

Tablo 1.2: Türkiye’de Ödemeler Dengesi Kalemleri

1. Cari İşlemler
I. Dış ticaret
a) İhracat
b) İthalat
II. Toplam Mal ve Hizmetler
a) Turizm Gelir ve Giderleri
b) Faiz Gelir ve Giderleri
c) Diğer Mal ve Hizmet Gelir ve Giderleri
III. Özel ve Resmi Karşılıksız Transferler
2. Sermaye Hesabı
I. Doğrudan Yatırımlar
II. Portföy Yatırımları
III. Uzun Vadeli Sermaye Kullanımları
a) Kredi Kullanımları
b) Geri Ödemeler
c) Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları (DTH)
IV. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri
a) Varlıklar
- Bankaların Döviz Mevcutları
- Verilen Döviz Kredileri
b) Yükümlülükler
3. Resmi Rezervler

Kaynak: Parasız, 2002: 409

Dış ticaret dengesi, cari işlemler dengesini oluşturan kalemlerin ilkinin oluşturmakta ve mal dengesi olarak da bilinmektedir. “*Dış ticaret dengesi yurtiçinde yerleşik kişiler ile yurtdışında yerleşik kişiler arasında gerçekleştirilen mal ihracat ve ithalatını içermektedir*” (TCMB, 2014: 18).

Dış ticaret dengesinin iki alt kalemi; toplam mal ihracatı ve toplam mal ithalatıdır. Bir ülkenin yapmış olduğu ihracatı ve ithalatı arasındaki fark dış ticaret dengesini göstermektedir (Güder, 2013: 7).

$$(X-M) = \text{Dış Ticaret Dengesi}$$

Cari işlemler dengesini oluşturan bir diğer alt kalem hizmetler dengesi; turizm, inşaat, sigorta, taşımacılık, ticari-finansal hizmetler karşılığı elde edilen gelir ile giderlerin toplamından elde edilmektedir. Gelir dengesi, cari işlemler dengesinin diğer bir alt kalemini göstermektedir. Bu kalem, yatırım gelirleri (portföy yatırımlar, doğrudan yatırımlar ve diğer yatırımlar) ve ücret ödemeleri hesaplarından meydana gelmektedir. Son olarak cari transferler hesabı, cari işlemler dengesini oluşturan bir alt kalemi göstermektedir. Cari transferler ile ülkeye hizmet, mal veya para girişi olmasına

karşın bu girişlerin karşılığında kaynak transferinin gerçekleşmediği transferlerdir (TCMB, 2014: 7).

Cari işlemler dengesini milli gelir özdeşliği ile de açıklamak mümkündür. Bütçe dengesinde ele aldığımız milli gelir denkleminde hareketle elde edilen (1.2) numaralı denklem aşağıdaki şekildedir (Güder, 2013: 8):

$$S = I + CA$$

$$(S-I) = CA$$

Burada I toplam yatırımları, S toplam tasarrufları ifade etmektedir. Kısacası bir ekonomide oluşan yatırımlardan yurtiçi tasarrufların çıkartılması ile elde edilen tasarruf-yatırım dengesi cari işlemler dengesine eşit olmaktadır.

Daha önce (1.4) numaralı denklem içerisinde ifade edildiği gibi, bununla birlikte cari işlemler dengesi aynı zamanda özel tasarruf dengesi ve bütçe dengesinin toplamından ortaya çıkmaktadır.

$$CA = (Sp-I) + (T-G)$$

Cari işlemler dengesini ifade eden bu denklem sıfırdan daha büyük olursa ekonomide cari fazla verilmekte, sıfırdan küçük olduğunda ise ekonomi cari açık vermektedir (Danışman, 2009: 20). Cari denge uluslararası çerçevede yapılan mal-hizmet ihracat ve ithalatının beraberinde mali denge, özel tasarruflar ve tasarruf-yatırım oranı ile de ilişkili olmaktadır. Bundan dolayı cari dengede ortaya çıkan bir dengesizlik veya değişiklik yurtiçinde yaşayan kişi ve de kurumların yaptıkları tercih ve kararları üzerinde etkilidir (Peker ve Hotunluoğlu, 2009: 222). Üçüz açık ya da ikiz açık konuları üzerinde yapılan çalışma ve incelemelerde cari işlemler dengesi ele alınmaktayken; mal-hizmet ihracatı ve ithalatı dışındaki diğer kalemler işleme dahil edilmemiştir (Güder, 2013: 8).

1.1.1.1.2.2. Cari İşlemler Açığı

Cari işlemler hesabının alt kalemleri olan uluslararası hizmetler ve mal ticareti ülkenin sahip olduğu milli gelirinin önemli bir kısmını göstermektedir. Bunun nedeni bu hesaplardaki olumlu ya da olumsuz bakiye, doğrudan ülkenin milli gelirini etkilemektedir. Olumlu bakiye milli gelire eklenirken; olumsuz bakiye milli gelirden bir

düşme oluşturmaktadır. Cari işlemler bilançosu, borç ve alacakların birbirlerine eşit olması ile dengede olmaktadır. Borçlu kısım, alacaklı kısımdan küçük olduğunda cari işlemler bilançosu burada fazla vermekte, alacaklı kısım borçlu kısımdan küçük olduğunda ise cari işlemler açığı oluşmaktadır (Dücan, 2008: 43).

Bütçe açıklarının tespitinde başvurulan alternatif bir kavram olan cari açık, sermayenin oluşumunda veyahut finansal aktiflerin içerisinde herhangi bir artışa yol açmayan cari harcamalarla cari gelirlerin arasındaki fark ile elde edilmektedir. Diğer bir deyişle geleneksel açıktan sermaye gelirleri ve yatırım harcamaları çıkartılması ile cari açık elde edilmektedir. “Net Değer Bütçe Açığı” adıyla da bilinmekte olan cari açık, ekonomide, devletin toplam tasarruflar ve büyüme üzerindeki katkısını ölçtüğü ifadelerini ileri sürmektedir (Erdemir, 2014:9-10).

Cari Açık = (Geleneksel Bütçe Açığı- (Yatırım harcamaları + Sermaye Gelirleri))

Ekonomik göstergelere bakıldığında kamu harcamaları; yatırım harcamaları, cari harcamalar, transfer harcamaları olarak üçe ayrılmaktadır. İlk baştaki iki grup; üretim faktörü, harcama şeklinde kullanılmakta ve milli gelire katkı yaptığından dolayı gelir yaratıcı harcamalardır. Kamu harcamalarının içerisinde bulunan cari harcamalar, harcamanın yapılmış olduğu dönemde tüketilmesinden dolayı kamu gelirleri içerisinde uzun süre yer almaz ve bir getiri sağlamamaktadır. Bundan dolayıdır ki cari harcamaların açık vermesi son derece tehlikeli olmaktadır. Buna karşın, kamu kesiminin içerisinde yapılmakta olan yatırım harcamaları, kamu bünyesi içinde aktif birikimin oluşmasına yol açmakta, aynı zamanda uzun dönemli getiri de sağlamaktadır. Bu nitelikler nedeniyle, gelecek dönemlerde getiri sağlayacak olan bir harcamanın borç ile finanse edilmesinin sakıncalı olmayacağı kabul edilmektedir. Bu sayede yalnızca borçlanma yöntemiyle bir sonraki döneme anapara ve faiz yükü aktarılmamakla birlikte bu yükümlülüklerle oluşabilecek aktif birikim ve de getiri olasılığı sağlanmış olmaktadır (Direkçi, 2006: 9).

Cari işlemler hesabı dış borçlanmanın yönünü ve miktarını göstermektedir. Bir ülkenin ihracatı, ithalatının altında ilerliyorsa, bu ülke için yabancılardan borçlanma ile kapatılan bir cari açığın varlığı söz konusudur. Devlet, böyle bir borçlanmayı yabancı devletlerden veya uluslararası kuruluşlardan kredi temin etme biçiminde yapabileceği

gibi, özel sektör tarafından da yabancılara hisse senedi satışı veya varlıkların satılması şeklinde de yapılabilir. Dolayısıyla cari işlemler hesabı açık vermekte olan bir ülke, net dış varlıklarını veyahut net dış borcunu, cari açığın miktarı kadar azaltmaktadır veya bu miktar kadar arttırmaktadır. Sonuç olarak kısaca, bir ülke cari açık veriyorsa; şimdiki tüketimini veya yatırımını ya ithal etmekte ya da gelecekteki tüketim ve yatırımını ihraç etmektedir (Kökçü, 2011: 20).

1.1.1.1.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi ve Özel Yatırım-Tasarruf Açığı

Kelime olarak tasarruf, malik ve sahip olmak anlamlarına gelmektedir. Tasarruf; *“Cari tüketim için kullanılan mal ve hizmetlere harcanmayan tüm gelirdir”* şeklinde tanımlanmaktadır (Parasız, 1999: 581). Bir diğer deyişle tasarruf; gelirin tüketilmeyen kısmını oluşturmaktadır. Bir toplumun tasarruf yaptırmaya yönlendirebilen birçok neden olabilmektedir. İyi bir gelir elde edebilmek, gelecek kaygısı ile önlem alınması için tasarruf yapılması gibi etkenler bunların bir kısmını oluşturmaktadır. Bunlar dışında faiz ve gelir faktörleri tasarrufu etkileyen nedenler arasında yer almaktadır (Güder, 2013: 8-9).

Yatırım kavramının genel kabul görmüş kullanımıyla, bir kişi ya da şirket tarafından eski ya da yeni bir kıymetli varlığın satın alınması tanımıdır. Keynes’e göre yatırım, sermaye stokuna yapılan bir ilavedir. Bir ekonomide yatırım yapılarak sabit varlıklarını arttırması durumunda sermaye stokunda da artış sağlanacaktır (Keynes, 2010: 73-74). Diğer bir ifadeyle yatırım; *“O anda tüketime niyet edilmeyen malları üretmeye yönelik projelere tahsis edilen harcama akımları”*na denilmektedir (Parasız, 1999: 669).

1.1.1.1.3.1. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi

Makroekonominin genel dengesinin bir diğer ayağı da tasarruflar ile yatırımlar arasında bulunması gerekli olan yatırım-tasarruf dengesidir. Tasarruflar sonucunda biriken fonların yatırım harcamalarına yönlendirilmesi olarak da ifade edilebilecek olan tasarruf-yatırım dengesi, bir ekonominin dengeli ve güçlü yapıya sahip olması için olmazsa olmaz şartlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Dücan, 2008: 24).

Ekonomik birimler, gelecekte daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla, gelirlerinin tamamını tüketmeyip bir kısmını tasarruf ve yatırım için kullanmaktadır (Boran, 2014: 14). Bir diğer ifadeyle gerçek hayatta gelirlerin tamamı üretime yönlendirilmediğinden bir kısmı tasarruf olarak kaldığı için bu tasarruflar tüketimin toplam üretimden daha az olmasına neden olur. Dolayısıyla burada dengenin sağlanması için yatırımların tasarruflara eşit olması gerekmektedir. Bireylerin gelirlerinde oluşan artışın ne kadarı ile tüketim ne kadarı ile tasarruf yapacağı marjinal tüketim eğilimiyle marjinal tasarruf eğilimine bağlı değişmektedir. Marjinal tasarruf eğilimi ne kadar küçükse ya da marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyükse gelir artışından kaynaklı tüketimin artışı da aynı oranda büyük olacağından yatırımlar artarak gelir ve tüketimi arttıracaktır (Karanfil, 2014: 20).

Genel denge hesapları içerisinde bulunan tasarruf-yatırım dengesi, bir tarafında özel yatırımlar ile kamu yatırımları bulunmaktadır. Bu özel ve kamu yatırımları, ayrı ayrı sabit sermaye yatırımları ve stok değişimlerin toplamıyla elde edilmektedir. Tasarruf-yatırım dengesinin diğer tarafında ise kamu tasarrufları ile özel tasarruflar yer almaktadır. İç tasarruflar toplamının yatırımlar için yetersiz olması halinde dengeyi dış tasarruflar sağlamaktadır (Öncel, 1993: 161-162).

Açık ekonomi dengesinde yatırımlar ve tasarruflar birbirine eşit olduğundan milli gelir (1.5) numaralı denklemdeki gibi yazılabilmektedir:

$$Y = C + I + (G-T) + (X-M) \quad (1.5)$$

Genel denge iç ve dış dengenin sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. C tüketim harcamalarını, S toplam tasarrufları, G kamu harcamalarını, T vergileri, I yatırım harcamalarını, M ithalatı, X ihracatı ifade etmektedir. Ekonomide üretimin belirli bir bölümü ihraç edilirken, yurt içi harcamalarının da belirli bir bölümü ithalata gidecektir. Bundan hareketle Y yerine C+S bir diğer ifadeyle $Y-C=S$ yazılırsa denklem şu şekilde olacaktır:

$$Y - C - I + (T-G) = X-M$$

$$X - M = (S-I) + (T-G) \quad (1.6)$$

(1.6) numaralı denklemin içerisinde özel kesimin tasarruf-yatırım dengesini (S-I), (T-G) ise kamu kesimi tasarruf-yatırım dengesini, dış ekonomik dengeyi de (X-M)

göstermektedir. İç dengeyi oluşturan özel ve kamu kesimi yatırım-tasarruflarını bir başlık altında topladığımızda ve kamu kesimi gelir gider dengesi birbirine eşit olduğunda denklem şu şekilde olmaktadır (Öncel, 1993: 162-163):

$$(S-I) = X - M \quad (1.7)$$

(1.7) numaralı denklemde görüldüğü üzere burada iç ve dış ekonomik dengeler birbirine eşit olmaktadır.

1.1.1.1.3.2. Özel Yatırım-Tasarruf Açığı

Cari işlemler açığı ya da fazlası ülkenin toplam yurtiçi tasarruf-yatırım farkına eşittir:

$$(S-I) = CA$$

Özel kesimde yapılan tasarrufların yatırımlardan çıkartılması ile özel tasarruf-yatırım dengesine ulaşılmaktadır. Cari işlemler dengesi pozitif olduğunda o ülkenin ekonomisinde özel tasarruf fazlası da negatif olduğundan, özel tasarruflar yatırımları karşılayamamakta ve özel tasarruf-yatırım dengesinde açıkla karşılaşmaktadır (Güder, 2013: 9).

Kısaca tasarruf açığı denilmekte olan tasarruf-yatırım açığını birçok faktör etkilemektedir. Devlet yatırım-tasarruf dengesine yön vermek için; maliye politikası, para politikası, dış ticaret politikası ve birtakım sosyal politikalar uygulamaktadır. Bu noktadan hareketle faiz oranlarının düşük olması tasarruf açığının en önemli nedenlerindedir. Çünkü faiz oranlarında yaşanan düşüş yatırımları teşvik edip özel tasarrufların azalmasına neden olabilir. Faiz oranlarında artış olduğunda bireyler tüketimden kısıp daha çok tasarrufa yönelmektedirler. Gelirdeki değişim de tasarruflar üzerinde etkilidir. Devletin yatırım harcamalarının yetersiz olması sonucu üretim düşüklüğü meydana gelmesi ve gelirin yeterli düzeyde artmaması tasarrufları olumsuz yönde etkilemektedir. Özel kesimin yatırım yapmak istemediği alanlarda kamu harcamaları yolu ile alt yapı oluşturularak özel kesimin bu alanlara yatırım yapması desteklenmelidir (Karanfil, 2014: 22).

Yatırımların ana kaynağı tasarruflar olması nedeniyle tasarrufların yetersiz olması ile yatırımların düşük seviyede kalması; ülkedeki kaynaklar üretime dahil

edilemediğinden milli gelir seviyesi artırılamaz. Yurt içi tasarruflar yetersiz olduğunda, yurt içi yatırımları finanse edemediğinden dolayı yabancı sermaye ve dış borçlanmayla bu eksiklik tamamlanır. Bu sayede milli gelir arttırılmaya ve bu artış ile tasarrufların arttırılması sağlanır (Sancak ve Demirci, 2012: 187-188). Kısa dönemde dış borçlanma yurt içi tasarrufları olumlu yönde etkileyecektir. Kısa dönemde dış borçlanmaya sıcak bakılmaması tasarruf açığına neden olan bir diğer etkidir. Ancak dış kaynaklı borç alınan sermaye eğer üretimde, ithalatı azaltıcı ihracatı arttırıcı konumda kullanılmazsa diğer bir ifadeyle katma değer üretmeyen mal ve hizmet alımında veya lüks tüketim, gayrimenkul gibi alanlarda kullanılır ise üretim, milli gelir ve dolayısıyla tasarruflar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Vergi oranlarının gelir üzerindeki etkisi tasarruf açığının oluşmasındaki bir başka nedendir. Vergi oranları düşürüldüğünde ya da arttırıldığında yatırım ve tasarruflar değişimden etkilenmektedir. Aynı şekilde transfer harcamalarında meydana gelen artışlar da tasarruf açığına neden olmaktadır (Karanfil, 2014: 23).

1.1.2. Üçüz Açık Hipotezinin Teorik Çerçevesi

Bir ülkede iç ve dış ekonomik denge birbirine eşittir. Bu nedenle ülkenin iç ekonomik dengesinde açık görüldüğünde, dış ekonomik dengesinde de açıklar oluşmaktadır. Bu durum iç ekonomik dengedeki açığın dış ekonomik denge açığı ile finanse edildiğini kanıtlamaktadır. İç ekonomik dengeyi meydana getiren kamu kesimi gelir-gider dengesi veya özel kesim tasarruf-yatırım dengesi ile dış ekonomik dengeyi oluşturan cari denge açık veriyorsa ikiz açığın varlığı ile karşılaşılmaktadır. İç ekonomik dengede ikiz açıklarla birlikte cari dengede de açıklar görülüyorsa cari ekonomide üçüz açık söz konusudur (Eğilmez, 2012).

Üçüz açıklar, cari işlemler açığı ile bütçe açıkları arasında aynı yönlü bir ilişkinin var olduğunu ve bütçe açıklarında yaşanacak bir artışın aynı şekilde cari işlemler açığında da bir artışa neden olduğunu belirten ikiz açıklar hipotezinin bir uzantısıdır (Szokolczai, 2005: 40). Bu noktada, üçüz açık hipotezinin daha iyi anlaşılması için ikiz açık hipotezinden kısaca bahsedilmesi yerinde olacaktır.

1.1.2.1. İkiz Açık Hipotezi

Klasik ekonomi anlayışının geçerli olduğu 1929 Dünya Ekonomik buhranının yaşandığı yıllara kadar olan dönemde bütçe açığı ve fazlasına karşı çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle gerekli harcama finansmanını sağlamak için ortaya çıkan açıklar dışında genellikle kamuda borçlanma yapılmadığından bütçe açıklarından kaçınılmaktaydı. Takip eden yıllarda Keynesyen ekonomi ile devlet ekonomiye müdahale etme alanı bulduğundan, klasiklerin tam tersine talep yönlü politikaların takip edilmesinin gerektiğini öne sürmektedirler. Keynesyen yaklaşıma göre bütçe büyüklüğü ve bütçe dengesi toplam talebi etkileyen temel değişkenler arasındadır. İhtiyaç olduğunda genel dengenin sağlanması için bütçe dengesinden fedakârlık edilmeli görüşündedirler (Darrat, 1988: 880).

1970'li yıllarda dış ticaret ve uluslararası sermaye hareketleri serbestleşmeye, ekonomik sınırlar da ortadan kalkmaya başladığından, uluslararası kuruluşlar önderliğinde bu dönemde birçok ülkede gümrük duvarları ortadan kaldırılmış ve dış ticaret önündeki engeller azaltılmıştır. Keynesyen iktisatçıların çözüm bulamadığı stagflasyon sorununun nedenleri arasında yatırımların azalması, verimlilik oranlarının düşmesi ve petrol krizinin neden olduğu artan maliyetler vardır (Feldstein, 1982: 3).

Seksenli yıllarda işsizlik ve enflasyonun yarattığı stagflasyon sorununun çözümü için vergi indirimine gidilmesini savunan arz yanlı iktisat teorisi, iktisat politikalarına yön vermektedir. ABD'nin stagflasyon çözüm önerilerini dikkate almasıyla vergi indirimlerine gidilmiştir. Fakat kamu harcamaları azalan vergilerden yüksek olduğundan bu dönemde kamu bütçesinde ciddi açıklar oluşmuştur. Yine bu dönemde ABD'ye elektronik alanında Japonya, Kore, Tayvan gibi Uzakdoğu ülkelerinin rakip olması ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin eski ekonomik güçlerini tekrar kazanmaları gibi gelişmeler ABD'nin dış ticaretteki üstünlüğünü yitirmesine neden olmuştur. Bu durum yüksek cari işlemler açıklarına neden olmuştur (Feldstein, 1982: 3).

ABD ekonomisinde 1980'li yıllarda artan bütçe açıkları ile birlikte cari açıkların da artmasıyla ikiz açık hipotezi ilk defa dikkat çekmiştir (Darrat, 1988: 879). Bütçe açığına, cari açığın da yüksek düzeyde eşlik etmesi ikisi arasında bir ilişkinin varlığını düşündürmektedir Geleneksel görüşe sahip iktisatçılar bu ilişkiyi ikiz açıklar

hipotezi olarak açıklamıştır. Bu hipoteze göre bütçe açıklarından cari açıklara doğru pozitif bir ilişki vardır (Vyshnyak, 2000: 6). Kamu harcamalarında meydana gelen artış veya vergilerde yapılan azalışla ortaya çıkan bütçe açıkları, reel faiz oranlarında baskı yaparak ülkeye sermaye girişini arttırmakta ve ulusal para değerlenerek dış ticareti olumsuz etkilemekte bu da cari açıklara yol açmaktadır (Darrat, 1988: 881).

$$(S-G) + (T-G) = X-M \quad (1.8)$$

Bu denklemde (S-G) tasarruf-yatırım farkını, (T-G) bütçe açığını, (X-M) ise dış ticaret ya da cari açığı gösterdiğinden burada bütçenin açık vermesi ya da dış ticaret açığı olması tasarruf dengesini de etkileyerek kendi içerisinde neden sonuç ilişkisi yaratmaktadır (Aristovnik, 2000: 4-5).

İkiz Açık Hipotezi ile ilgili teorik açıklamalar temel olarak iki ana grupta toplanabilir. İlk grup Keynesyen Teori ve Mundell-Fleming Modeli çerçevesinde yapılan açıklamalardan oluşmakta; ikinci grup ise, Ricardocu görüş çerçevesinde yapılan açıklamalardan oluşmaktadır. Keynesyen Teori ve Mundell-Fleming Modeli çerçevesinde yapılan açıklamalar esas olarak, bütçe açıklarının cari işlemler açıklarına neden olacağını savunmaktadır (Doğan ve Tunalı, 2012: 4). Bunun dışında diğer bir yaklaşım olan Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ise ikiz açıklar hipotezinin geçersiz olduğunu savunmaktadır (Alkswani, 2000: 4).

Üçüz açık hipotezi açıklanmasında kolaylık sağlaması açısından ikiz açıklar hipotezini açıklamaya yönelik iki önemli yaklaşım üzerinde biraz daha durmak faydalı olacaktır.

1.1.2.1.1. Keynesyen Geleneksel Yaklaşım

Keynesyen ya da geleneksel yaklaşım olarak da adlandırılan bu görüş, bütçe açıkları ve cari açık arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu yani ikiz açık sorunun geçerliliğini savunmaktadırlar. Keynesyen görüşüne göre tam sermaye hareketliliğinde ve esnek döviz kurunda kamu harcamalarında oluşan artış ulusal tasarrufları azaltacağından faiz oranları yükselecek ve ulusal para değer kazanacaktır. Bu durum dış ticaret dengesini bozarak cari açığa yol açacaktır (Ay vd., 2004: 76).

Keynesyen yaklaşım IS-LM modeli temeline dayanarak, bütçe açığı ve cari açıklar arasında pozitif (aynı) yönlü bir ilişkinin geçerliliğini desteklemektedir. Dış

ticaret açığı olarak da ifade edilen cari açıklardaki değişimler, bütçe açığının doğrusal bir fonksiyonu kabul edilmektedir (Özçalık ve Erataş, 2014: 138). Özel sektör ve kamu sektörünün toplamı olan ulusal tasarruflarda meydana gelen bir azalma olduğunda faiz oranları yükseleceğinden döviz kuru artacaktır. Bu gelişme ihracatı azaltıp ithalatı arttıracığından dış denge bozulacaktır. Bu nedenle bütçe açığı, dış ticaret açığına dolayısıyla cari açığın artmasına neden olacaktır. Nedensellik ilişkisi bütçe açığından cari açığa doğru pozitif yönlüdür (Alkswani, 2000: 4-5).

1.1.2.1.2. Ricardocu Denklik Hipotezi

Kamu harcamalarında yaşanan artıştan ötürü ortaya çıkan bütçe açığının, cari işlemler dengesi üzerinde etki yarattığı görüşü kabul edilmesine karşın iktisatçıların bazıları Ricardocu Eşitlik Hipotezini savunmaktadırlar (Ay vd., 2004: 76). Bu hipoteze göre Keynesyen yaklaşımda kabul edildiği gibi vergilerdeki indirim bütçe açığı ve cari açık üzerinde etkili değildir (Karanfil, 2014: 27).

Kamu harcamalarının stabil olduğu ve borçlanma baskısının olmadığı kabul edilirse; cari vergi oranlarında yaşanan bir indirim arzu edilen tasarruf düzeyini etkilememektedir. Bunun sebebi insanların azalan vergi yükünü daha sonra ödeyebileceklerini bildiklerinden tasarruflarını arttırmalarıdır. Vergi indiriminden kaynaklı azalan kamu tasarrufları ile aynı miktarda özel tasarruflar da artacağından ötürü milli tasarruflar ve dolayısı ile cari işlemler dengesi bu durumdan etkilenmeyecektir (Ay vd., 2004: 76-77). Bir diğer ifadeyle vergi indirimleri geçici bir olgu olduğundan ulusal tasarruflar bundan etkilenmez. Bu nedenle bütçe açığı, cari açığın üzerinde herhangi bir etki oluşturmamaktadır (Alkswani, 2000: 4).

1.1.2.2. Üçüz Açık Hipotezinin Teorik Çerçevesi

Keynesyen görüşe dayalı üçüz açık hipotezi, ilk olarak 1980’li yıllarda ABD’de Reagan’ın Mali Denemesi sırasında cari açık ve bütçe açığı arasında bir ilişkinin varlığını savunan ikiz açık hipotezi ortaya çıkmıştır (Güder, 2013: 10). “Üçüz Açık Hipotezi”, ikiz açıklara özel tasarruf-yatırım açığının eşlik etmesini göstermektedir. Üçüz açık olgusuna göre, iç ekonomik dengeyi gösteren özel kesim olarak da tanımlanan özel tasarruf-yatırım dengesi ile kamu kesimi gelir gider dengesi yani bütçe dengesinin aynı zamanda birlikte açık vererek; dış ekonomik dengeyi

oluşturan cari işlemler dengesinin de açık vermesine yol açmaktadır (Karaçor vd., 2012: 4).

Üçüz açık hipotezi yüksek cari işlemler açığı sorununun sebeplerini bulmak üzere ortaya atılmıştır. Yapılan araştırmalarda özel tasarruf-yatırım dengesi konusu üzerinde durulmamış, bütçe açığının cari açık ile ilişkisi konusu üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni özel tasarruf ve yatırımların dengede olduğu varsayımıdır. Ancak birçok gelişmiş ekonomide son yıllarda bütçe açığında yaşanan düşüşe rağmen cari açığın artış eğiliminde olması “Üçüz Açık Hipotezi” olarak tekrar aynı olguyu karşımıza çıkarmıştır. Birçok ülkede farklı seviyelerde de olsa; cari açık, bütçe açığı ya da tasarruf-yatırım açıklarından biri görülmekte ve bunlar birbirleriyle etkileşim içerisinde (Güder, 2013: 10).

Üçüz açığı oluşturan bütçe açığı, özel kesim tasarruf-yatırım açığı ve cari işlemler açığının arasındaki ilişki milli gelir denkleminde yararlanılarak gösterilebilir. Dışa açık bir ekonomide (Dücan, 2008: 61):

$$Y = C + I + G + (X-M) \quad (1.9)$$

İhracat ve ithalat arasındaki farkı gösteren $(X-M)$ ifadesinin cari işlemler açığını göstermekte olduğunu hatırlatarak, milli gelir özdeşliğini ifade eden (1.9) numaralı denklem yardımıyla;

$$(X-M) = Y - (C + I + G) \quad (1.10)$$

(1.10) numaralı denkleme ulaşılmaktadır. Cari işlemler açığı bu denkleme göre, toplam milli gelirden yurt içinde tüketilen (massedilen) kısmın çıkarılmasıyla elde edilir. Massedilen ya da absorbasyon yaklaşımına göre milli gelirin belli bir kısmı yurt içinde tüketilmektedir. Eğer yurt içinde tüketilen bu kısım artarsa bir taraftan ithalat artacak diğer taraftan ihracat azalacağından dış açığın (cari işlemler açığının) oluşmasına yol açacaktır. Yurt içinde üretilen gelirin bir bölümü tüketime giderken bir bölümü ise tasarrufa gitmektedir. Yurt içindeki üretim, yurt içinde tüketilen kısımdan fazla olduğunda ise cari fazla ortaya çıkmaktadır (Ünsal, 2006: 73).

Üçüz açık hipotezinin açıklanması amacıyla (1.10) numaralı denkleme tasarrufları dahil etmek gerekecektir. Dışa açık ekonomiler içerisinde; milli tasarruf (S),

milli gelirin kamu ve özel kesim tarafından tüketilmeyen kısma eşit olması baz alınarak milli tasarruflar (S) aşağıdaki gibi denkleme eklenmektedir (Dücan, 2008: 61-62):

$$S = Y - C - G + (X - M) \quad (1.11)$$

Milli gelirden, özel tüketim ve kamu harcamalarının çıkarılması ile kalan kısım ile yatırımlar eşit olacağından, (Y-C-G) ifadesi yerine (I) ifadesini kullanılabilir. Bundan hareketle ulusal tasarrufların, yatırımlar ve cari işlemler açığı toplamına eşit olduğunu ifade eden denklem aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$S = I + (X - M) \quad (1.12)$$

(1.12) numaralı denklem dışı açık ekonominin GSMH'sini arttırabilmek için yerli yatırımlarla birlikte yabancı yatırımların da kullanıldığını göstermektedir. Dış açık ekonomideki cari işlemler fazlası o ekonominin net yabancı yatırımı olarak değerlendirilir. Bu demektir ki ülke içerisinde gerçekleşen yatırım fazlası dış kaynaklı ve bunlar dış tasarruflar tarafından finanse edilmektedir.

Milli tasarruflar (S); özel kesim tasarrufları (S_P) ile kamu kesiminin tasarrufları (S_G) toplamından oluşmakta ve şu şekilde gösterilmektedir:

$$S = S_P + S_G \quad (1.13)$$

Kamu kesimi tasarrufları, kamu kesiminin topladığı vergiler ile kamu kesiminin yaptığı harcamalar arasındaki farka eşittir. Özel kesim tasarrufları ise işletmeler ve bireylerden oluşan özel kesimin elde ettikleri vergi sonrası gelir ile tüketim harcamaları arasındaki farka eşittir. Bu ifadeleri aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Dücan, 2008: 62-63):

$$S_G = T - G \quad (1.14)$$

$$S_P = (Y - T) - C \quad (1.15)$$

(1.12) numaralı denklemdeki ulusal tasarruf eşitliği tekrar düzenlendiğinde;

$$S = S_P + S_G = I + (X - M) \quad (1.16)$$

Eşitliğini elde ederiz. Ulusal tasarruflar için oluşturulmuş olan söz konusu eşitlikte özel kesim tasarruflarını diğer tarafa çekelim:

$$S_P = I + (X - M) - S_G \quad (1.17)$$

Kamu tasarrufları (S_G), kamu kesimi tarafından toplanan vergiler ile kamu kesimince yapılmış olan harcamaların farkına eşit olacağından,

$$S_P = I + (X - M) - (T - G) \quad (1.18)$$

(18) numaralı eşitlik yardımıyla artık makroekonomik genel denge denklemi elde edilebilmektedir:

$$(T - G) + (S_P - I) = (X - M) \quad (1.19)$$

Bütçe Açığı + Özel Kesim Tasarruf Yatırım Farkı = Cari İşlemler Açığı

Elde edilen bu eşitlik ile artık bütçe açığı, özel kesim tasarruf-yatırım açığı bir de cari işlemler açığı arasında gerçekleşen ilişkinin incelenebileceği teorik çerçeve oluşturulmuş yapıdadır. (1.19) numaralı eşitlikte görüldüğü üzere özel kesimin tasarruf-yatırım farkı ile bütçe açığı toplamı cari işlemler açığına eşit olmaktadır. Denklem sol kısmı iç ekonomik dengeyi, sağ kısmı ise dış ekonomik dengeyi göstermektedir. Bir ülkenin dış ekonomik dengesi ile iç ekonomik dengesinin birbirine eşit olması gerekmektedir. Bir açık söz konusu olduğunda iki tarafta açık veriyor demektir (Eğilmez, 2006).

İthalat ihracatı aşarsa bu yatırımların, milli tasarruflardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Devlet, bütçe açıklarının finansı için; vergi gelirlerini kullanabilmekte, ülkenin içerisindeki kişi ve firmalardan devlet tahvili satın alabilmekte ya da yurt dışında yaşayan kişi ve firmalardan devlet tahvili satın alabilmektedir. Devlet bu şekilde iç borçlanma yöntemi kullandığı zaman; tahvil sahipleri artmakta olan faiz gelirleriyle servetlerinde bir artış olduğunu düşünerek tüketimlerini arttırabilmekte veya gelecekte vergiler ya da enflasyonun yükselebileceğini düşünerek tasarruflarını artırma eğilimine gidebilmektedirler (Dineri, 2016: 47). Cari işlemler açığı yalnızca tasarruf yatırım dengesizliklerinden değil, kamu dengesizliklerinden de ortaya çıkabilmektedir (Sürekcı, 2011: 52). Kamu borcunda meydana gelen yük, gelecek seçmenler ile vergi mükellefleri için risk teşkil etmektedir. Vergi finansının yapılacağı tehlikesi gelecekte finansal bir krizin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Böyle bir tehlikenin önlenmesi için hükümet ve parlamenter üyeler, mali sınırlamalar yaparak ticaret dengesini birleştirmeli ve kendi standart çoğunluklarının altında bütçe seçimlerini yapmalıdırlar (Dineri, 2016: 47-48).

Bir ekonomide iç ekonomik dengede oluşan bir açık dış ekonomik dengede açık verilmesi ile finanse edilmektedir. Eğer (1.19) numaralı genel denge eşitliğinin solunda yer alan bütçe dengesi ile özel kesim tasarruf-yatırım dengesi birlikte eş zamanlı olarak açık veriyorsa, bunun yanında eşitliğin sağ tarafında yer alan cari işlemler dengesinde de açık söz konusuysa ekonomide üçüz açık varlığı yaşanmaktadır (Dücan, 2008: 63-64). Cari işlem açığının nedenlerinden biri olarak ekonomik büyüme de gösterilmektedir. Birçok gelişmekte olan ülke, büyüme oranını artırmak için cari açık vermekten çekinmemektedir (Boran, 2014: 24).

1.1.2.3. Üçüz Açık Bileşenlerinin Teorik Çerçevesi

Üçüz açığı oluşturan dengeler iç içe oldukları halde bu dengelerin kendine özgü nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri ve problemi çözümlmek için üçüz açık bileşenlerinin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerekmektedir (Szakolczai, 2006: 41).

1.1.2.3.1. Bütçe Dengesi

Çalışmanın bu bölümünde farklı teorik yaklaşımlar ile bütçe açıklarının nedenleri ve yol açtıkları makroekonomik sorunlar açıklanmaya çalışılacaktır. Bütçe açığının temel olarak iki nedeni vardır. Bu nedenler; kamu harcamalarının artması ve vergi gelirlerinin azalmasıdır. Bütçe açığının finansmanında borçlanma ve para basımı yöntemleri kullanılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, bütçe açıkları gelişmiş ülkelere farklı ve daha ağır sonuçlar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin dış borçlanma yöntemine çok sık başvurmaması nedeniyle borcun geri ödenmesi noktasında bütçe için yük oluşturmamaktadır. Bu gelişmiş ülkelerde bunun yanı sıra, dış ticaret dengesinin çoğu zaman pozitif olması, yeterli büyüklükte döviz rezervlerinin olması, enflasyon oranlarının düşük olması gibisinden faktörler nedeniyle bütçe açıkları, ülke ekonomisinde fazla büyük sorunlara yol açmamaktadır. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelere; dış ödemeler dengesi açığı, kamu harcamalarının fazla artması ve kamu gelirlerinin yeterli seviyede arttırılamaması, yüksek enflasyon oranları gibi faktörler nedeni ile bütçe açıklarında oluşan artış gittikçe arttığından makroekonomik dengeleri negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin; özel tasarruflarının az

olması, bütçe açıklarının borçlanma yöntemi kullanılarak finansının sağlanması maliyetleri yükseltmektedir (Peker ve Acar, 2010: 194).

Çalışmada ele alınan bütçeye yönelik yaklaşımlar sırasıyla Klasik Yaklaşım, Keynesyen Yaklaşım, Parasalcı Yaklaşım, Neo-Klasik Yaklaşım ve Ricardian Yaklaşımlarıdır.

1.1.2.3.1.1. Klasik Yaklaşım

Klasikler denk bütçenin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bunu devletin ekonomi üzerindeki etkisini azaltmak ve kamu açıklarının borçlanma ile finanse edilmesini sınırlayarak verimli yatırımlara yönelik olursa kabul etmektedir (Arıcan, 2005: 79). Klasik görüş devletin ekonomiye müdahalesini azaltarak, kamu sektörünün genişlemesinin kontrol edilmesini ve iç borçlanmanın yapılmasını önlemektedir. Klasikler denk bütçenin sağlanabilmesi için vergi ve kamu mülklerinden elde edilen kaynakların kullanılmasını ifade etmiştir (Kongar, 1996: 301-302).

Klasik iktisat, bütçenin açık vermesi nedeni ile ekonomide istikrarsızlığın yaşanacağını savunmakta olup bütçe açıklarının ekonomide daha fazla borçlanmaya yol açacağını, bunun sonucu olarak uzun dönemde kamu maliyesinde sorunların ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Klasik iktisatçılar, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini yalnızca; adalet, eğitim, savunma ve sağlık gibi kamusal alanlara müdahalede bulunması görüşündedirler (Güder, 2013: 12). Klasik iktisat yaklaşımı liberal iktisadi görüşün temelini oluşturmakta ve yaklaşık 50 yıl boyunca tartışmasız kabul görmüştür. Bu yaklaşım, devlet bütçesinde açık verilmesine ve aşırı vergi toplanmasına karşı çıkmaktadır (Dücan, 2008: 17).

Adam Smith, ekonomik sistemde ticaret ve sanayi sektörlerinde yatırıma yönlendirilen fonların borçlanma yöntemi ile devlet tarafına aktarılması, verimsiz kamu harcamalarını arttıracığından dolayı sermaye birikimi açısından bir zarara yol açmaktadır. Devletin politik gücü, kamuya borçlanmayı arttırması ile vergi gelirlerini önemsememesi sonucuyla artacaktır. Bundan ötürü bütçe açıklarının finansmanı için borçlanma yönteminin kullanılması, devlete ait giderleri arttıracak ve gelecek dönemlerdeki bütçe açığını da artırarak devleti kısır bir döngüye sürükleyecektir. Bu

nedenledir ki klasik yaklaşım sınırlı ölçüde, verimli yatırımlar için yapılan borçlanmayı onaylamaktadır (Arıcan, 2005: 79).

Klasiklerin bütçe açıklarına karşı çıkmalarının bir diğer gerekçesi, devletin borçlanması ile vadesi gelmiş borçların geri ödeme dönemlerinde mevcut borca göre daha fazla vergi toplanmasını gerekli kılmasıdır. Çünkü bütçe açığı, devlete anapara ve faiz ödemesi olarak iki yönlü bir ödeme zorunluluğu oluşturacağından oldukça maliyetlidir (Coşar, 1991: 9).

Bütçenin fazla vermesine karşı çıkan klasik iktisatçılar, bütçe fazlasının ekonomiye dinamizm kazandıracak olan kaynakların âtil kalması nedeniyle bütçenin fazla vermesine de karşı çıkmışlardır (Dücan, 2008: 18). Bütçe fazlasının olduğu dönemde politikacıların popülist yaklaşımlar çerçevesinde harcamalarını arttıracığı ve bu eğilimin gelecekte de devam ettirileceği görüşü hâkim olduğundan bütçe fazlasına olumlu bakmazlar (Coşar, 1991: 9).

Klasik yaklaşım, 1929 yılına kadar hâkim olmuştur. 1929 yılında ABD’de başlayarak tüm dünya üzerinde olumsuz etkiler yaratan Büyük Buhranı açıklayamamıştır. Ekonomik buhrandan çıkılmasına yönelik önerilerde bulunan Keynesyen Yaklaşım ortaya çıkmıştır (Güder, 2013: 12).

1.1.2.3.1.2. Keynesyen Yaklaşım

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan zararları karşılamak için birçok ülke açık bütçe harcamaları yaparken, 1929 Büyük Buhran’ın tüm dünyayı etkisi altına alması bu ülkelerin bütçe dengelerini sağlamasını daha da güç hale getirmiştir. İşsizlik ve fiyat düzeylerinin düşmesi; gelirlerin azalmasına, talep yetersizliğinin ortaya çıkmasına ve arz talep denliğini bozulmasına yol açtığından görünmez elin piyasa ekonomisi denliğini sağlaması yetersiz hale gelmiştir (Coşar, 1991: 11).

Keynesyen yaklaşım devletin ekonomiye müdahalede bulunması gerektiğini savunmaktadır. Devlet ekonomiye müdahaleyi; kamu harcamaları, kamu gelirleri ve bütçe yolu ile yapmalı görüşü hakimdir. Keynesyen görüş klasiklerin aksine denk bütçeyi savunmamaktadır (Güder, 2013: 12). Klasik yaklaşımda bütçenin kontrolüne önem verilirken, Keynesyen yaklaşımda bütçenin etkisi önem taşımaktadır. Keynesyen Görüş’e göre ekonomide devletin yeri önemli fakat ekonominin eksik istihdamda

olduğu kabul edildiği için denk bütçe anlayışı yoktur. Ekonomide eksik istihdam söz konusu olduğundan devlet tarafından kaynaklar değerlendirilmektedir. Bundan dolayı ekonomide dengelerin sağlanması noktasında devletin mali rolü kaçınılmazdır (Arıcan, 2005: 79-80).

Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarını iki temel varsayıma dayandırmaktadır. Bunlardan ilki, ekonomide eksik istihdamın var olduğu yani kaynakların atıl kullanılmasıdır (Dücan, 2008: 19). Klasik yaklaşımın tersine Keynesyen yaklaşım da ekonominin eksik istihdamda da dengede olabileceğini, eksik istihdamın nedeninin ise talep yetersizliği olduğunu ifade etmiştir. Keynesyen yaklaşıma göre devlet, uygulayacağı talep yönlü politikalarla tüketim ve yatırım harcamalarını arttırarak, ekonominin tekrar tam istihdam düzeyinde dengeye gelmesini sağlayacaktır. Bütçe büyüklüğü ve bütçe dengesi toplam talebi etkileyen temel faktörler olarak ele alınmakta ve ekonominin genel dengesinin sağlanması uğruna, gerektiğinde bütçe dengesinden açık verilebileceğini ileri sürmüştür (Darrat, 1988: 880). Bütçe açıklarının finansmanında borçlanması, gelecek kuşaklara bir borç olarak bırakılacağı olgusu Keynesyen yaklaşımda reddedilmektedir. Çünkü borçlanılarak elde edilen kaynaklar kendi kendini finans eden yatırımlara yönlendirilirse borçlanılarak yapılan bu finansman sonraki kuşaklar için borç yüküne neden olmayacaktır (Karanfil, 2014: 16).

Keynesyen yaklaşımın ikinci varsayımı ise, bireylerin büyük bir çoğunluğunun miyop (uzağı görememe) oldukları ve likidite sınırlılığının altında davrandıklarıdır. Miyopluk hipotezi, bireylerin cari dönemde yapılan bir vergi indiriminin gelecekteki etkilerinin neler olabileceğini düşünmemesidir. Vergilerdeki indirimler ve/veya kamu harcamalarındaki artışlardan kaynaklanabilen kullanılabilir gelir artışı, bireyleri tüketime yöneltmektedir. Ancak bireyler kullanılabilir gelirlerindeki artışın nedeninin, kamunun borçlanmak pahasına yaptığı müdahaleler olduğunu ve söz konusu borçlanmanın gelecekte vergi artışıyla yani kendi gelirlerinde oluşacak azalışla finanse edileceğini göremezler. Keynesyen yaklaşımın diğer varsayımı olan likidite sınırlılığı, bireylerin borçlanma imkanlarının olmadığını ve cari dönemdeki söz konusu gelir artışının gelecekte de devam edeceğini düşünerek şimdiden aşırı tüketim yapamayacaklarını ön görmektedir. Bu iki varsayım, bir taraftan kamu harcamalarından ötürü bireylerin kullanılabilir gelirlerinin artacağını, bunun da talep artışına neden

olacağını ifade ederken; diğer taraftan da likidite sınırlılığı nedeni ile talep artışının sınırlandırılmış olacağını belirtmektedir (Dücan, 2008: 19-20).

1.1.2.3.1.3. Monetarist Yaklaşım

Klasik iktisadın çözüm bulamadığı ekonomik buhranın talep yönlü politikalar yoluyla sonlandırılmasını sağlayan Keynesyen yaklaşımı, 1960'lı yıllarla birlikte arz temelli sorunlardan kaynaklı stagflasyon probleminin çözümünde yetersiz kalmıştır. Monetarist (Parasalıcı) yaklaşım, dünya ekonomisindeki bu yeni soruna çözüm önerisi sunan görüşlerden birisi olarak ortaya çıkmıştır (Dücan, 2008: 20).

16. yüzyıla uzanmakta olan monetarist görüşlerin öncülüğünü Milton Friedman yapmaktadır. Monetaristler, öncelikle para miktarı ile fiyatlar arasındaki ilişkiye bakmışlar ve para arzını fiyatlar genel düzeyinin temel belirleyicisi kabul edip, kısa dönemde paranın nominal geliri, yani hem fiyatları hem de ekonomik faaliyetleri etkileyeceğini kabul etmektedirler (Parasız, 2010:193).

Monetarist yaklaşım bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki en önemli etkisinin enflasyonist baskı yaratması olduğunu ve enflasyon ile bütçe açıkları arasında direkt bağlantı olduğunu savunmaktadır. Yaklaşımın öncüsü Friedman uzun dönemde enflasyonun kontrol altına alınması için para arzının da kontrol altına alınması gerektiğini belirtmektedir. Bütçe açıkları sadece para basımı yoluyla finanse edilirse (monetize edilirse) enflasyonist baskılara yol açacaktır. Borçlanma ile finanse edilen bütçe açıklarının enflasyonist baskılara sebep olup olmaması para otoritelerinin yaklaşımına bağlı değişmektedir (Gök, 2006: 12-13).

Monetarist yaklaşım, bütçe açıklarının özel kesim yatırımlarını dışlayacağını savunmaktadır. Kamu harcamalarının artması ile birlikte kısa dönemde milli gelirde oluşabilecek artışın para talebi üzerinde artışa yol açacağını, bu artan para talebinin karşısında para arzının etkilenmeyip sabit kalması durumunda faiz oranlarının yükseleceğini öne çıkarmaktadırlar. Artan faiz oranları özel kesim yatırımlarını düşürecektir. Kamu harcamalarının milli gelirde oluşturduğu artış, özel kesim yatırımlarının dışlanması ile nötr olacaktır (Erdemir, 2014: 15).

Bütçe açıklarının finanse edilme yolu, söz konusu açıkların ekonomik etkilerini belirleyici niteliktedir. Bütçe açıkları finanse etme yöntemi olarak borçlanmanın

seçilmesi ekonomide enflasyonist bir etkiye yol açacaktır. Para otoritelerinin tutumuyla bağlı olarak bu etki ortaya çıkıp-çıkılmamaktadır. Friedman, para miktarında meydana gelen artış oranı ve ekonomik büyüme oranının arasında tutarlı bir ilişki gerekliliğinin olmasını savunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyüme gerçekleşmemesine rağmen bütçe açıklarının sadece emisyon yoluyla finanse edilmesi durumunda enflasyon artacaktır. Kısaca bütçe açıklarının finanse edilirken, gerekli düzeyde para arzı artış oranlarıyla desteklenen borcun kullanılması ile enflasyonist baskıların oluşması engellenmiş olacaktır (Dücan, 2008: 21).

1.1.2.3.1.4. Neo-Klasik Yaklaşım

Bütçe açığı konusu ile ilgili diğer bir ekonomik yaklaşım neo-klasik yaklaşımdır (Direkçi, 2006: 17). Neo-Klasik yaklaşımda üç önemli öge bulunmaktadır (Gök, 2006: 5-7).

- Birincisi zamanlararası tüketim optimizasyonu; her bireyin yapacağı tüketim miktarını, zamanlararası tüketim optimizasyonu yaparak belirlemekte olduğudur.
- İkinci varsayım, her bireyin sınırlı (beklenen) yaşam sürelerinin olduğunu belirtmektedir.
- Üçüncü varsayım ise ekonominin tam istihdam olduğunu ve her süreçte piyasa temizlenmesi (market clearing) sağlanması gerektiğidir.

Bu üç önemli varsayım bireylerin tüketimlerini ve dolayısıyla da bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki etkilerini belirlemede oldukça önemli çıkarımlar sağlamaktadır

Standart görüşün devamı niteliğindeki neo-klasik yaklaşım, yaşam evrelerini dikkate alarak tüketimlerini planlayan uzak görüşlü bireylerin varlığına dayanmaktadır (Arıcan, 2005: 81). Bu varsayımlar ışığında bütçe açıkları eğer vergi indirimlerinden kaynaklı ve borçlanmayla finanse edildiyse, söz konusu olan bu açıklar yaşayan ve gelecek nesillerin üzerinde birbirinden farklı etkiler oluşturacaktır (Dücan, 2006: 22). Bütçe açıkları, vergileri gelecek kuşaklara aktararak yaşam boyu tüketimi arttırmaktadır (Arıcan, 2005: 82).

Yaşayan nesiller yaşam sürelerinin sınırlı olduğu varsayımdan yola çıkarak bütçe açıklarının finansmanı sağlamak için gerekli olan vergi artışının gelecek nesillere yük oluşturacağını bilmektedirler. Bu nedenle kamu harcamalarındaki artışlar ve vergi indirimleri yoluyla gelirleri artan bireyler cari dönemde tüketimlerini arttırmada bir sakınca görmemektedirler (Dücan, 2006: 22).

Üçüncü varsayım olan ekonominin tam istihdamda dengede olduğu görüşü, üretim miktarının sabit kalarak artan tüketim talebine yanıt verememesi sonucuyla fiyat artışları meydana gelecek ve bu durum tasarrufların azalması sonucunu yaratacaktır (Dücan, 2008: 22). Artan tüketimin anlamı mutlak olarak azalan tasarruftur. Bu nedenle faiz oranları, sermaye piyasalarının dengeye getirilmesi için yükselecektir. Bu sayede bütçe açıkları dışlama etkisi (crowding-out) ile birlikte özel sermaye birikimini azaltmaktadır (Arıcan, 2005: 82).

Neo-Klasik yaklaşım, bireylerin tüketimlerini uzun dönemli bir biçimde planladıklarını ve bütçe açıklarıyla bu açıkların borçlanma yöntemi kullanılarak finansmanı sağlanması için vergileri daha sonra gelecek kuşaklara kaydırarak toplam tüketim miktarını arttırmadıklarını ifade etmektedir (Direkçi, 2006: 18).

1.1.2.3.1.5. Ricardian Yaklaşım

Ricardian yaklaşımı, 19. Yüzyılda İngiliz iktisatçısı olan David Ricardo tarafından ileri sürülmüş ve J. Robert Barro tarafından 1974'de yeniden ele alınıp geliştirilmiştir (Bilman, 2004: 34). Ricardian yaklaşımında birbirini takip eden kuşaklar kaynak transferi bakımından birbirlerine bağlıdır (Gök, 2006: 15). Bu yaklaşım, varsayımları çerçevesinde vergi artırımını ya da borçlanma yoluyla bütçe açıklarının finanse edilmesinin makroekonomik dengeler açısından bir etki yaratmayacağını savunmaktadır (Bilman, 2004: 34).

Ricardian yaklaşımında kuşaklar arası kaynak transferinin bağlı olması ile tüketim, şu andan itibaren vergi mükellefi bir birey ve bütün torunlarının kaynaklar toplamının bir fonksiyonu durumuna gelmektedir. Bu sayede analizde yalnızca bugün yaşayan tüketiciler değil aynı zamanda onların çocuklarını ve torunlarını da bulandıran bütün aile kaynakları (gelirleri) için içerisine eklenmektedir. Bütçe açıklarının, geleceğe ertelenmiş vergi ödemelerinden ibaret olması nedeniyle ailenin kaynakları üzerinde

herhangi bir değişme olmadığından bütçe açıkları makroekonomik bir etkiye yol açmamaktadır (Gök, 2006: 15).

Ricardian denklik teoreminin varsayımları (Karanfil, 2014: 19):

- Bireyler sonsuza kadar yaşamaktadırlar.
- Bireyler rasyonel ve ileri görüşlüdür. Şimdiki borçların ileride vergi yükü oluşturacağını bilmektedirler.
- Sermaye piyasası tam işlemektedir. Bireyler, devlet gibi aynı oranda borç alıp verebilmektedirler.
- İlk dönemde ihraç edilen borçların ödemesi gelecekte toplanan vergilerle ödenmektedir.
- Vergiler, götürü vergilerden oluşmaktadır.
- Açıkların oluşu herhangi bir değer ortaya çıkarmayabilmektedir.
- Kamu harcamaları, fiyatlar genel seviyesi, para arzı ve faiz oranının sabit olduğu varsayılmaktadır.

Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanının, aslında bireylerin yaşamları boyunca ödeyecekleri vergilerin dağılımında bir düzenleme olduğu bireyler tarafından bilinmektedir. Borçlanmaya karşın ödenecek anapara ve faiz ödemelerinin bir sonraki dönemde, yeni vergi konularak ya da mevcut olan vergi oranlarının artırılmasıyla telafi edileceğini bilen bireyler tüketim harcamalarında artışa gitmeyerek tasarruf etmektedirler. Özetle Ricardian yaklaşım, borçlanmanın sadece vergileri ertelediğini ifade etmektedir (Dücan, 2008: 23).

Bütçe açıklarının finansmanı vergiler yoluyla yapıldığında da bireyler yine aynı tepkiyi verecektir. Vergilerin azalmasıyla bireyler, gelecekte bütçe açıklarının oluşacağını ve bu açıklar için ödeme yapılacağını bilmektedir. Vergilerin azalmasıyla bireylerin tasarrufları artacak fakat gelecekte yapılan borçlanma için harcama yapacağını bildiğinden harcamalarını değiştirmeyeceklerdir. Ricardian yaklaşımında vergilerde yapılan indirim neticesinde, bütçe açığı beklenen özel tasarruflarda daha büyük bir artışın yaşanmasına neden olacaktır. Kısaca Ricardian yaklaşımında tam istihdam ve bütçe açıklarının finansman yolu önemli değildir. Çünkü her iki finansman yolunun sonucunda da ulusal tasarruflar, tüketim, yatırımlar, reel faiz oranları ve cari

açık etkilenmeyeceğinden ekonomik denge üzerinde etki etmeyecektir (Karanfil, 2014: 19-20).

1.1.2.3.2. Cari İşlemler Dengesi

Çalışmanın bu bölümünde cari işlemler dengesi konusundaki farklı teorik yaklaşımlar ile cari işlemler açıklarının nedenleri ve yol açtıkları makroekonomik sorunlar üzerinde durulacaktır.

Cari işlemler açığı, bir ülkenin dış dünya giderlerinin dış dünya gelirlerinden daha fazla olması demektir. Cari işlemler açığının meydana gelmesindeki başlıca nedenler; ihracat gelirlerinde yetersizlik, ithal mallara olan talebin yüksek olması, dış borç seviyesinin büyüklüğü, sermaye hareketleri, yurt içi yatırımlardaki artış ve tasarruflardaki azalış gibi etkenler sıralanabilir (Dücan, 2008: 43).

Merkantilist teori, dış ticaretin temelini değerli madenlerin stokunu artırmak olarak görülmektedir. İthalatı mümkün olduğunca en aza düşürmek, ihracatı ise teşvik etmek bu teoride hâkim olan düşünce yapısını göstermektedir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için devletin dış ticaret politikası araçlarını kullanarak gerekli düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Mutlak Üstünlük teorisi, merkantilist teorinin tersine ticaretin serbestleştirilmesi bütün ülkeleri lehine etkileyeceğini savunmaktadır. Adam Smith, ülkeler kapalı ekonomik durumuna göre daha karlı olduğundan dolayı dış ticaret yapmaktadır görüşünü savunmaktadır (Takım, 2010: 3). Smith, ülkeler hangi malı daha az maliyetle üretebiliyorsa o alanda uzmanlaşarak o malları ihraç etmeli, yüksek maliyetli ürettiği malları ise ithal etmelidir. Burada maliyetten kasıt emek faktörüdür (Güder, 2013: 19).

Genel olarak iktisat biliminin ve özelden uluslararası ticaret teorisi temeli Smith'in *Wealth of Nations*'ı 1776'da yayınlamasıyla ortaya atılmıştır. Ricardo (1817), Smith teorisinin geçerlilik alanını baz alıp bu teoriyi genişletmiştir (Bayraktutan, 2003: 176). David Ricardo bu ekolün devamı şeklinde dış ticareti mutlak üstünlüğe değil, karşılaştırmalı üstünlüğe dayandırmaktadır. Ricardo, ülkelerin dış ticaret yapmaları için sahip olmaları gereken mutlak üstünlük değil, önemli olan mutlak üstünlüğün derecesi görüşünü savunmaktadır (Takım, 2010: 3). Bugünkü uluslararası ticaretin temelini oluşturan karşılaştırmalı üstünlük teorisine avantajlı mukayeseler teorisi, karşılaştırmalı

maliyetler doktrini gibi isimlerde verilmektedir (Seyidoğlu, 1999: 18). Neo-Klasik dış ticaret teorisi, Ricardo'nun ortaya koyduğu karşılaştırmalı üstünlük teorisinin argümanlarını kabul etmiştir. Ancak emek maliyeti yerine daha kapsamlı olan fırsat maliyeti yaklaşımını öne sürerek, verimlilikler arasındaki farklılıkların dış ticaretin gerçekleştirilmesi için yeterli olduğunu ileri sürmüşlerdir (Takım, 2010: 3).

Cari işlemler dengesi, dış borçlanmanın yönünü ve miktarını da göstermekte olduğundan borçlanma cari dengeyi etkilemektedir. Bir ülkedeki ithalat, ihracatın üzerinde ise bu ülke için yurtdışı borçlanma ile kapatılan bir cari açığın varlığı olduğu söylenebilir. Devlet cari açığı kapatmak için yaptığı borçlanmayı; yabancı ülkelere veya uluslararası kuruluşlardan kredi olarak gerçekleştirebileceği gibi, özel sektörle yabancıların hisse senedi satışı veya varlıklarının satılması ile de borçlanmayı gerçekleştirebilir. Özetle cari açık veren bir ülke ya şimdiki yatırım veya tüketimini ithal etmekte ya da gelecekteki yatırım veya tüketimini ihraç etmektedir (Kökçü, 2011: 20).

Ekonomideki cari açığın hangi araçlarla finansmanının sağlanacağı önem teşkil etmektedir (Güder, 2013: 19). Cari açığın, borç yaratmayan dış kaynaklar yoluyla finansı sağlandığında sürdürülebilir olduğu; borç yaratan özellikle kısa vadeli dış borçlar ve resmi rezervler ile finansı sağlandığında ise sürdürülemez bir olgu olduğu kabul görmektedir (Göçer, 2013: 214).

Kısa ve uzun vadede cari açığın, doğrudan yatırımlar için gelen döviz girişleriyle finanse edilmesi diğer sermaye girişleri kullanılarak kapatılmasından çok daha iyidir. Bunun nedeni kısa vadeli sıcak para akımları borç arttırmakta olduğundan açığın bunlarla finanse etmek ekonomi için bir tehlike arz etmektedir. Bir ülke ekonomisinde dış borcun özellikle de kısa vadeli yabancı borcun büyümeye oranı uluslararası finans piyasalarının takip edilen bir veri olması nedeniyle ülkelerde bu oranın yüksek olması borçlandıklarında daha fazla risk primi ödemek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Borçlandıkları ülkeler daha yüksek faiz ödemelerini ister. Cari işlemler dengesinde açık olması, ülkenin dış kaynak kullanması ya da dış tasarruf anlamına gelirken; ülke eğer diğer ülkelere net kaynak transfer ederek, yurtiçindeki tasarruflarının bir kısmını yurtdışına veriyse ya da yurtiçindeki kişi veya kurumlar dış alemde yatırımlar yapmışsa cari fazla vermiş demektir (Güder, 2013: 19-20).

Cari işlemler dengesini dört farklı yaklaşım ele almaktadır. Sırasıyla bu yaklaşımlar; esneklikler yaklaşımı, toplam harcama yaklaşımı, parasalcı yaklaşım ve dönemler arası yaklaşımdır.

1.1.2.3.2.1. Esneklikler Yaklaşımı

Esneklikler Yaklaşımı, cari işlemler dengesinin önemli alt kalemlerinden biri olan dış ticaret dengesinde odaklanmaktadır. Cari dengeyi belirleyen en temel açıklayıcı faktörün göreceli uluslararası fiyatlar olduğunu varsaymaktadır (Erkılıç, 2006: 17). Uluslararası harcama ve gelir düzeyleri sabit olduğunda sermayenin net uluslararası akışını talep ve arzın durağan fiyat esnekliklerinin belirlediğini destekleyen esneklikler yaklaşımı (Güder, 2013: 20); oluşabilecek bir devalüasyonun dış ticaret dengesi üstündeki etkisini de incelemektedir. Bu yaklaşıma göre devalüasyonun dış ticaret dengesini düzeltici etkilemesi Marshall-Lerner Koşuluna bağlıdır. Devalüasyonun döviz gelirlerini artırması nedeniyle ihraç mallarını yabancı para türünden ucuzlatacağı için yabancı tüketiciler ihraç mallarına yönelecektir (Seyidoğlu, 1999: 460-461). Yani devalüasyon ülke içerisinde ithal mallara talebi azaltırken, diğer ülkeleri ihraç mallara yönlendireceğinden dış ticareti olumlu etkilemektedir (Güder, 2013: 20).

Devalüasyonun yapılmasının esas amacı resmi döviz kurlarını yükseltmek ve böylece dış dengeyi sağlamaktır ancak bunun sağlanması için üç koşul vardır. İlk koşul Marshall-Lerner koşulu olarak bilinen; ithal mallarının yurtiçi talep esnekliği ve ihraç mallarının yurtdışı talep esnekliği toplamının 1'den daha büyük olması gerekliliğidir. İkinci koşul, ihraç mallarının arz esnekliğinin yüksek olması gerekmektedir. Üçüncü koşul ise, devalüasyon sonrası ithal edilen ara malı, hammadde ve yatırım malları fiyatlarında oluşabilecek artışların ekonomi içerisinde maliyet enflasyonuna neden olmasının engellenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu koşullar sağlanmadığında, devalüasyon sonrasında meydana gelen gelir ve fiyat artışları, ithalatı arttırarak ihracatın üzerinde olumsuz bir etkiye yol açabilmektedir (Hepaktan, 2009: 40).

1.1.2.3.2.2. Toplam Harcama Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımından farklı toplam harcama yaklaşımında fiyat etkisinin yerine gelir ve istihdam etkisi üzerinde durulmaktadır (Dineri, 2016: 39). Toplam harcama yaklaşımı, Sidney Alexander tarafından 1952'de devalüasyonun etkilerini

açıklamak için ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında dış dengenin sağlanması için uygulanan politikalarda kullanılan bir yaklaşımdır. Massetme (Emme) yaklaşımı olarak da bilinmektedir (Karanfil, 2014: 9).

Sidney Alexander'a göre, toplam harcama yaklaşımı; geleneksel arz ve talep analizinden ziyade hem reel gelirdeki değişmelerin hem de fiyat değişmelerinin devalüasyondan sonra toplam harcamalar üzerindeki etkisini incelemektedir (Dineri, 2016: 39). Esneklikler yaklaşımında gelir düzeyleri sabit varsayıldığından bu yaklaşımda gelir etkisi de incelenmektedir (Güder, 2013: 20). Esneklikler yaklaşımı döviz kuru dışındaki değişmeleri ihmal ettiğinden, buradaki eksiklikleri toplam harcama yaklaşımıyla giderme yoluna gidilmiştir (Dineri, 2016: 39).

Toplam harcama yaklaşımına göre cari işlemler dengesinin giderilmesi için ülkenin milli gelir seviyesi arttırılmalı ya da toplam harcamalar azaltılmalıdır (Karanfil, 2014: 10). Ekonominin, tam istihdam ya da eksik istihdamda olmasına göre bu yaklaşımda farklı sonuçlar bulunacağı ileri sürülmektedir. Ekonomide tam istihdam söz konusuysa üretim daha fazla arttırılamaz, net ihracat yalnızca maliye ve para politikaları yolu kullanılarak harcamaların azaltılması ile bir artış gösterebilecektir. Eğer eksik istihdam söz konusu ise net ihracatın artmasıyla üretim artabilir. Ancak bunun olması için yurt içindeki toplam harcamalar üretimden daha az olarak artmalıdır (Güder, 2013: 20-21).

1.1.2.3.2.3. Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım, cari işlemler dengesi temelinde parasal bir olay olup, para piyasalarında gerçekleşen dengesizlik aynı zamanda ödemeler dengesi üzerindeki cari açık ya da cari fazla biçimindeki dengesizlikle bağlantılı olduğu bir önermedir. Bu yaklaşım, politika kararlarının cari işlemler dengesi üstündeki stok ve akım değişkenlerinin uzun dönemdeki etkileşiminden kaynaklı etkileri göz ardı ettiğinden dolayı sadece kısa dönemdeki etkiyi açıklayabilmektedir. Parasalcı yaklaşım her ne kadar parasal genişlemenin hem iç hem dış dengesini açıklamada yararlı olsa da cari işlemler dengesinin temel belirleyicileri olan dış ticaret hadleri, reel döviz kuru gibi değişkenlerin rolünün açıklanması noktasında yetersiz olmaktadır. Durağan yapıya sahip olan parasalcı yaklaşım, özellikle de sabit döviz kuru rejimini uygulamakta olan açık bir ekonomiye uygulanabileceği varsayımını kabul etmektedir. Özetle parasalcı

yaklaşım, ödemeler dengesinin herhangi bir parasal değişmeye karşı nasıl uyarlandığını açıklamaktadır. Fakat cari dengenin hangi mekanizmalar tarafından belirlendiğini açıklamada yetersiz olmaktadır (Erkılıç, 2006: 21-22).

Parasalıcı yaklaşıma göre, para arzında görülen artış faizleri düşürdüğünden dolayı harcamalar artacaktır. Harcamaların artması cari açığın artmasına neden olmaktadır. Yaklaşım bu durumu döviz kuru üzerinden de ele alarak değerlendirmiştir. Para arzında meydana gelen artışın ulusal paranın değerini düşürmesi neticesinde ihracat artacak, ithalat ise azalacaktır. Dış ticaret açığının azalması ile cari işlemler açığı da düşecektir. Bu nedenle para arzı cari açık üzerinde hem arttırıcı hem de azaltıcı etkiye sahiptir. Esneklikler yaklaşımı, toplam harcama yaklaşımı ve parasalıcı yaklaşım cari dengeyi uzun dönem etkileri ile incelememiştir (Güder, 2013: 21).

1.1.2.3.2.4. Dönemler Arası Yaklaşım

Irving Fisher tarafından geliştirilen dönemler arası yaklaşımında, döviz kuru oynamaları ile ülkelerarası nispi fiyat farklılıkları uzun dönemde etkilenmediği ve cari dengeyi açıklayamadığı gerçeğinden hareketle bu modele dahil edilmemişler (Babaoğlu, 2005: 7-8).

Dönemler arası yaklaşım; verimlilik artışı, hükümet harcamaları, cari işlemler dengesi, faiz oranları gibi değişkenlerin çerçevesinde meydana gelen beklentiler doğrultusunda, özel kesimin optimal dinamik yatırım ve tasarruf kararları sonucunda oluşmaktadır. Cari işlemler dengesinin bu çerçevede rolü, geçici olarak düşünülen verimlilik ya da talep şoklarına karşı bir yastık görevinde olmak şeklinde tanımlanmaktadır (Tiryaki, 2002: 6).

Fisher'in oluşturduğu dönemler arası yaklaşımında, cari işlemler dengesinin oluşmasında hane halklarının tüketim ve tasarruf kararlarının etkili olduğu kabul edilmektedir. Yaklaşımında, rasyonel tüketiciler şimdiki dönemde daha çok tasarruf daha az tüketim yapmak istiyorlarsa, gelecek dönemde daha fazla tüketim yapabileceklerini ileri sürmektedir. Eğer gelecek dönemde gelirlerinin artacağını biliyorlar ise bugün daha çok tüketim yapabileceklerini belirtirler. Fisher'in bu yaklaşımında rasyonel tüketicilerin geleceğe yönelik beklentileri önem kazandığı için tüketim yalnızca

bugünün gelirinden değil, gelecek dönemde kazanılacak gelire göre belirlenmektedir (Babaoğlu, 2005: 8).

Hanehalkının gelecek dönemlerde beklentileriyle uygun şekilde tüketim ve tasarruflarını belirleyip, tüketim dalgalanmalarının giderilmesi dönemler arası yaklaşımı göstermektedir. Cari işlemler dengesi, bir ülkenin diğer ülkeler ile yaptığı mal ve hizmet ticareti ile birlikte; mali denge durumu, tasarruf-yatırım dengesi, ekonomik büyüme gibi faktörler ile de ilişki içerisinde (Dineri, 2016: 37).

Dönemler arası Yaklaşımına göre eğer ileride üretim ve milli gelirin artacağı tahmini varsa şimdiki dönemde tüketimin azaltılması yerine yurt dışından borçlanma ile kaynak sağlamak rasyonel bir seçim olabilmektedir. Yani ülkede milli gelir ve üretimleri artıracak bir yatırımın oluşması için, şimdi yaptığı tüketimi azaltmanın yerine borçlanması cari açığı arttıracak olsa dahi ülke ekonomisi açısından herhangi bir risk unsuru yaratmayacaktır (Babaoğlu, 2005: 8).

Kamu yatırımları veya harcamaları kalıcı değerlerin üstüne oluşursa büyük bir cari işlemler açığı ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, özel kesim normalin üstünde kamu yatırım ya da harcamaları ile karşı karşıya kaldığı zaman tüketimini koruyabilmek adına dış borç kullanmaktadır (Tiryaki, 2002: 6-7).

1.1.2.3.3. Özel Yatırım-Tasarruf Dengesi

Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak bilinen tasarruf kamu ve özel tasarrufu olarak iki çeşittir. Açık ekonomilerde toplam tasarruf ile yatırımlar eşit değilken; kapalı ekonomilerde toplam tasarruflar toplam yatırımlara eşittir. Ekonomideki yurt içi tasarruf oranlarında yetersizlik yaşanması, yatırım için gerekli olan finans kaynağının dışarıdan temin edilmesine yol açmaktadır. Bu da cari işlem açıklarında artmaya sebep olmaktadır. Yatırımların yabancı tasarruflar kanalıyla finanse edilmesi ülkelerin yabancı kaynaklara bağımlılığının artmasına neden olmaktadır. Bunun engellenmesi için yatırımların finansman kaynağı olarak yurt içi tasarrufların arttırılması zorunludur (Dineri, 2016: 42). Ekonominin genel dengesinin temel değişkenlerinden biri olan yurtiçi tasarruflar, yatırımları finanse etmenin en güvenilir ve en masrafsız kaynağını oluşturmaktadır (Barış ve Uzay, 2015: 120). Tasarrufların arttırılmasını sağlayan önemli değişkenler bulunmaktadır. Özel tasarrufu; finansal liberalizasyon, faiz oranları,

enflasyon, gelir, hükümetin tasarrufu ve demografik etkiler belirlemektedir. Gelir etkisinden daha yüksek bir reel faiz oranları getirisi olduğu zaman, bireyler tasarruflarını artırmaktadırlar (Dineri, 2016: 42).

Klasiklerden beri tartışmalara en fazla konu olan kavramlardan birisi tasarruflardır. Klasik iktisadi düşüncede büyümek için yatırım gerekirken yatırım için de tasarruf gerekmektedir. Klasik iktisat sermaye birikim kaynağı olarak tasarrufları kabul etmekteyken; Keynesyen teori ve neo-klasik iktisat, tasarruf-yatırım ilişkisi üzerinde durmaktadırlar (Güder, 2013: 21-22).

Klasik iktisatçılara göre yatırım faiz haddinin azalan bir fonksiyonu, tasarruf ise faiz haddinin artan bir fonksiyonudur. Faiz haddinin denge faiz oranından düşük olması durumunda yatırım talebi fazlası oluşmakta, bu durum ekonomide enflasyonist bir etki yaratmaktayken tersi durumda deflasyonist etki ortaya çıkmaktadır. Özetle; klasikler yatırım ve tasarruf fonksiyonlarının faiz elastikliğinin yüksek olduğunu ileri sürmektedirler (Alkin, 1981: 30-33).

1870’li yıllardan 1929 Büyük Buhrana kadar neo-klasik iktisat teorisi geçerliliğini sürdürmüştür. Bu teoride kişiler, gelirlerinden tüketime ve tasarrufa ayıracakları miktarı cari faiz oranına göre belirlemekte olduklarından dolayı cari faiz oranı arttıkça tasarruf miktarı da artmaktadır. Tasarrufların oluşması ile birlikte yatırımlar ortaya çıkmaktadır. Neo-Klasik teoriye göre tasarruflar ve yatırımlar borç verilebilir fonlar piyasasında denge sağlanarak her zaman birbirine eşitlenmektedir (Güder, 2013: 22-23).

Neo-Klasikler, durağan durum düzeyine gelemeyen bir ekonomide kısa dönemdeki tasarruflarda görülen artışın büyümeyi arttırabileceğini ileri sürmekte, uzun dönemde ise ekonomi durağan duruma ulaşacağından tasarrufların uzun vadede büyüme üzerinde etkisinin olmayacağını savunmaktadırlar. Durağan durum, ekonomide işçi başına düşen hasıla ve sermayenin dengelenmesi ve değişmemesi durumunu ifade etmektedir (Taban, 2008: 78).

Keynes’e göre cari kullanılabilir gelir artışı, hane halkı tasarruflarını arttırdığını savunmaktadır. Tasarruf açığı sorunu daha çok gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Bu tasarruf açığı sorununun çözülememesi ekonomideki tüm alanlara etki etmektedir. Gelirin düşük olması nedeniyle oluşan tasarruf yetersizliği yatırımların

azalmasına neden olmakla birlikte; üretimi, istihdamı, mili geliri olumsuz yönde etkilemekte ve tekrardan tasarruf yetersizliğine yol açmaktadır. Ülkeler bu döngü nedeniyle finansman sorunu yaşamaktadırlar (Güder, 2013: 23).

21. yüzyılda özellikle mikro temelli olan ve tasarruf konusundaki çalışmalarda öne çıkan iki teori; Friedman'ın ortaya koyduğu "Sürekli Gelir Hipotezi" (1957) bir de Modigliani ve Brumberg'in ortaya çıkardıkları "Yaşam Boyu Gelir Hipotezi"dir (1954). Sürekli Gelir Hipotezindeki tasarruflar ile alakalı ana düşünce tasarrufun gelecekteki tüketim olduğudur. Tasarruf; miras bırakma, emeklilik döneminde gerçekleştirilecek günlük tüketim ve hatta kişinin ölümünden sonrası için bir eser bırakabilmesi nedeniyle yapılmaktadır. Sürekli gelir hipotezi tasarrufların gelirdeki geçici artışlar (gelir şokları) sonucunda yükseleceğini ileri sürmektedir. Geçici gelirin, tüketimdeki etkisi küçük iken; tasarruflar üzerinde oluşturduğu etki daha fazladır (Barış ve Uzun, 2015: 120).

Yaşam Boyu Gelir Hipotezi ile demografik etkileri açıklamak mümkündür. Modigliani'ye göre (1970) kuşaklar arasındaki nüfus artış hızı ile verimlilik artışı değişmediği süre boyunca yaşlıların meydana getirdiği negatif tasarruflarla genç nüfusun meydana getirdiği tasarruflar birbirini dengelemektedir. Verimlilik artışı ve nüfus artışı görüldüğünde, genç nüfusun meydana getirdiği tasarruf oranı pozitif yöne doğru artacaktır. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesine verimlilik artışı olanak sağlarken, gelirin artması ise tasarrufların artmasına olanak sağlamaktadır. Gelir ve tasarruf arasındaki aynı yönlü ilişki; bireylerin tasarruflarının gelir seviyesi yükselmeden artmayacağını ifade etmektedir. Devletler yapısal bir sorun olan tasarruf birikimi için teşvik edici politikalar uygulamaktadırlar. Yapılan bu uygulamalar sonrasında ülkeler kendi kaynakları ile yatırımlarını finanse edebilir duruma gelmektedirler (Modigliani'den aktaran; Dineri, 2016: 42).

Barro'ya göre kamu ve özel tasarruflar birbirlerinin ikamesidir. Bu da Ricardian yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Ricardian Yaklaşımına göre kamu tasarrufları azaldığında özel kesim ileride vergi oranlarının artacağı beklentisine girerek tasarruflarını arttıracaktır (Güder, 2013: 23).

Yatırımlar, iktisadi büyüme ve ekonomik kalkınmayı sağlayan faktördür. Yatırımlar tasarruflardaki değişikliklere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu düşünceye göre, ulusal tasarrufların en önemli ve en güvenli finansman kaynağı kabul edildiği

söylenmektedir (Güder, 2013: 23). Yatırımlar, üretim kapasitesi ve toplam talepte değişmelere neden olmaktadır. Yatırımın finansmanını sağlayacak tasarrufların yeterli oranda yaratılmaması durumunda tasarruf açığı meydana geleceğinden ekonomide yabancı sermaye girişi gerekmektedir. Döviz kuru ve yabancı sermayenin baskı altında olması, döviz kuru üzerinde risk ve cari işlemler dengesi üzerinde ise dengesizliklerin oluşmasına yol açmaktadır. O halde ülkeler, uzun dönemde yatırımlarını büyük ölçüde ulusal tasarruflar yoluyla finanse etmelidir (Değirmen ve Şengönül, 2012: 1-2).

Bir ülkede gerçekleşen yurtiçi tasarrufların, toplam yatırımlardan fazla olması durumunda tasarruf fazlası yaşanırken; tersi durumda ise tasarruf açığı oluşacaktır. Kamu tasarruf açığı ile özel tasarruf açığı ya da her ikisinin de aynı anda açık vermesi durumunda tasarruf açığı meydana gelebilir. McKinnon-Shaw Hipotezi'ne göre, faiz hadlerinde yaşanan yükselişin tasarrufları pozitif şekilde etkileyebileceği savunulmaktadır. Dış ticaretler bir diğer özel tasarrufları etkileyen faktördür. Harberger-Laursen-Metzler etkisi, ticaret hadlerinde düzelmenin olması durumunda tasarrufların artacağını, cari işlemler dengesinin pozitif yönde etkileneceğini ifade etmektedir. Özel tasarruflar üzerinde etki yaratan diğer değişkenler; dış tasarruf, finansal değişkenler, enflasyon, verimlilik artışı gibi faktörlerdir (Güder, 2013: 24).

Özel tasarruflar üzerinde parasal genişlemenin iki pozitif etkisi vardır. İlk olarak parasal genişleme faiz oranlarını düşürerek yatırım ve geliri uyarırken, bireysel tasarrufları azaltmaz. Bunun sonucunda ulusal tasarruflar artış gösterir. İkinci etkisi ise, parasal genişleme döviz kuru piyasasındaki milli paranın değerini düşürmekte bu nedenle de net ihracat ve gelir artmaktadır (Şimşek, 2005: 6).

Yaşam döngüsünün teması rasyonel davranan ekonomik birimlerin dönemler arası fayda maksimizasyonu neticesinde belirlediği tasarruflar, ertelenen tüketimi göstermektedir. Bu teoriye göre bireyler kötü günlerde tüketim yapabilmek amacı ile iyi günlerde tasarruf yapmaktadır. Bireyler böylece tasarruflarını tüm zamana yaymaktadırlar (Güder, 2013: 24).

Özel yatırım-tasarruf dengesine göre, özel tasarrufların yatırımlardan fazla olması, ülke ekonomisinin yatırım yapılabilir seviyede olduğunu belirtmektedir. Özel yatırım-tasarruf seviyesinin negatif çıkması halinde ise tasarruflar yatırımlar karşısında yetersiz olduğundan ülke ekonomisinin yatırım yapabilmesi için dış kaynaklara ihtiyacı

doğmaktadır. Yatırımlar ulusal tasarruflardan fazlaysa, ülkeler yurt dışından borç alırlar. Oluşan ticaret açığı; yabancı bankalardan, ticari bankalardan, uluslararası kuruluşlardan, doğrudan yabancı yatırımlardan ve yabancılara yapılan tahvil satışı ile finanse edilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyonun iki farklı etkisi olabilmektedir. Kaynak sıkıntısı çekmekte olan ülkeler, yabancı kaynakların ülkeye girmesiyle yatırımlarını ve iç tasarruflarını artırabilmektedir. Finansal dışa açıklık oranını arttırmak için faiz oranlarının yüksek olması bu ülkelerin kırılganlığını artırabilmektedir (Dineri, 2016: 42).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ ÜÇÜZ AÇIK HIPOTEZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME

Bir ekonomide cari denge ile ilgili çözümlene yapıldığında cari dengenin, Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) ya da Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) oranı kullanılmaktadır. Bunun yapılmasının esas nedeni, ekonominin bütünü içerisinde cari dengeyi görmek ve buna göre geleceğe dair öngörülerde bulunabilmektedir (Süreççi, 2011: 52).

2.1. TÜRKİYE’DE 2000 YILI ÖNCESİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME

Türkiye’de milli gelir dengesini oluşturan dış ticaret açığı, bütçe açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı unsurlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranının gelişimi incelenmiştir.

2.1.1. Türkiye’de 2000 Yılı Öncesi Üçüz Açık

1923 yılında yapılan Lozan Antlaşması (Ek Ticaret Sözleşmesi) maddeleri gereğince, Türkiye’de 1929 yılına kadar ithalata bir kota getirilememiş ve bağımsız gümrük tarifesi uygulanamamıştır. Bu sebeple Türkiye ithalatı önemli oranda artmış ve dış ticarete sürekli açık verilmiştir (Eren, 2017: 210).

Cumhuriyet’in kuruluş yılları içerisinde devletin açık vermemesi anlamına gelen “Altın İlke” kuralı ekonomi politikasında uygulanmıştır. Kuruluş yıllarından yaklaşık çeyrek yüzyıllık bunalıma, İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerine rağmen devletçilik uygulamasına 1950 yıllarına kadar denk bütçe politikası uygulanmıştır. Bununla birlikte dış ticaret dengesinde açık oluşmaması için çalışmalar yapılmıştır. Böylece dış ticaret ve bütçe politikalarının, dengeli para politikasının yürütülmesine katkısı ve desteği çok büyüktür (Kepenek ve Yentürk, 2000: 41).

1950’li yıllara baktığımızda, denk bütçe politikası önemsenmemiş ve ekonomide ölçsüz genişletici para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Bu yıllarda kullanılan olağan finansman kaynakları, iç borçlanma ve TCMB kaynakları olmuştur. Dönemdeki fiyat artışları artan üretim ve ithalatın büyümesi sayesinde sınırlı olmuştur. 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren ödemeler dengesinde oluşan açıkların yeni önlemler alınmasına karşı büyümeye devam etmesi dış borçlanmaya mecbur bir durum yaratmış ve dış ticaret hacmi daralmıştır. İç ve dış fiyatlar farkının artmasıyla Türk Lirası aşırı değer kazanmıştır. Aynı dönemde kredilerin kısılmasıyla döviz darboğazına

girilmiş ve ithalatta daralma oluşmuştur. Dışa bağımlı sanayiye son derece olumsuz etkileyen bu durum mal kıtlığı, enflasyonist baskı oluşturup bunlarla birlikte dış ödeme gücünü ve bunalıma yol açmıştır. Bu nedenle 4 Ağustos 1958 tarihinde istikrar kararları olan; Türk Lirasının devalüasyonu, bütçe harcamalarının kısıtlanması, KİT üretim ve hizmetlerinin fiyatlarının artırılması ve ithalata yeniden serbesti getirilmesi gibi kararlar alınmıştır (Ardıç, 2004: 110).

Türkiye yapısal özellik olarak, enerji ihtiyacında dışa bağımlılığı yüksek, katma değeri yüksek olmayan ürünler üreten, tasarruf oranı ve araştırma-geliştirme payı düşük olan bir ülke olduğundan ekonomisi kırılğan bir yapıya sahiptir (Dineri, 2016: 54).

Türkiye ekonomisi 1960'lı yılların başlarında bir dönüşüm yaşamıştır. 1950'li yıllarda özel sektör önemsenip o alanda reformlar hedeflenmişti. Ancak bu reformlar gerçekleşmemiştir. 1960'larda özel sektör yerine kamu sektörü ön plana çıkmıştı ve ekonomide devletin rolü artmıştır. 1963 yılında Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (Güder, 2013: 32). 4 Ağustos 1958 istikrar kararları çerçevesinde ithalatın bütün ülkeleri kapsayacak şekilde global kotalara bağlanması kararının etkisiyle 1963 yılında "Planlı Kalkınma Dönemi" ne kota sistemi benimsenerek girilmiştir (Eren, 2017: 212). Böylece iktisadi politikaların belirlenmesi konusunda planlama ön plana çıkmıştır. Planlama sonucunda sanayileşme alanında ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlenmeye başlanmıştır (Güder, 2013: 32).

1970 yılına kadar; ithal ikamesinin aşırı uygulanması, ihraç mallarına olan talebin azalması ve aşırı değerlenmiş kurların gündemde yer alması nedeniyle ihracatta önemli bir gelişme olmamıştır. 1970 yılında ise döviz darboğazı ve ihracattaki durulma nedeniyle yeni bir istikrar paketi uygulanmıştı. %40 oranında devalüasyonu kapsayan bu önlemler paketi ile 1973 yılına kadar ihracat gelirleri ve işçi döviz girişlerinde artış sağlanmıştır (Eren, 2017: 212). 1970-1980 dönemi içerisinde Türk Lirası 1970, 1977, 1978 ve 1979 yıllarında tam dört defa devalüe edilmiştir (Güder, 2013: 33). Bu dönemde geleneksel ithal ikamesine dayalı bir strateji uygulanmış olsa da bunlar ihracatı caydırdığı için dış ticaret açığı her yıl büyüyerek artmış ve dışa bağımlılık azalmak bir yana dursun daha da artmıştır. 1977 yılında dış ticaret açığında rekor olmuştu (Eren, 2017: 213). Türkiye'nin yine 1970'li yıllarda iki petrol şokuyla

karşılaşması, dönemin ikinci yarısında ise dış borçlarının artması ve ekonomide yaşanan petrol şokları Türkiye'yi derinleşen bir krize sürüklemiştir (Güder, 2013: 32-33).

Türkiye'de 1960'lı yıllarda başlatılan ithal ikameye dayalı büyüme modeli, 1980 yıllarına gelindiğinde bırakılarak dışa açık büyüme modeli benimsenmiştir. Bu model ile Türkiye'de ihracat gelirlerinin artması ve bu elde edilen gelirlerle ülkenin sanayileşme sürecinde ivme kazanılması planlanmıştır.

Türkiye' de kronik sorun olan tasarruf yetersizliği ve dış ödeme güçlükleri mevcuttur. 1980 yılından itibaren liberalleşmenin başlamasıyla gelir dağılımındaki çarpık yapının düzenlenmesi, yatırımların teşvik edilmesi ve ihracatın özendirilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır. 1980 yılı sonrasında iç borçların GSMH'ye oranı gittikçe artmış ve faiz ödemelerinin oranı yükselmiştir. Kamu harcamalarının artışı ve alt yapı yatırımlarıyla desteklenen hızlı büyüme, enflasyonla beraber gerçekleşmiştir (Dineri, 2016: 54).

1980'li yıllar ile birlikte Türkiye ithal ikameci sanayileşme politikasını uygulayan, yoğun döviz darboğazı çeken, ithalat giderleri ihracat gelirlerinin iki katı olan ve enflasyonun etkisi altında kalmış bir ekonomi sahibi olan ülke konumuna gelmiştir. Sürekli gelişme içerisinde olan dünya koşullarına ayak uydurmaya ve Avrupa Birliği'ne (AB) girmeye çabalayan Türkiye bunun olması için 1980 yılında dış ticaretin geliştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Böylece en önemli öğeler olan ekonominin dışa açılması ile dış ticaret işlemlerinde serbestleşmenin başlaması bu dönemde gerçekleşmiştir. 24 Ocak 1980'de alınan kararlarla başlayan dönüşüm sürecinde Türkiye ekonomisi, piyasa ağırlıklı ve özel kesimin inisiyatifinden en yüksek ölçüde yararlanmayı öngören ekonomik politikalarla uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmıştır (Bayraktutan ve Bıdırdı, 2010: 352-353).

İstikrar programının kullanılması ile öncelikle ödemeler dengesinin düzeltilmesi, kaybedilen uluslararası kredibilitenin tekrar elde edilmesi, kıtlıkların giderilmesi ve enflasyonun azaltılması hedeflenmiştir (Çörtük, 2006: 63). İthalat, kademeli olarak serbestleştirilmiş ve ithali yasak olan mallar dışında ithali izne bağlı mal kalmamış, bir de ithalat teminatları tamamıyla kaldırılarak gümrük vergileri de önemli oranlarda düşürülmüştür (Bayraktutan ve Bıdırdı, 2010: 353). Türkiye'de 24

Ocak 1980 yılında yapılması gereken operasyon planlı-karma ekonomiyi piyasalaştırmak adına kapsamlı bir geçiş ekonomisi programının uygulanmasıdır. 24 Ocak, liberalizasyon ile başladığından sıralamada hata yoktur fakat 1989'da Sovyetlerin çöküşü ile diğer ülkelerin uygulamalarına bakılıp programlanması hataya neden olmuştur (Akalin, 2010: 476).

24 Ocak Kararlarının temel hedefi yalnızca kısa dönemde gerçekleşen ekonomik darboğazların giderilmesi değil aynı zamanda uzun dönemde ekonomide yapısal dönüşümü gerçekleştirmek için dört temel reform olan; ticaret, finans, sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi ve serbest piyasa işleyişi içerisindeki kamu sektörünün rolünün yeniden düzenlenerek uygulanması gerekli görülmüştür. İktisat politikalarının esasları açısından bu karar yeni bir ekonomik anlayış ve yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Çörtük, 2006: 63).

Türkiye ekonomisinin, 1980 sonrasında dışa açık fiyat mekanizmasının yol göstermesi ile kaynak tahsisi yapan liberal bir yapıya kavuşturulabilmesi için alınan 24 Ocak Kararları genelde parasal tedbirler içeren politikalardan oluşmaktadır. Döviz kuru devalüasyonu, kamu fiyatlarının yükseltilmesi ve faiz oranlarının artırılması bu parasal tedbirleri oluşturmaktadır. Bu süreç Türkiye'de liberalizasyonun başlangıcı olmuştur. 1980'lerin ikinci kısmında küreselleşme başlamıştır. 1980 öncesi Türkiye'sinde dış ticaret, mal piyasaları ve finans üzerinde devletin kontrolü yoğun bir şekildedir. Türkiye bu döneme kadar ithal ikameci sanayileşme politikaları uygulamakta bununla birlikte devlet, bu stratejinin kullanılmasıyla hem üretici hem yatırımcı olarak Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) vasıtasıyla sanayileşme hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır (Mangır, 2006: 462-463).

1980 sonrası dönemde uygulanan politikalarla, enflasyon oranı özellikle 1987 yılına kadar düşmüş, üretim düzeyi artmıştır. Dönemin ilk yarısında meydana gelen olumlu gelişmelere karşılık kurumsal yapıda hedeflenen değişiklikler gerçekleştirilememiş, bu bağlamda ekonomik istikrarsızlığın yapısal nedenleri yok edilememiş, kamuda gelir-gider dengesi sağlanamamış ve KİT'lerin özelleştirilmesi noktasında istenilen mesafeye gelinememiştir. Aynı dönemde devlet harcamalarında önlenemeyen artışlar yaşanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda iç ve dış borçların döndürülmesi için Merkez Bankasının kaynaklarına başvurulmuştur. 1987 seçimleri

sonrasında borç miktarının azaltılmasına yönelik uygulanan sıkı para ve maliye politikaları, 1989 yılındaki sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle akışı durmuştur (Çörtük, 2006: 64). 32 sayılı karar ile 1989'da sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sayesinde Türkiye'de uygulanan liberalizasyon süreci tamamlanmıştır (Güder, 2013: 33). Özetle 1980'li yılların başlarında cari işlemler dengesinde olumlu etkiler olsa da ithalat artışları artarak devam ettiği için dış ticaret açığı giderilememiştir (Karanfil, 2014: 34).

1989 yılından sonra sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, 1990'larda Türkiye'nin makroekonomik politikadaki uyumsuzlukları ile siyasi istikrarsızlıkların eşlik ettiği, iç kaynaklı ve dış kaynaklı dalgalanmalarla karşı karşıya kalınmıştır (Yükseler, 2009: 4). 1990'lı yıllar, önceki on yıllık dönem içinde hayata geçirilen ekonomik kararların geliştiği bir dönem olmasına karşın, bu dönemde görülen kamu kurumlarındaki açıklar nedeni ile kamu maliyesinde çeşitli bunalımlar ortaya çıkmıştır. Açıkların giderek büyümesi, kamu borçlanma gereği, para ve sermaye piyasalarındaki finansal baskıyı arttırdığından yurtiçi tasarrufların büyük çoğunluğu kamu açıklarını kapatmak için kullanılmıştır. Borçlanmanın yüksek reel faizle yapılması iç borç yükünü arttırmıştır (Erdemir, 2014: 42-43).

Türkiye ekonomisini, Körfez Savaşı (Şubat 1990) dışsal etken olarak olumsuz etkilemişti. Yaşanan tüm bu gelişmelere bağlı olarak ekonomik aktivitelerin yapısının daha hassas ve kırılabilir bir yapıya bürünmesiyle iç borçlanma krizi biçiminde açığa çıkan 1994 Krizi yaşanmıştır (Gaytancıoğlu, 2010: 142-143). Cumhuriyet tarihindeki en büyük cari açık ve kamu açığı bu yılın başında görülmesi neticesinde 5 Nisan 1994 tarihinde dengelerin yeniden kurulması amacı ile devlet, yeni kararlılık önlemleri paketini açıklamıştır. Bu önlemler arasında dış ticaret politikasının döviz gelirlerini artırıcı olması hedefi ile yeni düzenlemeler ve bankalardaki tasarruf mevduatının hepsinin güvence altına alınmasıyla, bankalarda mevduat tutmanın özendirilmesi yer almaktadır. Bu kararlar sonrasında ihracat artarak cari denge fazla vermiş, bankaların mevduat faizlerini yükseltmesiyle yatırımları olumsuz etkilemesine rağmen tasarruf artırıcı sonuçlar elde edilmiştir (Fırat, 2009: 505).

Ülkede bozulan makroekonomik istikrar 5 Nisan 1994 kararları ile sağlanmaya çalışılırken; 1997 ve 1998 yıllarında yaşanan Rusya ve Güneydoğu Asya krizleri,

Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı yükselen piyasa ekonomilerini önemli boyutta etkilemiştir. Söz konusu bu ülkelerde krizin etkisi ile ülkeden sermaye çıkışları 1998 yılının yarısından itibaren hızlanmış ve dış borçlanma maliyeti yükseldiğinden dolayı iç borçlanma yöntemine gidilmiştir. Bu durumla birlikte, 1999 yılında Brezilya'da krizin başlaması ve yurtiçinde 17 Ağustos depreminin meydana gelmesi sonucunda, hem iç borçlanmada reel faizler artmış hem de GSMH içerisindeki borçların oranı yükselmiştir. Bu olumsuz koşulların sonucunda Aralık 1999'da Uluslararası Para Fonu (IMF) ile stand-by anlaşmasının yapılması mecburi hale gelmiştir. Bu programın içerisinde ekonomik ve sosyal yapıyı önemli ölçüde etkileyecek çok sayıda yapısal reform yer almamasıyla beraber döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması, istikrar programının başında yüksek döviz girişlerine bağlı olarak faiz oranlarını hızlıca aşağı doğru çekmiştir. Faiz oranlarında gerçekleşen düşüşün yatırımları artış yaratacağı beklentisinin olmasına rağmen genel olarak bireylerin tasarruf eğilimi azalmış, tüketim talebi ise aşırı şekilde artmıştır. Artan bu tüketim talebi ithalatı tetiklediğinden dış ticaret açıklarını arttırarak bununla birlikte enflasyonu yükseltmiştir (Yüce vd., 2013: 187-188).

1999 yılı programı ile enflasyonun tek haneli rakamlara gerilemesi, reel faiz oranlarının azalması ve bu sayede istikrarlı bir makroekonomik ortam oluşturulması hedeflenmiştir. Programın hayata geçirilmesiyle döviz kurundaki belirsizlik azalmış, risk priminde yaşanan düşüşe paralel olarak faiz oranlarında da ani bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu sayede enflasyonla mücadelede önemli bir aşama kaydedilerek faiz giderlerinin azalması dolayısıyla da bütçenin rahatlaması sağlanmıştır. Enflasyonun hedeflenenin üzerinde olması Türk Lirası'nın reel olarak değerinin artmasına yol açmıştır. Bu reel değerlenmenin yanı sıra yurtiçi talepteki artış, uluslararası petrol fiyatlarındaki artış ve avronun değer kaybı yaşaması sonucunda cari işlemler açığı, hedeflenen düzeyin üzerinde gerçekleşmiştir (TCMB, 2002: 50-51).

Bu dönemden sonra 2000 yılına gelindiğinde ekonomideki mevcut kronik enflasyon ve yüksek faiz sorununu çözmek amacıyla "Kura Dayalı Enflasyonla Mücadele Programı" IMF destekli olarak yürürlüğe konulmuştur. Enflasyonun hızla düşürülmesi, mali sektörün yeniden yapılandırılması ve kamu açıklarının kontrol edilmesi amacı ile yürürlüğe koyulan bu programın; kura dayalı olması, bu bakımdan enflasyon hedefiyle uyumlu döviz kuru sepetinin bir yıllık dönem için önceden günlük

değerlerin açıklanma kuralı, uluslararası konjonktürün uygun olmaması, mali sektörün düzenlenmesine yönelik eksiklikler ve yapısal reformlardaki gecikmeler Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 itibariyle ciddi sorunlara neden olmuştur. Programın sürdürülme çabaları 2001 yılında ağır finansal krize yol açtığından uygulanan program terk edilmiştir. Yine 2001 yılında “Güçlü ekonomiye Geçiş Programı” yürürlüğe konulmuştur (Yükseler, 2009: 4).

2.1.2. Türkiye’de 2000 Yılı Öncesi Ekonomik Büyüme

Çalışmanın bu kısmında 1980 ve 2000 arası dönemde yaşanan ekonomik büyüme ele alınmaktadır. Bu dönemin büyüme hızı oranlarını Tablo 2.1 üstünde gösterilmektedir:

Tablo 2.1: Türkiye’de 1980-2000 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları

Yıllar	Büyüme	Yıllar	Büyüme
1980	-2.4	1991	0.7
1981	4.8	1992	5.0
1982	3.5	1993	7.6
1983	4.9	1994	-4.6
1984	6.7	1995	7.8
1985	4.2	1996	7.3
1986	7.0	1997	7.5
1987	9.4	1998	3.3
1988	2.3	1999	-3.3
1989	0.2	2000	6.6
1990	9.2		

Kaynak: Worldbank, 2018

Türkiye’nin, yapısı gereği yurtiçindeki gelişmelerin yanı sıra dünyada da meydana gelen değişimlerden etkilendiğini Tablo 2.1’e bakarak söylemek mümkündür. Çünkü kriz yaşanan yıllarda ekonomik büyüme hızının düştüğü ve istikrarlı bir büyümenin olmadığı gözlemlenmektedir (Dineri, 2016: 55).

Türkiye’de, hükümetlerin temel amacı büyüme ve gelir bölüşümünün iyileştirilmesiydi. Tasarlanan bütün ekonomi politikaları dış borçlanmadan yurtiçi yatırım oranına, üretimin kesimsel dağılımına ve bunların benzerlerine uzanan bir çizgi üzerinde bu hedeflerin temelinde oluşturulmuştur. Tasarlanan politikalar, karma ekonomi kuralları çerçevesinde; kamu ve özel kesimin birlikte büyümeye katılıp iş bölümü ile büyümeye katkı sağlamıştır (Ardıç, 2004: 111).

1980-1990 arası dönemde, serbestleşmenin olduğu yıllar itibariyle büyümenin artış gösterdiği gözlemlenmektedir. 1987 yılında büyüme oranı %10.0 iken 88'de bu oran %52.1'e, 89'da ise %0.2'ye düşmektedir. 1989 yılındaki kambiyo mevzuatı ile serbestleşme getirilmiştir. Böylece 32 sayılı karar ile Türk parasının kıymetini koruma, diğer yabancı paraların karşısında değerini belirlemek amacı ile; öteki sermaye piyasası araçları ve menkul kıymet dahil olarak yurda giriş ve çıkışı serbestleştirme, ayrıca Türkiye'de yerleşik olan kişiler tarafından bu mali araçların yurt dışında ihraç ve ithali, arz ve satışı serbest hale getirilmiştir. Söz konusu karar ile Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt dışından aynı ve nakdi kredi alabilmeleri; bankalar ve özel finans kurumları aracılığını kullanmaları koşulu ile serbestleştirilmiştir. 1980 yılından sonra artan mali açıklar yurt içi borçlanma ile kapatılmaya çalışıldığı için yatırımların dışlanmasına yol açmıştır. Oysa serbestleşmenin temel amacı meydana gelen mali açıkları yurt dışından sağlanan fonlar yoluyla finanse etmektir (Dineri, 2016: 55).

Türkiye'de Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile istikrarsız büyüme yaşanmıştır. Sermaye hareketlerindeki dalgalanmaların etkisi ve sıkça oluşan finansal kriz baskılarından dolayı ekonomide büyüme hızı 1994 ve 1999 yıllarında azalma göstermektedir. 90'lı yıllardan itibaren hükümetlerin, MB kaynaklarını kontrolsüz bir biçimde kullandığı söylenebilir. Geri ödenmeyen borçlar ve bu borçların yarattığı enflasyonist baskı istikrarsızlıklara neden olmuştur (Güder, 2013: 44).

Türkiye 1991 Körfez Savaşının etkisinde kalmıştır ve büyüme hızı 0.92 oranına düşmüştür. 1990-2000 dönemi arasında en düşük büyüme hızı 1994 yılında % -5.4 büyüme oranı ile olmuştur. Aynı dönemde eş zamanlı olarak Meksika Krizi yaşanmaktayken, Türkiye'de 4 Nisan 1994 Krizi meydana gelmiştir. 1994 yılından sonraki yıllarda ise büyüme hızında yükselme gerçekleşmiştir (Dineri, 2016: 55-56). 1998 yılından sonra Hazine'nin MB'den alacağı kaynaklara sınırlandırma getirilmiş ve enflasyonist baskı azaltılmıştır (Güder, 2013: 44).

1994 yılında gerçekleşen daralma sonrasında iç talep ve dış talepte iyileşme yaşanmış, 1995-1997 yıllarında ekonomide hızlı bir büyüme performansı gösterdiğinden bu iyileşme 1998 yılının ikinci yarısına kadar devam etmiştir. 1998'de uygulanan sıkı maliye politikası ile Rusya Krizi, ekonominin büyüme hızının yavaşlamasına yol açmıştır. Türkiye, 2001 krizinden önce yeterli ve güçlü kaynaklara

dayanmayan bir ekonomik büyüme ile istikrarsız yol izlemiştir. Türkiye ekonomisinde 90'lı yıllar sonrasında dışa açık derecesinin artması; dış dünyada meydana gelen şokların ekonomi üzerinde daha çok etki etmesine neden olmuştur. Ekonomide yaşanan yapısal problemlere çözüm yolu bulunamadığından kırılabilirlik riski artmakta ve bununla birlikte dış borç artmaktadır. Türkiye, 1999 yılına kadar dış borçları noktasında sorunlu bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Aynı yılda Marmara Depremi'nin yaşanmasının etkisiyle de büyüme oranları negatif olmuştur. 1999 yılının sonlarında ekonomi %3.4 oranında küçülmüştür. Bu küçülmenin nedenleri arasında reel faizlerde yaşanan hızlı yükseliş, gelişmekte olan ülkelerdeki mali krizlerin olması nedeniyle görülen sermaye çıkışı, ihracat gelirlerinin azalması ve turizmdeki olumsuzluklar gibi etkenler sayılabilmektedir. 2000 yılında bu negatif büyüme sonrasında Türkiye ekonomisi, iç talepte gözlenen canlanmadan kaynaklanan bir büyüme sürecine girmiştir (Güder, 2013: 44-45).

2.2. TÜRKİYE'DE 2000-2010 DÖNEMİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME

2.2.1. Türkiye'de 2000-2010 Dönemi Üçüz Açık

2000'li yıllara baktığımızda, kronikleşen bütçe açıkları ile birlikte merkezi idare dışındaki kamu kurumları niteliği taşıyan kamu bankalarının ödenmeyen görev zararlarında büyük çaplı artışlar yaşanmıştır. İç borç stokunun hızla büyümesine ve bütçe açıklarının sürdürülemez hal almasına neden olan; zorunlu olarak gecelik piyasalardan yüksek maliyetlerle borçlanmalardır. Kamu bankalarının nakit açıkları hızla büyürken çok büyük likidite riskleri ile karşılaşmıştır. 1994 krizi itibariyle TMSF kapsamında olan banka mevduatlarına sağlanan devlet güvencesi yine bu dönemde özel bankaların bilançolarında rahatlıkla kur ve faiz riski biriktirmelerine imkân vermiştir (Dücan, 2008: 108).

2000 yılının ortalarına doğru, bankacılık sisteminde dış borçlanma hızlı bir şekilde sürdürmeye devam ettiğinden aynı yılın sonlarına doğru gelindiğinde bankacılık sisteminin döviz açık pozisyonu döviz rezervlerine oranla daha hızlı bir şekilde artmıştır. Yaşanılan bu durum dış borç verenleri tedirgin olmasına yol açmış, kısa vadeli yabancı sermaye ülkeden çıkmıştır (Yüce vd., 2013: 188).

Türkiye Kasım 2000 yılında dövizde doğru kayan yoğun spekülasyon saldırısını; çok yüksek oranda faiz, döviz rezervinde önemli bir kayıp ve 7,5 milyar dolarlık ek IMF kredisiyle engelleyebilmiştir. Fakat bunu yaparak daha sonradan oluşabilecek bir saldırı için savunma gücünü önemli bir oranda azaltmıştır (Uygur, 2001: 22).

Alınan önlemler sayesinde Kasım 2000 krizinin etkileri bir süre geciktirilmiş olmasına karşılık; faiz oranları kriz öncesindeki seviyesine düşürülemedi ve kriz sonrasında iç piyasa düzeltilememiştir (Erdemir, 2014: 44). Kasım krizinden kısa süre sonra 19 Şubat 2001'de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan tartışma ikinci bir spekülasyon saldırısına neden olmuştur (Uygur, 2001: 22). Başbakan'ın, 19 Şubat'ta devlet yönetiminde "Kriz Var" açıklamasıyla yaşanan gerginlik ve mali piyasalardaki panik 2001 krizine yol açmıştır (Dücan, 2008: 108).

21 Şubat'ta bankalararası para piyasasında gecelik faiz oranları %6200'e kadar çıkmış ve ortalama olarak %4018.6 seviyesine çıkmıştır. 16 Şubat'ta 27.9 milyar dolar olan Merkez Bankası (MB) döviz rezervi, 23 Şubat'a 22.5 milyar dolara inerek 5.4 milyar dolara düşmüştür. Kasım krizi yaşanırken dövizdeki saldırı yalnızca yabancılarla sınırlıyken; Şubat krizindeyse yerliler ve özel bankalar dövizde saldırmıştır. TCMB, dövizde yapılan saldırılara karşı dayanma gücü kalmadığından 21 Şubat gecesi döviz kurunu dalgalanmaya bırakmıştır (Uygur, 2001: 22-23).

Cari işlemler dengesi açısından baktığımızda sermaye girişlerinin ülkede fon bolluğu oluşturması nedeni ile faiz oranlarını hızla düşmüş, tüketici kredilerinde %300'lere varan artışlar meydana gelmiştir. Faiz oranlarının hızla düşmesi sonucunda üretim miktarı ve yatırımlar olumlu etkilenmiş olsa da aynı dönemde yaşanan iç talep artışı; artan üretimin ihracata değil iç tüketime yönelmesine neden olmuştur. Öbür tarafta ülkeye bol miktarda sermaye girişinin etkisi ile değer kazanan ulusal para, ithalat artışına yol açmıştır. İhracat oranlarının düşük olduğu bu dönemde aynı zamanda ithalat artışlarının da yaşanması cari işlemler açığının 2000 yılında ani bir yükselmeye 9.8 milyar dolar olmasına neden olmuştur. Bu 9,8 milyar dolar GSMH'nin %4.9'na denk olan bir orandır. Bu oran kritik olarak kabul edilen %4 oranının üzerinde meydana gelmiştir (Dücan, 2008: 108).

2001 krizinden olumsuz etkilenen bankacılık sektörü, bu kurumların yeniden yapılandırılması konusunu gündeme getirmiştir (Dineri, 2016: 56). Şubat 2001

krizinden sonra bankacılık sisteminin kurtarılması için düzenlemeler yapılmış ve bunun sonucunda devletin mali yükümlülükleri çok yükselmiştir. 2001 yılının Mayıs ayında açıklanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile yaşanan kriz denetim altına alınmaya çalışılmıştır (Erdemir, 2014: 44).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla sağlanan ekonomik istikrar, ekonominin beklenilenden daha hızlı büyümesine imkan sağlamıştır. Büyüme eğilimi ile birlikte güçlü ekonomiye geçiş programında sıkı para ve maliye politikasının etkisiyle kamu açıkları düşürülürken faiz oranları da düşmüştür. Aynı zamanda yatırımlarda meydana gelen artış ve iç talepte görülen artışta büyüme ve üretimi olumlu bir şekilde etkileyerek ithalatın ihracattan daha fazla artmasına neden olmuş, dış ticaret açığı ve cari açık da giderek büyümüştür (Karanfil, 2014: 39).

2002 yılından itibaren bütçe açıklarında olumlu gelişmeler meydana gelirken, cari işlemler dengesinde aynı gelişmeler söz konusu değildir. 1988 yılına kadar cari işlemler dengesi fazla vermişken, kriz dönemlerinde devalüasyonların etkisiyle azalan bir tablo; büyüme dönemlerinde ise, Türkiye’de büyüme genellikle ithalata bağlı olarak geliştiğinden dolayı artan istikrarsız bir tablo çizmiştir. 2002 yılı ile birlikte cari işlemler açığı ciddi bir artış göstermiştir. Cari işlemler açığının 2002 yılındaki GSMH’ye oranı %0.8, 2005’de %5.2 ve 2006’da ise %8 değerlerine ulaşmıştır (Dücan, 2008: 110).

Türkiye’de uzun yıllardır devam eden bütçe dengesindeki açıklar sebebiyle kamu kesimi devamlı olarak negatif tasarruf vermektedir. Geçmiş dönemde tasarruf açığının önemli bir kısmını dış kaynaklar yöntemiyle finanse eden kamu kesimi bilhassa 2001 krizinden sonra net dış borç geri ödeyicisi konumuna gelmiştir. Bu durum kamunun, piyasaya girip yüksek getiri oranları sunarak özel kesim tasarruflarının büyük bir bölümünü kullanmasına yol açmıştır (Eğilmez, 2002).

Türkiye ekonomisindeki makroekonomik dengesizliklerin giderilerek yeniden dengenin oluşturulması ve bütçe açıklarının sürdürülebilir olması için uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve 31 Mayıs 2005 tarihinde 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uygulamaya geçmiştir. Yürürlüğe giren bu kanun, kamu bütçesinde gelecek üç yılı dahil eden bütçeleme yöntemine gidildiğini belirtmektedir (Göçer ve Peker, 2012: 164).

2007 yılında ABD’de konut piyasasındaki çöküntü ile başlayan ve bütün dünyaya etki eden küresel ekonomik kriz, 2008 yılı itibariyle Türkiye ekonomisinde de etkili olmuş, reel ekonomiyi ve finansal sektörü derinden etkileyerek, söz konusu dönemde tüm ekonomik göstergeleri olumsuz yönde etkilemiştir. 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye ekonomisi toparlanma sürecine girerek en hızlı büyüyen ülkeler arasında dördüncü sırada yer almıştır. Bu güçlü büyümenin başarısı üzerinde özel sektör yatırımları ve tüketim harcamalarının etkisi fazladır (Erdemir, 2014: 44-45).

2.2.2. Türkiye’de 2000-2010 Dönemi Ekonomik Büyüme

1999 yılındaki negatif büyümeden sonra 2000 yılında ekonomi, iç talepte yaşanan canlanmadan kaynaklı bir büyüme sürecine girerek yıl sonunda %6.8 oranında büyüme sağlamıştır. 2000 yılında gerçekleşen hızlı bir büyüme oranından itibaren Kasım 2000 ve Şubat 2001’de mali piyasalarda oluşan krizler nedeniyle bu oran düşmeye başlamıştır. Bunun nedeni iç talep daralması olarak gösterilmiştir. Bu iki krizden sonra yurtdışına sermaye akımı gerçekleşmiş, dalgalanmaya bırakılan TL’de değer kaybına uğramıştır. Üreticileri ve tüketicileri etkileyen bu durum, ekonomide daralma yaşanmasına yol açmıştır. 2001 yılında büyüme % -5.7 oranında gerçekleşmiştir (Güder, 2013: 45).

Tablo 2.2: Türkiye’de 2000-2010 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları

Yıllar	Büyüme
2000	6.6
2001	-5.9
2002	6.4
2003	5.6
2004	9.6
2005	9.0
2006	7.1
2007	5.0
2008	0.8
2009	-4.7
2010	8.4

Kaynak: Worldbank, 2018

2001 yılında gerçekleşen büyük gerileme sonrasında Türkiye 2002 yılında yeniden büyüme süreci içerisine girmiştir. Bu büyüme sürecine etki eden faktörler, iç talebin canlanması ve uygulanan politikalara olan güvenin artmasıdır. Bunun yanı sıra

2002 yılında ihracatta ciddi oranda artış gerçekleşmesi de büyümeyi ve sanayi üretimini olumlu olarak etkilemiştir (TCMB, 2002: 18).

2001 Şubat Krizi, Türkiye'nin yaşadığı en büyük depresyonlardan birisidir. 2001 krizinin yaşanmasında iç ve dış faktörler etkili olmuştur. Bu dönemde ekonomi artan bir konjonktür içerisine girmiş ve 2008-2009 yıllarına kadar devam etmiştir. Bu konjonktürün önemli özelliklerinden biri ülke içerisindeki tasarrufların yetersiz olmasından dolayı dış tasarruflara başvurulması ve dış kaynaklar yoluyla finansı sağlanan bir büyümenin olmasıdır. Özellikle de 2004-2006 dönem aralığında özel sektörün yurtdışından elde ettiği uzun vadeli kaynaklar yoluyla teşvik edilen iç talebin sürüklemiş olduğu bir büyüme süreci gözlenmiştir. 2007 yılı ve sonrasında dış ekonomik şartlarda yaşanan olumsuzluklarla birlikte yapısal dönüşüm eksik kalmıştır. Bundan dolayı ülkenin büyüme hızını arttırması zor bir hal almıştır. 2006'da gerçekleşen büyüme oranı %6.9, 2007 yılında ise bu oran %4.7'ye düşmüştür. Bu dönem içerisinde yapılan her büyüme hamlesi dış açığın artmasına ve enflasyon baskısına neden olmuştur (Güder, 2013: 57-58).

2001 krizinin yaşanmasından sonra iç ve dış kökenli farklı dinamiklerin etkisi ile yükselen bir konjonktüre giren Türkiye ekonomisi, 2008 yılında gerçekleşen ekonomik krize kadar bunu sürdürmüştür. Bu yükselen konjonktürün sahip olduğu en önemli özellik, uluslararası finansal piyasalarda yaşanan pozitif gelişmelere bağlı olarak dış kaynaklar yoluyla kapatılan ve özel kesimin düşük maliyetle uzun vadeli bir biçimde yurtdışından temin ettiği fonlar ile iç talebin sürüklediği bir büyüme sürecini gerçekleştirmiş olmasıdır. Üstelik Avrupa Birliği sürecindeki ilerleme ile birlikte ilk defa ciddi seviyede dolaysız yabancı sermayenin girişi gerçekleşmiş, büyüme hızı da çok önemli boyutlara yükselmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirmeler ve yapısal reformlarla bir yandan kamunun, ekonominin içerisindeki düzenleyici ve denetleyici görevi kuvvetlendirilerek; diğer taraftan ise özel sektörün ekonomideki ağırlığı artırılmıştır. Ekonomik büyüme bunun neticesinde özel sektör kaynaklı olmuştur. Özel sektör tarafından sağlanan verimlilik artışları, gerçekleşen yüksek büyüme performansı üzerinde önemli bir role sahip olmuştur (Yüce vd., 2013: 189).

2008-2011 dönemi yurtiçinde ve yurt dışında talepte azalmanın yaşandığı dönemdir. Bu dönemde hükümet çeşitli yapısal reformlara başvurmuş ve bu reformlar

sonucunda 2008 yılında gerçekleşip bütün dünyayı olumsuz yönde etkileyen küresel kriz Türkiye’de de etkili olmuştur. Türkiye ekonomisinde alınan mali ve parasal önlemler sonucunda 2009 yılının üçüncü çeyreğinde bu etkiyi azaltarak, 2010 yılının ilk iki çeyreğinde gerçekleşen çift haneli büyüme hızlarının desteği ile etki tamamen ortadan kalkmıştır. Bu dönem itibariyle Türkiye ekonomisindeki makroekonomik temellerin sağlam olması, sermaye girişinin devam etmesi, düşük faiz oranları ve kredi genişlemesi ekonomiyi sonrası için olumlu yönde etkilemiştir (Güder, 2013: 58).

Özetle, bu yıllar arasındaki zaman diliminde 2001 Şubat krizinde gerçekleşen büyüme hızı negatif bir değer almıştır. Türkiye’de 2000-2010 dönemi aralığını etkileyen ikinci bir ekonomik olay ise Amerika’da yaşanmaya başlayan Mortgage krizidir. Tüm dünyayı 2008 ve 2009 yılında etkileyen ekonomik kriz, Türkiye’nin büyüme performansını negatif yönde etkilemiştir. 2007 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme hızında gerçekleşen artışın yavaşlamasının sebepleri olarak; Türk Lirasının değer kazanması, küresel piyasalardaki dalgalanmalar, rekabet gücündeki azalmalar, kuraklık ve verimlilik hızındaki yavaşlamalar gibi etkenler sayılmaktadır (Dineri, 2016: 56).

2.3. TÜRKİYE’DE 2011-2018 DÖNEMİ ÜÇÜZ AÇIK VE EKONOMİK BÜYÜME

2.3.1. Türkiye’de 2011-2018 Dönemi Üçüz Açık

2010 yılında yaşanan dış ticaret açığındaki hızlı artış ve net turizm gelirlerinde meydana gelen düşme, cari açığın GSYH’ye oranının %6.5 seviyesinde gerçekleşmesine yol açmıştır. 2011 yılının birinci yarısında hızlı büyümeyle birlikte cari açık artış eğilimini sürdürmüştür (Maliye Bakanlığı, 2011: 4). 2011 yılının ikinci yarısında, iç ve dış talep arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla alınan politika tedbirlerinin etkisi ile ithalattaki yavaşlamaya karşın, dış ticaret açığı artmaya devam etmiştir (TCMB, 2011: 39). 2010 ve 2011 yılında GSYİH içindeki özel yatırımların payı sırası ile %14.8 ve %19.7’dir. Tasarrufların yatırımlara çevrilmesinden ötürü bu dönemlerde özel tasarruflarda bir azalma yaşanmıştır (T.C Kalkınma Bakanlığı, 2011: 23).

2012 yılında, hükümetin bireysel tasarruf sistemi ile özel tasarrufları teşvik etmesi sonucunda özel tasarruf – yatırım açığında bir azalma görülmüştür. Yine 2012

yılı için cari açık oranına bakıldığında aynı şekilde cari açıda da bir azalma yaşandığı görülmüştür. Genellikle özel tasarruf açığının cari açık ile benzer şekilde seyretmesi, kısa dönemde özel tasarruf açığının, cari açık üzerinde pozitif yönde etkili olduğu düşüncesine neden olmuştur (Güder, 2012: 62). 2012-2013 yıllarında dış ödemeler dengesi ve dış ticaret kötüleşerek devam ettiğinden cari açık da sürmüştür. Bu yıllarda genel olarak bütçe açığı da devam etmiştir. 2011 yılındaki tasarruf açığının çoğunluğunu, özellikle hane halkının daha az tasarruf yapması nedeniyle özel sektör oluşturmuştur. Kamu tasarruf açığı 2001 yılında özel tasarruflarla karşılanırken; 2012 yılında özel tasarrufların yetersiz olması sonucu bu açık dış tasarruflarla kapatıldığından tasarruf açığı giderek artmıştır (Karanfil, 2014: 41-55).

Ekonomide “Yeniden Dengelenme” dönemi olan 2012 yılında Türkiye ekonomisi, Federal Rezerv Sistemi (FED)’nin genişletici para politikasından çıkış stratejisine yönelik belirsizlikler, sermaye çıkışları ile kurun ve faizlerin yükselmesi, bölgede artan jeopolitik gerginliklere bağlı olarak finansal risk algısının artması gibi etkenlere bağlı olarak beklentilerin altında büyümüştür. 2013 yılında faiz dışı bütçe giderlerinde meydana gelen artışa rağmen iç talepte yaşanan canlanma ile birlikte vergi gelirleri hızla artmış ve özelleştirme gelirlerinde de artış gerçekleşmiştir. Bu artışlar sonucunda, 2012 yılına göre merkezi yönetim bütçesi daha belirgin bir biçimde iyileşme göstermiştir (Erdemir, 2014: 54)

2014 yılında cari açıda iyileşme süreci yaşanmıştır. 2013 cari açık 65.1 milyar dolar iken, 2014 yılı temmuz ayından itibaren 12 aylık bazda 48.5 milyar dolar seviyesine gerilemiştir (Maliye Bakanlığı, 2014: 5). 2013 yılında ekonomideki güçlü bütçe performansının etkisi ile birlikte %1.2’ye düşen merkezi yönetim bütçe açığının GSYH’ye oranı 2014 yılının ilk yarısında %1.5 olmuştur. Yani söz konusu yılda bütçe açığı devam etmiştir (Maliye Bakanlığı, 2014: 39-40).

Küresel belirsizliklerin olmasına rağmen 2015 yılında gerek borç dinamikleri gerekse bütçe gerçekleştirmeleri yönünden kamu maliyesi göstergeleri güçlü seyrinde devam etmiştir. Merkezi yönetimin bütçe performansı 2015 yılında vergi gelirlerindeki yüksek artış ve bütçe giderlerinin kontrol altında tutulmasının etkisiyle önceki yıla oranla iyileşme göstermiştir (Maliye Bakanlığı, 2015: 39).

Cari işlemler açığının, 2014 yılında izlediği düşüş eğilimi 2015 yılında da devam etmiştir. 2014 yılının sonunda cari açık 46,5 milyar dolar iken 2015 yılı Kasım ayından sonra 12 aylık bazda 34,7 milyar dolara gerilemiştir. Bu rakam Eylül 2010'dan beri yıllık bazda görülen en düşük rakamdır (Maliye Bakanlığı, 2015: 75). Kasım ayındaki seçim sonuçlarıyla birlikte siyasi belirsizliklerin son bulması hem reel sektörde hem de tüketici de güveni hızla arttırmıştır (Maliye Bakanlığı, 2015: 23).

2016 yılında merkezi yönetim bütçe dengesi ve faiz dışı fazlada önemli iyileşmeler yaşanmıştır. Bu dönemde bütçe dengesindeki iyileşmede; vergi dışı gelirlere gerçekleşen artış, faiz ve yatırım giderlerindeki azalış önemli bir rol oynamıştır. Bu artışın esas nedeni; büyümeyi destekleyecek bir şekilde üretimi, ihracatı, yatırımı, istihdamı arttırmaya ve bölgesel gelişmişlik farklarını düşürmeye yönelik kamu harcamalarında gerçekleşen ödemelerin olmasıdır (Maliye Bakanlığı, 2016: 33-39).

Cari işlemler açığının 2013 yılından sonra seyrettiği düşüş eğilimi 2016 yılında da sürmüştür. Özellikle de 2014 yılının ortalarından sonra petrol fiyatlarının düşmesine bağlı bir şekilde cari açık da önemli daralma sürecine girmiştir. Cari açıktaki daralmanın başka bir faktörü enerji ve petrol fiyatlarındaki düşük seviye olmakla beraber rekabetçi kur düzeyi ve iç talepte gerçekleşen ılımlı seyir de cari işlemler dengesinde iyileşme olmasını desteklemiştir (Maliye Bakanlığı, 2016: 67).

2016 yılının sonlarında meydana gelen daraldan sonra ekonomiyi canlandırmak için genişletici maliye politikası uygulanmıştır. Bu sayede ekonomik büyüme desteklenmiş; ekonomide oluşturulan güven ortamı, verilen teşvikler ve alınan mali tedbirler ile Türkiye'nin ekonomisi güçlü bir büyüme süreci içerisine girmiştir. 2017 yılında alınan tedbirler, uygulanan genişletici maliye politikası ve verilen teşviklerle birlikte; kamu yatırımları ile tüketim harcamaları yöntemiyle de büyümeye katkı sağlanmıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde merkezi yönetim bütçe açığının artışına yol açan nedenler arasında; üretim, istihdam ve yatırımı desteklemek amacıyla alınan tedbirler, özel sektöre finansman desteği sağlamak ve sosyal güvenlik prim ödemelerinin yılın son çeyreğine ertelenmesi gibi destekler yer almaktadır (Maliye Bakanlığı, 2017: 35).

2013 yılından itibaren cari işlemler açığındaki düşüş eğilimi 2016 yılının yarısından sonra enerji fiyatlarının artmasıyla birlikte duraklamıştı ancak 2017 yılının

ikinci çeyreği sonrasında cari açık yeniden artış eğilimine girmiştir (Maliye Bakanlığı, 2017: 69).

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığının onuncu kalkınma planı (2014-2018) 2018 yılı programına göre; özel tasarrufların GSYH'ye oranı bir önceki yıla göre 0.7 puan artarak %24.0'a, özel yatırımlar da ise 0.1 puan artarak %25.6'ya yükselmesi hedeflenmektedir. Böylece özel kesimdeki tasarruf-yatırım farkının GSYH'ye oranı negatif olarak %1.5 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2018 yılındaki toplam tasarrufların GSYH'ye oranının bu gelişmeler sonucunda bir önceki yıla göre 0.5 puan artarak %25.5 olması, toplam tasarruf-yatırım açığının GSYH'ye oranının da %4.2 olması beklenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 19).

2.3.2. Türkiye'de 2011-2018 Dönemi Ekonomik Büyüme

Çalışmanın bu kısmında 2011 ve 2017 arası dönemde yaşanan ekonomik büyüme ele alınmaktadır. Bu dönemin büyüme hızı oranları Tablo 2.3 üzerinde gösterilmektedir:

Tablo 2.3: Türkiye'de 2011-2017 Yılları Arasındaki Büyüme Hızı Oranları

Yıllar	Büyüme
2011	11.11
2012	4.7
2013	8.4
2014	5.1
2015	6.0
2016	3.1
2017	7.4

Kaynak: Worldbank, 2018

Ekonomik büyümede ciddi oranda azalmalar; 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarındaki krizler nedeniyle yaşanmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında ekonomide yüksek düzeyde büyüme oranları yaşanmıştır. 2012 yılında ise cari açığı kapatmak için alınan tedbirler sonucunda büyüme %2.2 oranında gerçekleşmiştir (Güder, 2013: 63).

2010 yılındaki iyileşen güven ortamı, finansal akımlar ve destekleyici maliye ve para politikaları sayesinde büyüyen Türkiye ekonomisi, 2011 yılının ilk yarısında %10.2'lik büyüme gerçekleştirerek Avrupa'da en hızlı büyüyen ekonomi olmuştur.

Türkiye ekonomisi, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış çeyreklik üretim düzeyi bazında da kriz öncesi seviyesini gözle görülür oranda aşmıştır (Maliye Bakanlığı, 2011: 3).

2012 yılında “Yeniden Dengelenme” politikasıyla beraber beklentilerin altında seyrederek %2.2 büyüyen Türkiye ekonomisi, 2013 yılının ilk yarısında yurt içi talebin katkısıyla %3.7 büyüme yaşamıştır. Aynı dönemde zayıf olan küresel talebe bağlı olarak yatay yönde ilerleyen ihracat nedeni ile dış talebin büyümeye katkısı git gide azalırken iç talebin katkısı da artmaya başlamıştır (Maliye Bakanlığı, 2013: 1). Türkiye ekonomisi 2012 yılının özellikle ikinci yarısında belirgin bir şekilde yavaşlayarak beklentilerin altında büyüme gerçekleştirmiştir (Erdemir, 2014: 65).

2013 yılının ilk yarısında özel sektör yatırımları zayıf seyrini sürdürmekteyken dış talebin büyümeye katkısı azalıp negatif olmuştur. Özel tüketim, bu dönemde yeniden büyümenin itici gücü haline gelmiştir. Aynı dönemde iç talepte meydana gelen artışın özel sektör yatırım harcamalarında yeterli oranda canlanma oluşturmaması, bu yılın ilk yarısında büyümenin gerçekleşmesini sınırlandırmıştır. 2013 yılının ikinci yarısında ise hem üretimde hem de iç talepte ılımlı bir büyüme meydana gelmiştir (Maliye Bakanlığı Yıllık, 2013: 29-35).

2013 yılında zayıf küresel talebe bağlı olarak dış talebin büyümeye olan katkısı azalırken iç talebin katkısında artış gerçekleşmiştir. Büyümeye, yatırımların katkısı düşük iken özel tüketimin önemli oranda katkısı bulunmaktadır. Aynı yılda; FED’in genişletici para politikasından çıkış stratejisine yönelik gerçekleşen belirsizlikler ve bölgede artan jeopolitik sorunlara bağlı olarak finansal risk algısının artması, sermaye çıkışları ile kurun ve faizlerin yükselmesi büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir (Erdemir, 2014: 65).

2014 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisinde; parasal sıkılaşma, yerel seçimler ve makro ihtiyati önlemlere rağmen %3.3 seviyesinde büyüme sağlanmıştır. Söz konusu yılda ekonomi makul bir hızda büyümemiştir (Maliye Bakanlığı, 2014: 3). 2014 yılı ile beraber özel tüketimdeki yavaşlama ve özel yatırımlardaki daralmalar iç talebin büyümesini sınırlandırmıştır (Maliye Bakanlığı, 2014: 21).

Türkiye’nin yakın ticaret ortaklarında başta AB olmak üzere; yaşanan finansal oynaklıklar, durgunluk ve artan jeopolitik sorunlara karşın 2015’in üçüncü çeyreğinde

%4 büyüme gerçekleşmiştir. Aynı dönemde mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış olan GSYH %1.3 seviyesine artmıştır. 2015 yılında ilk dokuz aylık dönemde büyüme %3.4 gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi, üçüncü çeyrekte ekonomik güvende bozulma olmasına rağmen gerçekleştirdiği büyüme performansı sayesinde AB, G-20 ve OECD ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almıştır (Maliye Bakanlığı, 2015: 21).

2016 yılının ilk yarısında ekonomi potansiyeline yakın bir performans göstermiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 5). Ekonomi, jeopolitik ve dış konjonktürün etkisiyle 2016 yılının ikinci çeyreğinde bir miktar ivme kaybederek yılın ilk yarısında %3.9 büyümüştür (Maliye Bakanlığı, 2016: 15). Yılın üçüncü çeyreğinde yaşanan özellikle 15 Temmuz (menfur) darbe girişiminin etkisi ile 27 çeyrekte sonra ekonomi ilk defa daralarak %0.8 oranında küçülmüştür. Son çeyrekteyse, yurt içi talebi canlandırmaya yönelik alınan önlemlerin etkisi ile %4.2 oranında büyümüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 5).

Türkiye ekonomisi, ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulamaya koyduğu; destekleyici makro ihtiyati politikalar, mali teşvikler, Kredi Garanti Fonu aracılığı yoluyla sağlanan krediler ve olumlu dış konjonktürün yarattığı etki ile 2017 yılının ilk yarısı %5.1'lik büyüme sağlayarak güçlü bir büyüme performansı göstermiştir. Büyümeye güçlü pozitif katkıyı; uygulanan mali destekler, yatırımlar, oturan siyasi ve ekonomik istikrarlar sağlamaktadır (Maliye Bakanlığı, 2017: 19-20).

(2014-2018) Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı onuncu kalkınma planı 2018 yılı programına göre; 2018 yılında %5.5 olarak amaçlanan GSYH büyümesinin; özellikle yatırım, tüketim ve nisbi ağırlığının azalmasıyla birlikte ihracat kaynaklı olması öngörülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 19).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÜÇÜZ AÇIKLAR HİPOTEZİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK ANALİZ VE AMPİRİK UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomide küreselleşme hareketlerinin yoğunluğunun artması ile birlikte birçok ülkede bütçe açıkları ve tasarruf-yatırım dengesizliğinden ötürü cari açığın ortaya çıktığı görüşünü savunup bu görüşü destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Cari işlemler açığı ve bütçe açığını kapsayan ikiz açıklarla ilgili çok sayıda çalışma olmasına karşın bütçe açığı, tasarruf-yatırım açığı ve cari açığı tanımlayan üçüz açıklarla ilgili sınırlı sayıda çalışma vardır.

3.1.1. Uluslararası Çalışmalar

Penati ve Dooley (1984), 1949-1981 döneminin verileri yardımı ile 19 sanayileşmiş ülkenin; yerli ve yabancı tasarruflarının sermaye birikimi üzerindeki etkilerini ele almışlardır. Yaptıkları çalışma ile yurtiçi tasarruf miktar ve değişimleri; yurtiçi yatırım miktar ve değişimleri ile sistematik olarak örtüşmekte olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte finansal serbestleşmenin, gelişmiş ülkelerde cari işlemler, yurtiçi tasarruf ve yatırım arasındaki ilişkinin değişmesine yol açtığı vurgulanarak tasarruf miktarındaki değişikliklerin de cari işlemler dengesinde açığa yol açtığı görüşünü desteklemiştirler.

Zaidi (1985), çalışmasında ülkelerin yatırım harcamalarında meydana gelen artışın tasarruflar üzerinde etkili olacağını ve bununla dış açık ve bütçe açığa önemli bir etkiye yol açacağını belirtmiştir.

Dooley vd. (1987), 1960-1984 dönemi aralığındaki veriler yardımıyla En Küçük Kareler yöntemi ile gelişmiş ve gelişmekte olan 62 ülke için tasarruf-yatırım dengesizliğini ve sonuçlarını incelemiştirler. Çalışmada tasarruf oranlarında yaşanan artışların cari açıkların azaltılmasında etkili olduğu, tasarruf açıkları sebebiyle meydana gelen cari açığın, gelişmekte olan ülkelere kredi ve bağışlar ile finanse edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Hatsopoulos vd. (1988), yaptıkları çalışmada dış ticaret açıkları ve uluslararası borç miktarının artmasının, ABD ekonomisinin uzun dönem rekabet gücü konusunda kaygıları artırdığını vurgulamışlardır. Çalışma sonucunda; dış ticaret açığı ve rekabet gücünün azalması; yatırımların tasarruflardan daha fazla olması neticesinde ortaya çıkan bütçe açıklarına bağlanmıştır.

Roubini (1988), 1960-1985 dönemindeki verileri kullanarak 18 OECD ülkesi için üçüz açıklar hipotezinin geçerliliğini incelemiştir. Yapılan çalışmada zaman serisi analizi ile bütçe açıklarının, cari açık ve tasarruf davranışlarını belirlemede önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fischer ve Easterly (1990), çalışmalarında tasarruf yatırım dengesizliği sonucunda ortaya çıkan bütçe açıklarının ticaret dengesi üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Yazarlar bu çalışmada, yüksek düzeydeki bütçe açıklarının finanse edilmesinde iç borçlanmanın kullanılmasının, faiz oranlarındaki artışla birlikte özel yatırımların üzerinde bir dışlama etkisi oluşturacağını ileri sürmüşlerdir.

Baxter ve Crucini (1993), çalışmalarında toplamda 8 gelişmiş ülke için tasarruf-yatırım arasındaki korelasyon ilişkisini ele almışlardır. Tasarruf-yatırım korelasyonunun gelişmiş ülkelerde daha yüksek olduğunu ve bu ülkelerdeki yatırımlarda meydana çıkacak artışların cari açıkları yükselteceği sonucuna ulaşılmıştır.

Eisner (1994), 1972-1991 dönemini kapsayan çalışmasında ABD ekonomisini inceleyerek; kamu harcamalarının azalması durumunda kamu tasarruflarının artarak bütçe açıklarının azalacağı sonucuna varmıştır.

Milesi vd. (1996), yaptıkları çalışma sonucunda borç ödeme gücü ve sürdürülebilir bir cari açık dengesi birbiri ile dengeli olduğunu belirtmişlerdir. Düşük tasarrufların cari açıkların nedeni olduğu ve cari açıkların birkaç yıl devam etmesi ile GSYİH içindeki payının %5'e ulaşması sonucunda sürdürülemez olacağını savunmaktadırlar.

Domenech vd. (2000), 1962-1994 aralığındaki dönem verilerini kullanarak 18 OECD ülkesini yapısal VAR Analizi ile inceledikleri çalışmalarında, bütçe açıklarının esas nedeninin tasarruf açıkları olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. İncelenen ilgili 18 ülkede üçüz açıkların söz konusu olmadığı sonucuyla birlikte dış açıklara neden olan kaynaklarının farklı değişkenlere de bakılarak açıklanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Pradhan ve Upadhyaya (2001), ABD'deki 1967-1996 dönemine ait veriler yardımıyla; ABD'de ulusal tasarruflar ve bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi araştırıp incelemiştir. Bu inceleme ile bütçe açıklarının ulusal tasarrufları azalttığı sonucunu elde etmişlerdir.

Gale ve Orszag (2003), bütçe açıklarının ekonomik etkilerini inceledikleri çalışmaları sonucunda bütçe açıklarının ulusal tasarrufları ve gelecek dönemlerdeki milli gelir düzeyini azaltacağını ayrıca bütçe açıklarının özel tasarruflarla dengelenememesi halinde ulusal yatırımların azalıp, cari açıkların artacağı görüşünü savunmuşlardır.

Gruber ve Kamin (2007), yaptıkları çalışmada 61 ülkeyi inceleyerek; artan tasarruf açıkları, cari açıkları arttırmakta olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Söz konusu 61 ülkede üçüz açığın varlığını savunmaktadırlar.

Chowdhury ve Saleh (2007), çalışmalarında 1970-2005 döneminde Sri Lanka için üçüz açık değişkenleri ile otoresif dağıtılmış gecikmeli modelini kullandıkları analiz bulguları sonucunda cari açık, bütçe açığı, tasarruf-yatırım açığı değişkenleri arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu belirterek üçüz açık varlığını desteklemiştir. Bununla birlikte tasarruf yatırım açığındaki bir birimlik artış cari işlemler açığını %0.67 artırdığı, bütçe açıklarında meydana gelen bir birimlik artış ise cari işlemler açığını %0.20 artırdığı gözlemlenmiştir.

Kim ve Roubini (2008), ABD ekonomisini ele aldıkları bu çalışmada maliye politikalarının cari açıklar ve reel döviz kuru üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışma neticesinde bütçe açıklarının cari açıkları artırdığını, özel tasarruflarda meydana gelen bir artışın veya yatırımlarda oluşan bir azalışın döviz kurunu etkileyip cari açığı artırdığı sonucunu elde etmişlerdir.

Raju ve Mukherjee (2010), Hindistan ekonomisi ele alınan çalışmada; özel sermaye birikimi, bütçe açıkları ve net ihracatın dışlanması arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma sonucunda uzun dönemde cari açık, yurt içi tasarruflar ve bütçe arasında bir ilişkinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Khan ve Saeed (2012), yaptıkları çalışma ile Pakistan'ın; cari açık ve bütçe açığı arasında kısa ve uzun dönemde aynı (pozitif) yönlü bir ilişkinin olduğunu, cari denge ve yatırımlar arasındaysa kısa ve uzun dönemde de negatif yönlü bir ilişkinin olduğu sonuçları ileri sürülmüştür. Yapılan bu çalışma neticesinde bütçe açığı, cari açıklar ile yatırımlar arasında bir ilişki olduğunu yani üçüz açıkların varlığını desteklemiştir.

Tang (2014), ABD ekonomisinde 1960:Q1-2013:Q1 dönem aralığındaki verileri kullanarak yaptığı analizde Toda-Yamamoto nedensellik testinin sonuçlarına göre; uzun dönemde cari hesap dengesi, bütçe dengesi ve sermaye ile finans hesabı dengesinin beraber hareket ettiği ve ABD’de üçüz açık hipotezinin var olduğu belirtilmiştir.

Özdemir vd. (2014), çalışmalarında 2003-2011 yılları arasında 17 geçiş ekonomisinde üçüz açık hipotezinin geçerliliğini Panel Regresyon Modellerini kullanarak analiz etmişlerdir. Dünya Bankası ve IMF veri tabanından alınan veriler analiz sonucunda geçerli dönemde söz konusu 17 geçiş ekonomisi için üçüz açık hipotezinin geçerli olmadığı görülmüştür.

Balıkçioğlu ve Çoban (2016), yaptıkları çalışmada 2002-2013 dönemi aralığında 24 Geçiş Ülkesi bakımından üçüz açık hipotezi geçerliliğini Dinamik Panel Veri Analizi ile incelemişlerdir. Yapılan analiz bulguları, cari açık ve tasarruf açığı arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaştırmıştır,

Shastri vd. (2017), çalışmalarında 1985-2015 dönem aralığındaki veriler yardımıyla Kuzey Asya ülkelerinde üçüz açıklar ve özel tasarruf açıklarını incelemişlerdir. Uygulanan panel eşbütünleşme analizine göre uzun dönemde cari açık, bütçe açığı ve özel tasarruf açıkları arasında ilişki bulunmuştur. Tasarruf açıklarını azaltmak, cari açık ve bütçe dengesini düzeltecektir.

Ali ve Kakar (2017), yaptıkları çalışmada Pakistan’ın 1980-2014 dönemindeki yıllık verilerini kullanmışlardır. Yapılan ARDL sınır testi yaklaşımına göre üçüz açık yani bütçe açığı, cari açık ve özel tasarruf-yatırım açıkları birbirleri ile doğrusal olarak ilişkilidir. Çalışma sonucunda üçüz açıklar arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.1: Uluslararası Çalışmalar Literatür Taraması

Yazar	Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Sonuç-Nedensellik İlişkisi
Penati ve Dooley	1984	19 Sanayi Ülkesi 1949-1981	-	Tasarruftaki değişme cari işlemler dengesinde açığa yol açtığı görüşü desteklenmeli sonucuna varmışlardır.
Zaidi	1985	Gelişmekte Olan Ülkeler	-	Üçüz açık geçerliliği bulunmuştur
Dooley vd.	1987	62 Gelişmekte Olan Ülkeler 1960-1984	En Küçük Kareler Yöntemi	Tasarruf oranları ile cari açık arasında etki bulunmuştur
Hatsopoulos vd.	1988	ABD	-	Dış ticaret açığı ve rekabet gücünün azalması; yatırımların tasarruflardan daha fazla olması neticesinde ortaya çıkan bütçe açıklarına bağlandığı sonucuna ulaşılmıştır
Roubini	1988	18 OECD Ülkesi 1960-1985	Zaman Serisi Analizi	Bütçe açıklarının, cari açık ve tasarruf davranışlarını belirlemede önemli bir rolü olduğu sonucu bulunmuştur
Fischer ve Easterly	1990	-	-	Yüksek düzeydeki bütçe açıklarının finanse edilmesinde iç borçlanmanın kullanılmasının, faiz oranlarındaki artışla birlikte özel yatırımların üzerinde bir dışlama etkisi oluşturacağı sonucuna ulaşılmıştır
Baxter ve Crucini	1993	8 Gelişmiş Ülke	-	Yatırımlar ve cari açık arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur
Eisner	1994	ABD 1972-1991	--	Kamu tasarrufları ve bütçe açıkları arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur
Milesi, Ferretti ve Razin	1996	-	-	Düşük tasarrufların cari açığın nedeni olduğu sonucunu bulmuşlardır
Domenech vd.	2000	18 OECD Ülkesi 1962-1994	VAR Analizi	Üçüz açık varlığı bulunmamıştır
Pradhan ve Upadhyaya	2001	ABD 1967-1996	-	Bütçe açıklarının ulusal tasarrufları azalttığı sonucu bulunmuştur
Gale ve Orszag	2003	-	-	Bütçe açıklarının ulusal tasarrufları ve gelecek dönemlerdeki milli gelir düzeyini azaltarak, bütçe açıklarının özel tasarruflarla dengelenememesi halinde ulusal yatırımların azalıp, cari açıkların artacağı görüşünü savunmuşlardır.
Gruber ve Kamin	2007	61 Ülke	-	Üçüz açık varlığı savunulmuştur
Chowdhury ve Saleh	2007	Sri Lanka 1970-2005	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli	Üçüz açık varlığı desteklenmiştir

Tablo 3.1: (devam) Uluslararası Çalışmalar Literatür Taraması

Yazar	Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Sonuç-Nedensellik İlişkisi
im ve Roubini	2008	ABD	-	Bütçe açıklarının cari açıkları artırdığını, özel tasarruflarda meydana gelen bir artışın veya yatırımlarda oluşan bir azalışın döviz kurunu etkileyip cari açığı artırdığı sonucunu elde etmişlerdir
Raju ve Mukherjee	2010	Hindistan	-	Üçüz açık varlığını desteklemişlerdir
Khan ve Saeed	2012	Pakistan	-	Üçüz açık varlığını desteklemişlerdir
Tang	2014	ABD 1690:1- 2013:1	Toda- Yamamoto Nedensellik Testi	Üçüz açık hipotezinin geçerliliği savunulmuştur.
Özdemir vd.	2014	17 Geçiş Ekonomisi	-	Üçüz açık hipotezinin geçerli olmadığı savunulmuştur
Balıkçioğlu ve Çoban	2016	24 Geçiş Ülkeleri 2002-2013	Dinamik Panel Veri Analizi	Cari açık ve tasarruf açığı arasında ilişki bulunmamıştır
Shastri vd.	2017	Kuzey Asya Ülkeleri 1985-2015	Panel Eşbütünleşme Analizi	Uzun dönemde bütçe açığı, cari açık ve özel tasarruf açıkları arasında bir ilişki bulunmuştur
Ali ve Kakar	2017	Pakistan	ARDL Analizi	Üçüz açık geçerliliği desteklenmiştir

3.1.2. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar

Şimşek (2005), Türkiye’de 1970-2003 aralığındaki dönemin yıllık verileri yardımıyla bütçe açıklarının ulusal tasarruflar üzerinde gerçekleşen etkisini test etmek için Zaman Serisini, eşbütünleşme için ARDL yöntemini kullanmıştır. Yapılan analizler, bütçe açıklarında meydana gelen bir artışın tasarrufları azalttığı sonucunu göstermiştir.

Dücan (2008), 1980-2007 dönemindeki veriler yardımıyla Türkiye’deki tasarruf-yatırım dengesizliklerini ve üçüz açık hipotezini incelediği çalışmasında; büyük oranda tasarruf-yatırım açıklarının görüldüğü 1990’lı yılların sonlarına doğru, ikiz açık hipotezinde görülen, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki beraber hareket etme eğiliminin azalmaya başladığı bununla birlikte tasarruf-yatırım açıklarının önemli bir faktör olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye’de uzun yıllardır devam etmekte olan bütçe açıkları ile cari işlemler açıklarına bir de tasarruf-yatırım açığının da son yıllarda ciddi boyutlara ulaşarak eklenmesi, makroekonomik genel dengeye ait bu üç dengenin bir

arada açık vermesi yani üçüz açık hipotezinin meydana gelmesine neden olduğu sonucu bulunmuştur.

Sürekçi (2011), 1987:1-2007:3 döneminin çeyrek verileri kullanılarak Türkiye’de yatırım-tasarruf dengesi, kamu dengesi ve cari açık VAR Analizi ile test edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin çok yönlü ön görülmesi neticesinde bu analizi kullanmayı tercih etmiştir. Çalışma sonucunda; cari açık ile kamu açıkları arasında ilişki olduğu, cari açık ile yatırım tasarruf arasında ise Granger Nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Karaçoz vd. (2012), 1980-2010 dönem aralığındaki Türkiye’deki veriler kullanılarak üçüz açık varlığını VAR Analizi ve Granger Nedensellik Testi yardımıyla incelemiştir. VAR Analizi bulgularına göre cari açık artışı en fazla kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde olduğu ve bu iki değişkenin arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Kısa dönemde kamu açığı ile cari açık arasında tutarlı bir nedensellik bulunmamıştır.

Türkay (2013), Türkiye’de 1980-2012 döneminin verileri yardımıyla yapılan uygulamada Engle-Granger İki Aşamalı Yöntemi ve DOLS Yöntemi ile değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Uygulama sonucunda, uzun dönemde değişkenler arasında bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir.

Tülümce (2013), çalışmasında 1984-2010 dönemi Türkiye’de üçüz açığın olup olmadığını VAR yöntemini kullanarak test etmiştir. Analiz sonuçları; cari açık ile tasarruf-yatırım açıkları arasında ilişkinin varlığını; Türkiye’de ele alınan dönemde üçüz açık hipotezinin geçerli olmadığını göstermektedir.

Akıncı ve Yılmaz (2013), Türkiye ekonomisinde 1975-2010 aralığındaki dönem için üçüz açık hipotezinin geçerliliğini sınır testi yaklaşımı ile araştırmıştır. Analiz bulgularına göre hem kısa hem uzun dönemde tasarruf açıkları ve bütçe açıklarının cari açık üzerinde pozitif yönlü bir ilişkinin geçerli olduğunu ifade ederek; üçüz açık hipotezinin Türkiye ekonomisinde incelenen dönemde var olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Akbaş vd. (2014), Türkiye için 1960-2012 dönem aralığındaki üçüz açığın varlığını test etmek amacı ile bu çalışmayı yapmışlardır. Çalışmada kullanılan

Asimetrik Nedensellik Testi bulgularına göre, Türkiye’de üçüz açığın var olduğunu öne sürmüşlerdir.

Altun ve İnce (2014), yaptıkları çalışmada 1975-2010 dönemindeki genel makroekonomik dengeyi oluşturan dış ticaret açığı, bütçe açığı ve tasarruf-yatırım açığının birbirine ve Türkiye’ye etkileri analiz edilmiştir. Kullanılan ARDL Yöntemi sonucu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı gözlenmiştir. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi bulguları ile uzun dönemde değişkenler arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Karanfil (2014), Türkiye’deki 1980-2013 dönem aralığındaki veriler yardımıyla cari işlemler dengesi, bütçe dengesi, kişi başına düşen gelir ve tasarruf-yatırım dengesi arasındaki ilişkiyi Zaman Serisi Analizini kullanarak test etmiştir. Analiz sonucuna göre; tasarruf açıkları ile bütçe açıkları, bütçe açıkları ile cari açık ve tasarruf açıkları ile cari açık arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğu belirtilmiştir.

Cinel (2014), çalışmasında iç ve dış denge arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Türkiye’nin üçüz açık vermesinin nedenlerini ortaya koymuş ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmuştur. Üçüz açıkların giderilmesinde tek başına maliye ya da para politikasının yeterli olmadığından ikisinin aynı anda uygulanması gerektiği sonucuna varmıştır.

Şen vd. (2014), Türkiye’de 1980-2010 döneminde üçüz açıkların varlığını incelemişlerdir. Birim Kök Testlerinden sonra değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü bulmak için Dolado-Lütkepohl Granger Nedensellik Testini kullanmışlardır. Analiz bulgularına göre, Türkiye ekonomisinde incelenen dönemde üçüz açık hipotezinin var olduğu bulunmuştur.

Samırkaş ve Samırkaş (2015), Türkiye açısından 1975-2014 döneminde üçüz açıkların birbirlerini etkileyip etkilemediği, kendi aralarında ilişkinin olup olmadığı, varsa bir ilişki bu ilişkinin gücünün testi için VAR Analizi kullanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de üçüz açık hipotezi bulunamamıştır. Tasarruf açığından bütçe açığına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu, cari açığın; bütçe açığı ve tasarruf açığını etkileyen önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Karanfil ve Kılıç (2015), yaptıkları çalışmada 1980-2013 dönem aralığındaki verileri ele almışlardır. Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testi kullanılarak Türkiye

ekonomisi için üçüz açık hipotezinin geçerliliğini analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda Türkiye ekonomisi 1980-2013 döneminde, tasarruf açığı ve bütçe açığı arasında çift yönlü etkileşim; cari açık ile tek yönlü olarak bütçe açığı ve tasarruf açığını etkilediği kabul edilmiştir. Ele alınan dönemde üçüz açık hipotezi olduğu kabul edilmiştir.

Berke vd. (2015), 2003:Q2-2012:Q4 dönemindeki Türkiye verileri ile VAR Modelini kullanarak analiz yapmışlardır. Bu dönemde üçüz açık bileşenleri olan cari hesap dengesi, kamu kesimi gelir gider dengesi ve özel kesimin tasarruf-yatırım dengesinin ekonomik büyümeye olan etkisi incelenmiştir. Yapılan VAR Analizi özellikle de varyans ayrıştırma sonuçları büyüme oranını en çok etkileyen değişkenlerin, üçüz açıklar olduğunu göstermektedir. Bu değişkenlerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği etki-tepki fonksiyonları analizi ile incelenmiştir.

Ener ve Karanfil (2015), çalışmalarında 1980-2013 dönemindeki veriler ile Zaman Serisi Analizini kullanarak Türkiye'deki toplam yurtiçi tasarrufların kişi başına düşen gelire olan etkisini test etmişlerdir. Toplam yurtiçi tasarruflardan ve mevduat faiz oranlarından kişi başına gelire doğru tek yönlü, yatırımlardan para arzına doğru da tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna varmışlardır.

İpek ve Kızılgöl (2016), Türkiye ekonomisinde 2004:1-2014:3 dönemindeki verilerle üçüz açık hipotezini varlığını Zaman Serisi kullanarak ampirik olarak incelemişlerdir. Üçer aylık verilerle sınır testi, ARDL Analizi ve Tado-Yamamoto Nedensellik Analizleri yapılmıştır. Yapılan sınır testinin bulguları; bütçe açığı, cari açık ve tasarruf-yatırım açığı değişkenleri arasında anlamlı bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. ARDL Analizi bulguları ise; uzun dönemde cari açığı, tasarruf-yatırım açıklarının ve bütçe açıklarının arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Nedensellik Analizi neticesinde; bu açıklar arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Güder ve Kılıç (2016), Türkiye'de cari işlemler dengesi, bütçe dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesi bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1980-2012 dönemindeki verileri ele alarak Zaman Serisi Analizini kullanmışlardır. Bu analizin sonuçları Türkiye'de verisi alınan dönem aralığında üçüz açık hipotezinin olduğunu göstermektedir. Bütçe açığı bu dönemde büyümeyi kısa dönemde olumlu yönde etkilerken, uzun dönemde olumsuz yönde etkilemektedir. Cari

işlemler açığı ile büyüme doğrusal yöndeyken; özel tasarruf-yatırım açığı büyümeyi negatif yönde etkilemiştir.

Kaya vd. (2016), Türkiye’de 1980-2014 dönemi arasındaki yıllık verileri kullanarak Philips Peron Birim Kök Analizi, Toda-Yamamoto ve Granger Nedensellik Analizini uygulamışlardır. Yapılan analizler sonucu Türkiye’de yüksel büyüme dönemlerinde cari açık sorununun hızla arttığını; büyüme, yatırım ve tasarruf değişkenlerinden cari denge değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Erol ve Alma (2016), 1975-2014 dönem aralığında Türkiye ekonomisindeki verileri kullanarak üçüz açık hipotezinin geçerliliğini Granger Nedensellik Test Yöntemi ile incelemiştir. Üçüz açık bileşenlerinin ekonomik büyümeye olan etkisini test etmek için VAR Modelini tercih etmişlerdir. Nedensellik testi sonucu geçerli dönemde değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamışken; bütçe açığından GSMH’ye doğru nedensellik bulunmuştur.

Altunöz (2018), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 2001:1-2017:3 dönem aralığında üçüz açık hipotezinin geçerliliğini test etmiştir. ARDL yöntemini kullandığı analizin sonuçlarına göre söz konusu dönemde Türkiye ekonomisinde üçüz açık hipotezinin varlığı test edilmiştir. Tasarruf-yatırım açığı ile bütçe açığı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuşken aynı şekilde tasarruf-yatırım açığı ile cari açık ve bütçe açığı arasında da çift yönlü nedensellik bulunmuştur.

Kızılkaya ve Öztutuş (2018), çalışmalarında üçüz açık hipotezinin Türkiye’de geçerliliğini, 1960-2016 dönemi verileri yardımıyla Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeline dayalı olarak Granger nedensellik testini kullanarak analiz etmişlerdir. Eşbütünleşme testine göre değişkenler arasında uzun dönemde ilişki vardır. Yaptıkları nedensellik testi sonuçları; uzun dönemde bütçe açığı ve tasarruf-yatırım açığından cari açığa doğru nedenselliğin olduğunu göstermektedir. Türkiye’de söz konusu yıllar aralığında uzun dönemde üçüz açık hipotezinin geçerli olduğu sonucuna elde etmişlerdir.

Tablo 3.2: Türkiye’deki Çalışmaların Literatür Taraması

Yazar	Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Sonuç-Nedensellik İlişkisi
Şimşek	2005	Türkiye 1970-2003	ARDL	Bütçe açığı ile tasarruf açığında tek yönlü negatif ilişki bulunmuştur
Dücan	2008	Türkiye 1980-2007	-	Makroekonomik genel dengenin üç dengesi olan cari açık, bütçe açığı ve tasarruf-yatırım açığı birlikte açık vermesi ile üçüz açık durumunun oluşacağı sonucu bulunmuştur
Sürekeçi	2011	Türkiye 1987:1- 2007:3	VAR Analizi	Cari açık ile kamu açıkları arasında ilişki bulunurken, yatırım-tasarruf arasında ilişki bulunamamıştır
Karaçoz vd.	2012	Türkiye 1980-2010	VAR Analiz Granger Nedensellik Testi	Cari açık ve kamu kesimi arasında ilişki bulunurken, kamu açığı ile cari açık arasında kısa dönemde tutarlı bir nedensellik bulunamamıştır
Türkay	2013	Türkiye 1980-2012	Engle-Granger İki Aşamalı Yöntemi DOLS Yöntemi	Üçüz açık değişkenlerinin arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu kabul edilmiştir
Tülümce	2013	Türkiye 1984-2010	VAR Analizi	Üçüz açık varlığı bulunamamıştır
Akıncı ve Yılmaz	2013	Türkiye 1975-2010	Sınır Testi Yaklaşımı	Üçüz açığın geçerliliği savunulmuştur
Akbaş vd.	2014	Türkiye 1960-2012	Asimetrik Nedensellik Testi	Üçüz açığın geçerliliği savunulmuştur
Altun ve İnce	2014	Türkiye 1975-2010	ARDL Analizi	Bütçe açığı, dış ticaret açığı ve tasarruf-yatırım açığı arasında uzun dönemde ilişki bulunamamıştır
Karanfil	2014	Türkiye 1980-2013	Zaman Serisi Analizi	Tasarruf açıkları ile bütçe açıkları, bütçe açıkları ile cari açık ve tasarruf açıkları ile cari açık arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur
Cinel	2014	Türkiye	-	Üçüz açıkların giderilmesinde maliye ve para politikalarının aynı anda uygulanması sonucu bulunmuştur
Şen vd.	2014	Türkiye 1980-2010	Dolado- Lütkepohl Granger Nedensellik Testini	Üçüz açığın geçerliliği savunulmuştur
Samırkaş ve Samırkaş	2015	Türkiye 1975-2014	VAR Analizi	Üçüz açık sorunu bulunamamıştır
Karanfil ve Kılıç	2015	Türkiye 1980-2013	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	Üçüz açık hipotezi varlığı kabul edilmiştir
Berke vd.	2015	Türkiye 2003:2- 2012:4	VAR Analizi	Ekonomik büyüme oranını en fazla etkileyen değişkenlerin üçüz açıklar olduğu sonucu bulunmuştur.

Tablo 3.2: (devam) Türkiye’deki Çalışmaların Literatür Taraması

Yazar	Yıl	Ülke-Dönem	Yöntem	Sonuç-Nedensellik İlişkisi
Ener ve Karanfil	2015	Türkiye 1980-2013	Zaman Serisi Analizi	Toplam yurtiçi tasarruflardan ve mevduat faiz oranlarından kişi başına gelire doğru tek yönlü, yatırımlardan para arzına doğru da tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
İpek ve Kızılgöl	2016	Türkiye 2004:1- 2014:3	ARDL Analizi ve Tado-Yamamoto Nedensellik Analizi	Üçüz açık değişkenleri arasında iki yönlü nedensellik bulunmuştur
Güder ve Kılç	2016	Türkiye 1980-2012	Zaman Serisi Analizi	Üçüz açık sorunu bulunmuştur
Kaya vd.	2016	Türkiye 1980-2014	Philips Peron Birim Kök Analizi, Toda-Yamamoto ve Granger Nedensellik Analizi	Büyüme, yatırım ve tasarruf değişkenlerinden cari dengeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu bulunmuştur
Erol ve Alma	2016	Türkiye 1975-2014	Granger Nedensellik ve VAR Modeli	Üçüz açık değişkenleri arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamışken; bütçe açığından GSMH’ye doğru nedensellik bulunmuştur
Altunöz	2018	Türkiye 2001:1- 2017:3	ARDL Yöntemi	Üçüz açık hipotezi bulunmuştur
Kızılkaya ve Öztutuş	2018	Türkiye 1960-2016	Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik	Üçüz açık hipotezinin geçerli olduğu bulunmuştur

3.2.VERİ SETİ VE EKONOMETRİK METODOLOJİ

Çalışmada üçüz açıklar hipotezinin test edilmesi için cari açık bağımlı değişken olarak kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak bütçe açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı kullanılmıştır. 2006:Q1-2018:Q1 dönemi için bütçe dengesi verileri Muhasebat Genel Müdürlüğünden, cari açık verileri Merkez Bankası EVDS’den, GSYH ve özel tasarruf-yatırım açığı verileri TÜİK’den alınmıştır. 31 Mayıs 2005’te 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu uygulamaya geçmiştir. Bu kanun kapsamında kamu bütçesinde gelecek üç yılı dahil eden bütçeleme yöntemine gidildiğinden çalışmadaki veriler 2006 yılından başlamıştır. Tasarruf açığının hesaplanmasında sabit sermaye,

yatırım verisi olarak kullanılmıştır. Çalışma içerisinde özel tasarruf-yatırım açığı kısaca tasarruf açığı şeklinde ifade edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler GSYH'ye oranlanmıştır. Analizde kullanılan değişkenler çeyrek veriler olduğu için Tramo-Seat yöntemiyle mevsimsellikten arındırılarak analize dahil edilmişlerdir.

Çalışmada çalıştırılan temel model şu şekildedir:

$$\text{Cari AÇIK} = \alpha + \beta_1 \text{Bütçe Açığı} + \beta_2 \text{Tasarruf Açığı} + \mu \quad (3.1.)$$

Değişkenlerin birbirleriyle olan uzun dönem ilişkilerinin analiz edilmesinde eş bütünleşme testleri kullanılmaktadır. Klasik eş bütünleşme testlerinde değişkenlerin aynı dereceden durağan olması gerekmektedir. Bu durum eş bütünleşme testinin yapılmasında önemli kısıt oluşturmaktadır. Bu sorun değişkenlerin farklı derecelerden bütünleşik olduklarında da aralarında ki uzun dönemli ilişkinin analiz edilmesine imkân veren ARDL yöntemi ile aşılmaktadır. Pesaran vd. (2001) geliştirdiği bu yaklaşım eş bütünleşme testlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Esen, vd., 2012: 256).

ARDL (Autoregressive Distibuted Lag) yönteminin başlıca avantajı, değişkenlerin bütünleşme dereceleri dikkate alınmadan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığını incelemesidir (Altıntaş, 2013: 11).

Eşbütünleşme testleri, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenebilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Klasik eşbütünleşme testlerinin yapılabilmesi için kullanılan değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik olması gereklidir. Bu durum dolayısıyla eşbütünleşme testlerinin yapılmasında bir kısıt oluşturmaktadır. Fakat Pesaran vd. (1996), farklı dereceden bütünleşik değişkenlerin arasındaki ilişkinin incelenmesine imkan sağlayan ARDL yönteminin kullanılmasını önermektedirler (Bahmani-Oskooee ve Chi Wing Ng, 2002: 150). Literatüre bakıldığında ARDL yönteminin çeşitli avantajları anlatılmaktadır. Bu avantajların birincisi; modelde kullanılacak olan değişkenlerin, düzeyde durağan I(0) veya birinci farkta durağan I(1) olması, sınır testinin uygulanmasına engel teşkil etmemesidir (Sharifi-Renani, 2008: 4). ARDL yaklaşımının en küçük kareler yöntemine dayanması nedeniyle klasik eş bütünleşme analizlerine karşın ARDL analizi yapılmadan önce bir birim kök testinin uygulanması gerekmemektedir. Bu sayede ARDL modeli ile değişkenler I(1) ya da I(0) olsa bile eşbütünleşme testi yapılabilmekte ve anlamlı sonuçlar bulunabilmektedir (Pesaran ve Pesaran, 1997; Akt. Paudel ve Jayanthakumaran, 2009: 137). Bu modelin

bir diğ er avantajı da kısıtsız hata düzeltme modeli kullanıldığından dolayı klasik eşbüt ünleşme testlerine göre istatistiksel olarak daha güvenilir sonuçlar vermesidir. Hata düzeltme modelinde, de ğ işkenler arasındaki kısa ve uzun dönem dinamikleri konusunda bilgi verilmesi en önemli özelliğ tir (Akel ve Gazel, 2015: 30-31). Küçük örneklere de uygulanabilir olması sahip oldu ğ u avantajlardan bir diğ eri olarak ifade edilebilir (Kamaruddin ve Jusoff, 2009: 100).

ARDL modeli; Pesaran ve Pesaran (1997), Pesaran ve Smith (1998), Pesaran ve Shin (1999) ve Pesaran ve diğ erleri (2001) tarafından geliştirilen bu model sahip oldu ğ u avantajlar sebebiyle eşbüt ünleşme analizlerinde sıkça kullanılır hale gelmiştir. Fakat bu model, de ğ işkenlerin 2. derece ve 2. dereceden büyük derecede büt ünleşik oldu ğ unda uygulanmamaktadır (Çağlayan, 2006: 427). Bu ARDL eşbüt ünleşme yönteminde kullanılacak sınır testi denkleminin ař ağıdaki şekildedir:

$$\Delta Y_t = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^m \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \xi_1 Y_{t-1} + \xi_2 X_{1t-1} + \dots + \xi_k X_{kt-1} + u_t \quad (3.2.)$$

ARDL yönteminde diğ er eş-büt ünleşme testlerinde oldu ğ u gibi de ğ işkenlerin tamamı düzey seviyede kullanılmaktadır (Tülümce ve Yavuz, 2017: 1039). Ayrıca ARDL modelinde, bağımlı de ğ işken olarak ele alınan serinin farkı kullanılmaktadır. Açıklayıcı de ğ işkenler iki grupta toplanabilmektedir. Birinci grubun içerisinde, bağımlı de ğ işkenin de bulundu ğ u açıklayıcı de ğ işkenlerin farkları ile bu farkların gecikmeleri bulunmaktadır. Bu grubun içerisinde yalnızca bağımlı de ğ işkenin farkı birinci gecikmeden başlamakta, diğ er de ğ işkenlerin ise sıfır dereceli gecikmeden başlanmaktadır. Diğ er grupta, tüm açıklayıcı de ğ işkenlerin birinci gecikmeleri yer almaktadır. İncelenen modelde eşbüt ünleşme varlığının belirlenebilmesi için, öncelikli olarak modele uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu işlemin yaparken bilgi kriterlerinden (Akaike ve Schwarz) fayda sağlanılmaktadır. Modelin uygun gecikme uzunlu ğ u belirlendikten sonra, en küçük kareler yöntemi kullanılarak model tahmin edilmektedir.

De ğ işkenler arasında eşbüt ünleşmenin olması, F istatistik de ğ erinin üst sınır de ğ erinden büyük olmasına bağılıdır (Nkoro ve Uko, 2016: 76). Bununla birlikte ARDL sınır testi yaklaşımında de ğ işkenler I(2) olması durumunda (Pesaran vd., 2001: 309),

hesaplanan F istatistik değerleri geçersiz olmaktadır. I(2) olan değişkenler kullanılarak yapılan tahminler yanıltıcı sonuçların bulunmasına yol açacaktır (Altunöz, 2018: 125). Çalışmada ARDL modelinde eşbütünleşmenin olup olmadığının incelenmesi için şu hipotez test edilmektedir:

$$H_0: \xi_1 = \xi_2 = \dots = \xi_k = 0 \rightarrow \text{Eş Bütünleşme Yoktur.}$$

$$H_1: \xi_1 \neq \xi_2 \neq \dots = \xi_k \neq 0 \rightarrow \text{Eş Bütünleşme Vardır.}$$

Wald testiyle bir F istatistiği hesaplanarak bu hipotezler sınanır. Yapılacak bu sınama sonrasında bulunan F istatistiği, Pesaran vd.'nin (2001) yaptıkları çalışmalarda asimptotik olarak türetilen anlamlılık düzeyleriyle karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F istatistiğinin alt sınırdan daha küçük olması durumunda; boş hipotez red edilmeyecek ve eşbütünleşmenin değişkenler arasında olmadığı sonucu elde edilecektir. F istatistiği eğer hesaplamada üst sınırdan daha büyükse, boş hipotez reddedilecek ve eşbütünleşmenin değişkenler arasında olduğu sonucuna ulaşılabacaktır. Son olarak hesaplamada eğer F istatistiği üst ve alt sınır değerleri arasında herhangi bir değer alıyorsa; F istatistik değeri kararsızlık bölgesinde yer alacak, değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığına ilişkin bir yorumun yapılması mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak F istatistiği eğer kararsızlık bölgesinde ise eşbütünleşme için hata teriminin kullanılması gerekmektedir (Kremers vd., 1992; Banerjee vd., 1998). Yapılan test sonuçları eşbütünleşme ilişkisinin var olduğunu gösterir ise ilk olarak sınır testinde kullanılan modelin tanısal testlerin yapılması gerekmektedir. Sonrasında değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amacıyla ilk etapta uzun dönem ilişkii inceleyen ARDL modeli aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

$$Y_t = \varphi_0 + \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + u_t \quad (3.3)$$

Bu aşama sonrasında uzun dönem katsayıları şu şekilde hesaplanmaktadır; sınır testi denklemi içerisindeki bağımsız değişkenlere ait katsayıların, bağımlı değişkenin katsayısının bir gecikmeli değerinin negatif işaretlisine bölünmesi ile bulunmaktadır. Değişkenler arasındaki bu uzun dönemli ilişkiye ulaşıldıktan sonra, kısa dönemdeki ilişkilerin elde edilebilmesi için aşağıdaki model tahmin edilmektedir:

$$\Delta Y_t = \varphi_{0+} \sum_{i=1}^m \varphi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \varphi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \varphi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \mu ecm_{t-1} + \mu_t \quad (3.4)$$

Bu denklemde, (3.2) numaralı denklemden farklı olarak modelin içerisine hata düzeltme terimi dahil edilmiştir. Hata düzeltme terimi, uzun dönem ilişkinin bulunduğu modelin kalıntılarının gecikmeli bir değerini göstermektedir. Bu değişkenin katsayısı, kısa dönemde oluşan bir dengesizliğin ne kadarlık kısmının uzun dönemde düzeltilebileceğini göstermektedir. Burada beklenen durum bu değişkenin katsayısının işaretinin negatif ve anlamlı olmasıdır (Esen vd., 2012: 258).

3.3. UYGULAMA VE BULGULAR

Aşağıda tabloda ilgili değişkenlerin birim kök test sonuçlarını gösterilmektedir. Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri kullanılarak ilgili serilerin durağanlığına bakılmıştır. Üçüz açığın unsurlarını oluşturmakta olan bütçe açığı, cari açık ve özel tasarruf-yatırım açığının uzun dönemdeki etkileşimlerini incelemek için ARDL yöntemi kullanılmıştır. Değişkenler arasında ki nedensellik ilişkisinin test edilebilmesi için Granger Nedensellik testleri yapılmıştır.

Birim kök test sonuçlarına göre Bütçe Açığı I(0), Cari Açık ve Tasarruf Açığı I(1) seviyesinde durağandır.

3.3.1. Birim Kök Sonuçları

Tablo 3.3: Birim Kök Testi Sonuçları

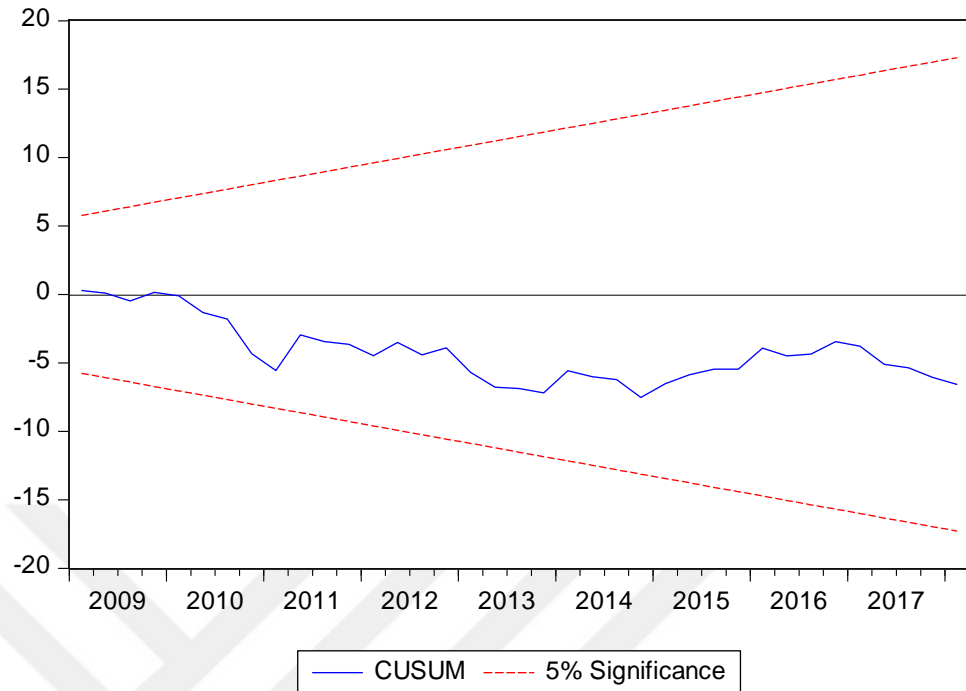
Bütçe Açığı					Bütçe Açığı (1.farkı)				
		KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ			KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ
ADF	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,00320	ADF	Sabitli	1%	-3,577723	0,000000
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	
PP	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,004200	PP	Sabitli	1%	-3,577723	
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	
Cari Açık					Cari Açık (1.farkı)				
		KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ			KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ
ADF	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,455900	ADF	Sabitli	1%	-3,577723	0,000000
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	
PP	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,407700	PP	Sabitli	1%	-3,577723	0,000000
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	
Tasarruf Açığı					Tasarruf Açığı (1.farkı)				
		KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ			KRİTİK DEĞERLER		TEST DEĞERLERİ
ADF	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,673100	ADF	Sabitli	1%	-3,577723	0,000000
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	
PP	Sabitli-Trendli	1%	-4,161144	0,621100	PP	Sabitli	1%	-3,577723	0,000000
		5%	-3,506374				5%	-2,925169	
		10%	-3,183002				10%	-2,600658	

Durağanlık tespitlerinde sonra daha önce de belirtildiği gibi Cari Açık= $\alpha+\beta_1$ Bütçe Açığı+ β_2 Tasarruf Açığı+ μ ARDL modeli kurulabilir. Bu kapsamda en uygun model ARDL (1,4,0) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.4: ARDL (1,4,0) Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Cari Açık				
Seçilen Model: ARDL(1, 4, 0)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
Cari Açık (-1)	0.710919	0.090375	7.866346	0.0000
Bütçe Açığı	-0.401306	0.095691	-4.193752	0.0002
Bütçe Açığı (-1)	0.119127	0.106131	1.122449	0.2689
Bütçe Açığı (-2)	0.033557	0.101190	0.331627	0.7420
Bütçe Açığı (-3)	0.016498	0.098471	0.167544	0.8679
Bütçe Açığı (-4)	0.310982	0.096436	3.224763	0.0026
Tasarruf Açığı	0.067086	0.036834	1.821309	0.0767
C	-0.018632	0.007273	-2.561904	0.0146
R-squared	0.799255	Mean dependent var		-0.052647
Adjusted R-squared	0.761277	S.D. dependent var		0.019843
S.E. of regression	0.009695	Akaike info criterion		-6.274528
Sum squared resid	0.003478	Schwarz criterion		-5.953344
Log likelihood	149.1769	Hannan-Quinn criter.		-6.154794
F-statistic	21.04481	Durbin-Watson stat		2.105832
Prob(F-statistic)	0.000000			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	0.648722	Prob. F(4,33)		0.6318
Obs*R-squared	3.280525	Prob. Chi-Square(4)		0.5120
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey				
F-statistic	1.047534	Prob. F(7,37)		0.4158
Obs*R-squared	7.443102	Prob. Chi-Square(7)		0.3842
Scaled explained SS	3.994956	Prob. Chi-Square(7)		0.7804

Yukarıda belirtilen tablolarda görüleceği gibi kurulan modelde otokorelasyon (LM) ve değişen varyans (Heteroskedasticity) problemi bulunmamaktadır. Modelde kullanılan değişkenlerin katsayılarının istikrarlılığının ölçülmesinde CUSUM testi kullanılmıştır. CUSUM testi hata terimlerinin kümülatif olarak hesaplanmasına dayanmaktadır. N tane gözlem için %5 anlam düzeyinde kritik doğrular ile ifade edilmektedir. Aşağıdaki şekilde oluşturulan model istikrarlı bir yol çizdiği görülmekte olup şekil incelendiğinde güven aralığının dışına çıkan gözlem bulunmamaktadır. Bu kapsamda analiz edilen dönem için Türkiye’de ilgili değişkenlerin istikrarlı bir yapıda olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3.1: CUSUM Testi Sonucu

Bu aşamada F-İstatistiği hesaplanabilmekte olup sonuç aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3.5: Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

ARDL Sınır Testi				
Boş Hipotez: Uzun dönem ilişkisi yoktur.				
Test Statistic	Value	K		
F-statistic	4.561423	2		
Critical Value Bounds				
Significance	I0 Bound	I1 Bound		
10%	2.63	3.35		
5%	3.1	3.87		
2.5%	3.55	4.38		
1%	4.13	5		

F-istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde $I(1)$ 'den büyük olduğu için ($4.56 > 3.87$) değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi varlığını göstermektedir.

3.3.2. Hata Düzeltme Modeli

Tablo 3.6: Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları

ARDL Cointegrating And Long Run Form				
Orijinal Bağımlı Değişken: Cari Açık				
Cointegrating Form				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(BA_SA)	-0.409965	0.083988	-4.881250	0.0000
D(BA_SA(-1))	-0.372340	0.103212	-3.607541	0.0009
D(BA_SA(-2))	-0.344439	0.106108	-3.246114	0.0025
D(BA_SA(-3))	-0.330177	0.092582	-3.566336	0.0010
TA_SA	0.002257	0.018575	0.121484	0.9040
CointEq(-1)	-0.307423	0.070685	-4.349172	0.0001
Cointeq = CA_SA - (0.2728*BA_SA + 0.2321*TA_SA -0.0645)				
Uzun Dönem Katsayıları				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BA_SA	0.272788	0.515994	0.528666	0.6002
TA_SA	0.232068	0.134832	1.721161	0.0936
C	-0.064452	0.013340	-4.831485	0.0000

Hata düzeltme terimi 0 ile -1 arasında olması gerekmektedir. -0.307 olarak elde edilen katsayı %5 anlamlılık düzeyinde olduğu için hata düzeltme modeli çalıştırılabilmektedir. Buna göre, uzun dönem dengesinden meydana gelecek sapmaların %30'u her çeyrek dönemde düzelmektedir.

Kısa dönemde bütçe açıklarında meydana gelecek %1'lik artış, cari açığı % -0.040 azaltmaktadır. Tasarruf açığının kısa dönemdeki etkileri istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamsızdır.

Uzun dönem katsayılarına bakıldığında ise bütçe açığı istatistiki olarak anlamsızdır. Tasarruf açıkları ise %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Tasarruflarda meydana gelecek %1'lik artış, cari açığı %0.23 arttırmaktadır.

3.3.3. Nedensellik Analizi

Tablo 3.7: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Pairwise Granger Causality Tests			
Lags: 4			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
BA_SA granger nedeni değildir CA_SA	45	1.65039	0.1830
CA_SA granger nedeni değildir BA_SA		1.88802	0.1338
TA_SA granger nedeni değildir CA_SA	45	0.29306	0.8805
CA_SA granger nedeni değildir TA_SA		0.90735	0.4700
TA_SA granger nedeni değildir BA_SA	45	0.35550	0.8385
BA_SA granger nedeni değildir TA_SA		0.17635	0.9491

Ayrıca çalışmada Granger nedensellik testine bakıldığında değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bütçe açığı ve cari işlemler açığının birlikte teorik ve ampirik olarak incelenmesi ikiz açık hipotezi olarak tanımlanmaktadır. İkiz açık hipotezinin bileşenlerinden hareketle ortaya çıkan üçüz açık hipotezi zamanla bütçe açığının düzelmesine karşın cari açığın artmaya devam etmesi nedeniyle özel tasarruf-yatırım açıklarının da incelenmesi gerektiği sonucu ile ortaya çıkarmıştır.

Makroekonomik genel denge olarak da bilinmekte olan iç ve dış dengenin birbirine eşit olması açık bir ekonomide ekonomi politikalarının başlıca amaçlarındandır. Makroekonominin genel dengesi; cari işlemler dengesinin, bütçe dengesi ile özel tasarruf yatırım dengesi toplamına eşit olması ile sağlanmaktadır. Bütçe dengesi, cari işlemler dengesi ve özel tasarruf-yatırım dengesi ekonominin genel dengesini oluşturduğundan dolayı bu dengelerin bozulması, ekonomi içerisindeki makroekonomik değişkenleri çeşitli olarak etkilemektedir. Bu nedenle üçüz açıklar iç denge ve dış dengenin birlikte sağlanabilmesi bakımından son derece önem taşımaktadır.

Bütçe açığı ve cari işlemler açığının aynı dönemde aynı anda yaşanması ikiz açık hipotezi olarak bilinirken buna özel tasarruf-yatırım açığının da eklenmesi üçüz açık hipotezinin varlığını ifade etmektedir. Literatürde ikiz açıklar ile ilgili çok sayıda çalışma bulunurken üçüz açık hipotezi ile ilgili sınırlı sayıda çalışma mevcuttur.

Bu çalışmada Türkiye’de, 2006:Q1-2018:Q1 dönemi için üçüz açıklar hipotezinin varlığı ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Bütçe açığı, cari işlemler açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde üçüz açık hipotezi kavramı ayrıntılı olarak ele alınmış, teorik ve kavramsal olarak üçüz açık bileşenleri üzerinde durulmuş ve bu üçüz açık bileşenleri ile ilgili literatürde yer alan yaklaşımlar aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde 2000 yılı öncesi, 2000-2010 ve 2000-2017 yılları arasında Türkiye’de üçüz açıkların tarihsel gelişimi ve kısaca aynı dönemdeki ekonomik büyüme ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ampirik analize geçmeden önce üçüz açık hipotezine yönelik yapılan çalışmaların literatür taraması yapılmıştır. Bütçe açığı, cari

işlemler açığı ve özel tasarruf-yatırım açığı arasındaki ilişki ile üçüz açık hipotezinin varlığı 2006:Q1-2018:Q1 dönemi çeyreklik veriler baz alınarak Türkiye için analiz yapılmıştır. Söz konusu dönemin bütçe açığı/GSYH, cari işlemler açığı/GSYH ve özel tasarruf-yatırım açığı/GSYH verileri kullanılmıştır. Bir ekonomide cari denge ile ilgili çözümleme yapıldığı zaman cari dengenin Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) ya da Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranı kullanılmalıdır. Bunun en önemli sebebi, ekonominin tamamı içerisinde cari dengeyi görmek ve buna göre geleceğe dair öngörülerde bulunabilmektir.

Çalışmada üçüz açıklar hipotezinin test edilmesi için bağımlı değişken olarak cari açık, bağımsız değişkenler olarak da bütçe açığı ve tasarruf açığı kullanılmıştır. Değişkenlerin birbirleriyle olan uzun dönem ilişkilerinin analiz edilmesinde eş bütünlüşme testleri kullanılmıştır. Birim kök test sonuçlarına göre Bütçe Açığı I(0), Cari Açık ve Tasarruf Açığı I(1) seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Cari Açık= $\alpha + \beta_1$ Bütçe Açığı+ β_2 Tasarruf Açığı+ μ ARDL modeli kurularak en uygun model olarak ARDL (1,4,0) belirlenmiştir. Kurulan modelde otokorelasyon (LM) ve değişen varyans (Heteroskedasticity) problemi tespit edilmemiştir. Yapılan CUSUM testi sonuçlarına göre analiz edilen dönem için Türkiye’de ilgili değişkenlerin istikrarlı bir yapıda olduğu da tespit edilmiştir. F-istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde I(1)’den büyük olduğu için (4.56>3.87) değişkenler arasında uzun dönem eşbütünlüşme ilişkisi varlığını ortaya konmuştur. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre uzun dönem dengesinden meydana gelecek sapmaların %30’u her çeyrek dönemde düzelmektedir. Kısa dönemde bütçe açıklarında meydana gelecek %1’lik artış, cari açığı % -0.040 azaltmaktadır. Tasarruf açığının kısa dönemdeki etkileri istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamsızdır. Uzun dönem katsayılarına bakıldığında ise bütçe açığı istatistiki olarak anlamsızdır. Tasarruf açıkları ise %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Tasarruflarda meydana gelecek %1’lik artış, cari açığı %0.23 arttırmaktadır. Ayrıca çalışmada Granger nedensellik testine bakıldığında değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. İfade edilen bu temel sonuçlara göre ilgili dönem için Türkiye’de hem kısa hem de uzun dönem için üçüz açık hipotezi doğrulanamamıştır.

Elde edilen sonuçlar, farklı dönemler ele alınarak Türkiye özelinde yapılan Dücan (2008), Sürekci (2011), Karaçoz vd. (2012), Türkay (2013), Akıncı ve Yılmaz

(2013), Akbaş vd. (2014), Karanfil (2014), Şen vd. (2014), Karanfil ve Kılıç (2015), İpek ve Kızılgöl (2016), Altunöz (2018) ve Kızılkaya ve Öztutuş (2018) ile tersi sonuçlar gösterirken Tulumce (2013), Altun ve İnce (2014), Samırkaş ve Samırkaş (2015) ve Erol ve Alma (2016) ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar üçüz açık hipotezini doğrulayamamıştır fakat uzun dönem ilişkiye bakıldığında tasarruf açıkları ile cari açık arasında pozitif bir ilişki yönü tespit edilmiştir. Bu kapsamda cari açığın azaltılması için tasarruf açığının azaltılması gerektiği kaçınılmazdır. Fakat Türkiye ekonomisinin büyüme performansındaki ithalata bağımlılığı cari açık üzerinde büyük bir baskı kurmaktadır. Ekonomide meydana gelen ithalat artışı aynı zamanda tasarrufların artmasını da engelleyebilmektedir. Bu nedenle Türkiye ekonomisinde ithalata olan bağımlılığın azaltılması yönünde yapılacak olan yapısal reformlar gerek cari açığın azalmasını gerek tasarruf açığının azalmasını sağlayabilecektir. Türkiye ekonomisinin en büyük ithalat kalemi mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünlere ayrılmaktadır. Bu durum cari açığı besleyen en önemli sorunlardan birinin enerji açığı olduğunu göstermektedir. Türkiye ekonomisinde enerji açığını azaltmaya yönelik olarak yapılacak reformlar cari açığın azaltılmasına büyük bir katkı sağlayabilecektir. Özellikle yenilenebilir enerji alanında yapılacak yatırımlar uzun vadede bir başarı sağlayabilecektir. Ayrıca tasarruf açığının azaltılabilmesi için özellikle zorunlu ve bireysel emeklilik sisteminin başarısının artırılması gerekmektedir. Bu noktadaki temel sorun zorunlu ve bireysel emekliliğin kamuoyuna daha açık bir şekilde aktarılamamasına dayanmaktadır. Ulusal kalkınma boyutu açısından politika yapıcıların, kamuoyuna yönelik geliştirecekleri ve uygulayacakları politikalar ile vatandaşların tasarruflarının artırılması ülke ekonomisine ve kendi ekonomilerine yapacağı katkının farkındalığı sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri, (2010), **Cumhuriyet Dönemi Ekonomi-Politik Tarihinin Liberal Yorumu**, Orion Kitabevi, Ankara.
- AKBAŞ, Yusuf, E., Fuat LEBE ve Fatma ZEREN, (2014), Testing the Validity of the Triplet Deficit Hypothesis for Turkey: Asymmetric Causality Analysis, **Journal of Business and Economics**, 7 (14), ss.137-154.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, (1993), **Kamu Maliyesi**, Gazi Büro Kitabevi, Dördüncü Baskı, Ankara.
- AKEL, Veli ve Sümevra GAZEL, (2015), “Döviz Kurları İle Bıst Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünlüşme İlişkisi: Bir Ardl Sınır Testi Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 0 (44), ss.23-41.
- AKINCI, Merter ve Ömer, YILMAZ, (2013), Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı, **İMKB Dergisi**, Sayı:50, ss.1-28.
- ALİ, Wajid ve Azizullah, KALKAR, (2017), “Probing The Evidence Of Triple Deficit Hypothesis In Pakistan”, **IJSSHE-International Journal of Social Sciences, Humanities and Education**, 1(1), ss.1-10
- ALKİN, Erdoğan, (1981), **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 2751, İktisat Fakültesi No: 466, Güryay Matbaası, İstanbul,
- ALTINTAŞ, Halil, (2013), “Türkiye’de Petrol Fiyatları İhracat ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi” **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 9(19), ss.1-30
- ALTUN, Nurullah ve Tunç, İNCE, (2014), “Türkiye’de Üçüz Açıklara Ampirik Bir Yaklaşım: 1975-2010”, **Sakarya İktisat Dergisi**, 3(2), ss.40-61.
- ALTUNÖZ, Utku, (2018), “Cari Açık, Bütçe Açığı ve Yatırım-Tasarruf Açığı Bağlamında Türkiye’nin Üçüz Açık Analizi”, **Maliye Dergisi**, Temmuz-Aralık, 175, ss.115-139.

- ARDIÇ, Hülya, (2004), “1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Aralık, Ankara.
- ARICAN, Erişah, (2005), “Ricardocu Denklik Teoremi ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**,20(1), ss.77-94.
- ARİSTOVNİK, Aleksander (2005), “Twin Deficits Hypothesis and Hrioka-Feldstain Puzzle In Transition Economies”, **University of Ljubljana**, Faculty of Administration, International Finance 0510020, Econ WPA, 1 (20).
- AY, Ahmet, Zeynep, KARAÇOR, Mehmet, MUCUK ve Savaş, ERDOĞAN, (2004), “Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki Türkiye Örneği (1992-2003)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12, ss.75-82.
- BABAOĞLU, Barış, (2005), “Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi Sürdürülebilirliği”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Haziran, Ankara.
- BAHMANİ Mohsen-OSKOOEE ve Raymond CHİ WİNG NG, (2002), “Long-Run Demand for Money in Hong Kong: An Application of The ARDL Model”, **International Journal of Business and Economics**, 1(2), ss.147-155.
- BANERJEE, By Anindya, Juan J. DOLADO ve Ricardo MESTRE, (1998), “Error Correction Mechanism Tests for Cointegration in Single Equation Framework”, **Journal of Time-Series Analysis**, 19(3), ss.267-283.
- BARIŞ, Serap ve Nısfet, UZAY, (2015), “Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Temmuz-Aralık, 46, ss.119-151.
- BATIREL, Ömer Faruk, (1994), **Kamu Bütçesi**, Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No:460/693, 7. Baskı, İstanbul.
- BAXTER, Marianne ve Mario, J., CRUCİNİ, (1993), “Explaining Saving-Investment Correlations”, **The American Economic Review**, 83(3), ss.416-436.

- BAYRAKTUTAN, Yusuf ve Hanife, BIDIRDI, (2010), “Türkiye İthalatının Temel Belirleyicileri (1989-2004)”, **Ege Academic Review**, 10(1), ss.351-369.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf, (2003), “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(2), ss.175-186.
- BERKE, Burcu, Dilek, TEMİZ ve Eda, KARAKURT, (2015), “Üçüz Açık ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(2), 67- 89.
- BİLMAN, Mustafa Erhan, (2004), “İkiz Açık Olgusu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- BORAN, Handan, (2014), “Üçüz Açık Hipotezinin Ekonometrik Analizi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Van.
- CHOWDHURY, Khorshed K. ve Ali Salman, SALEH, (2007), Testing the Keynesian Proposition of Twin Deficits in the Presence of Trade Liberalisation: Evidence From Sri Lanka, **Wollongong Economics Working Paper**, No: 07-09, 1-33.
- CİNEL, Emek A., (2014), “Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açıklar Sorunu, Nedenleri ve Sorundan Çıkış Yolları”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 10, ss.104-118.
- COŞAR, Nevin, (1991), “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Nedenleri: Vergi Politikasının Mali Yönü 1963-1989”, Yayınlanmış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, Ebru, (2006), “Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 21(1), ss.423-428.
- ÇOBAN, Hilmi ve Eda, BALIKÇIOĞLU, (2012), “Üçüz Açık ya da İkiz Iraksama: Dinamik Panel Analizi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(12), ss.271-280.

- ÇÖRTÜK, Orcan, (2006), “Türkiye-IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü**, Haziran, Ankara.
- DANIŞMAN, Yeliz, (2009), “İkiz Açıklar ve Doğru Makroekonomi Politikası Seçimi”, Mesleki Yeterlilik Tezi, **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı**, Ankara.
- DARRAT, Ali F., (1988), "Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits?", **Southern Economic Journal**, 54(4), ss.879-887.
- DEĞİRMEN, Süleyman ve Ahmet, ŞENGÖNÜL, (2012), “Türkiye’de Net Özel Tasarruf-Yatırım Açığının Belirleyicileri”, **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, Kasım, 114, ss.1-26.
- DİNERİ, Eda, (2016), “Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği”, Yayınlanmış Doktora Tezi, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gaziantep.
- DİREKÇİ, Tuba, (2006), “Kamu Açıklarının Makroekonomik Etkiler: Türkiye Çalışması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana.
- DOĞAN, Seyhun ve Çiğdem, BÖRKE TUNALI, (2012), “Türkiye’de Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı İlişkisi (2001 Krizi Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme)”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 58. Seri, (2), ss. 1-26.
- DOMENECH, Rafael, David, TAGUAS ve Juan, VARELA, (2000), “The Effects of Budget Deficit on National Saving in The OECD”, **Economics Letter**, 69, ss.377-383.
- DOOLEY, Michael, Jeffrey FRANKEL ve Donald, MATHIESON, (1987), “International Capital Mobility: What Do Saving-Investment Correlations Tell Us?” **IMF Staff Papers**, 34(3), ss.503-530.
- DÜCAN, Engin, (2008), “Türkiye Ekonomisinde Tasarruf-Yatırım Dengesizlikleri ve Üçüz Açıklar Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sakarya.

- EGELİ, Haluk, (1997), “Türkiye’de Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Bütçeleme Sistemleri Açısından Ekonomik Etki ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan, KUMCU, (2002), **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Om Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2002), "Bakanların 'Ödenek' Kavgası", **Radikal**, 08/08/2002.
- EİSNER, Robert, (1994), “National Saving and Budget Deficits”, **The Review of Economics and Statistics**, 76(1), ss.181-186.
- ENER, Meliha ve Muhammet, KARANFİL, (2015), “Türkiye Ekonomisinde Tasarruf Açığının Orta Gelir Tuzağı Üzerine Etkisi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(2), ss.31-46.
- ERDEMİR, Duygu, (2014), “Üçüz Açıklar Hipotezi (Türkiye Örneği)”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- EREN, Aslan, (2017), **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 8. Baskı, Bursa.
- ERKİLİÇ, Serdar, (2006), “Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Kasım, Ankara.
- EROL, Ece D. ve Dilek, ALMA, (2016), “Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1975-2014 Dönemi Türkiye Analizi”, **International Congress On Economics and Business**, May.30- June 3, ss.22-31.
- ESEN, Ethem, Selim, YILDIRIM ve S. Fatih, KOSTAKOĞLU, (2012), “Feldstein Horioka Hipotezinin Türkiye Ekonomisi için Sınanması: ARDL Modeli Uygulaması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(1), ss.251-267.

- FELDSTEIN, Martin, (1982), "Inflation Tax Rules and Investment: Some Econometric Evidence", **Econometrica**, 50(4), ss.825-862.
- FIRAT, Emine, (2009), "Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 9(12), ss.501-524.
- FİSCHER, Stanley ve William, EASTERLY, (1990), "The Economics of the Government Budget Constraint", **The World Bank Research Observer**, 5(2), ss.127-142
- GALE, William G. ve Peter R., ORSZAG, (2003), "Economic Effects of Sustained Budget Deficits", **Brookings Research Papers**, July 17, ss.1-39.
- GAYTANCIOĞLU, Sinem, (2010), "Rasyonel Beklentiler Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de 1994 Krizi", **Ekonomi Bilimler Dergisi**, 2(1), ss.139-146.
- GÖÇER, İsmet, (2013), "Türkiye'de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Nisan, 8(1) ss.213-242.
- GÖK, Barış, (2006), "İkiz Açık Hipotezi ve Türkiye Uygulaması", **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- GRUBER, Joseph W. ve Steven B. KAMIN, (2007), "Explaining the Global Pattern of Current Account Imbalances", **Journal of International Money and Finance**, 26(4), ss.500-522.
- GÜDER, Fatmanur ve Cüneyt, KILIÇ, (2016), "Üçüz Açık Sorunu ve Üçüz Açık Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 11(2), ss. 46-77.
- GÜDER, Fatmanur, (2013), "Üçüz Açık Sorunu ve Üçüz Açık Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Çanakkale.

- HATSOPOULOS, George, N., Paul, R., KRUGMAN, ve Lawrence, SUMMERS, (1988), "U.S. Competitiveness: Beyond the Trade Deficit", **Science**, 241(4863), ss.299-307.
- HEPAKTAN, Cemal Erdem, (2009), "Türkiye'nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbütünleşme Analizi", **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 16(1), ss.39-55.
- İPEK, Evren ve Özlem, A. KIZILGÖL, (2016), "Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık", **Ege Akademik Bakış**, 16(3), ss.425-442.
- KARABAŞ, Engin, (2005), "Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları", Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**, Nisan, Ankara.
- KARAÇOR, Zeynep, Volkan, ALPTEKİN, Tuba, AKAR ve Gökhan, AKAR, (2012), "İstikrar Mı, İstikrarsızlık Mı? Türkiye'de Üçüz Açık Analizi", **Türkiye Ekonomisi Kurumu 3. Uluslararası Ekonomi Konferansı**, Borç Dinamikleri, Finansal İstikrarsızlık ve Büyük Durgunluk, 1-3 Kasım, İzmir.
- KARANFİL, Muhammed ve Cüneyt, KILIÇ, (2015), "Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Zaman Serisi Analizi", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 1(24), ss.1-20.
- KARANFİL, Muhammed, (2014), "Türkiye Ekonomisinde Tasarruf Açığı Sorunu: Zaman Serisi Analizi", **Journal of Entrepreneurship And Development**, 9(2), ss.1-18.
- KARANFİL, Muhammet, (2014), "Türkiye Ekonomisinde Üçüz Açık Sorunu ve Zaman Serisi Analizi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Çanakkale.
- KAYGISIZ, Ayşe D., Dilek G., KAYA ve Levent KÖSEKAHYAOĞLU, (2016), "Türkiye'de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(1), ss.273-300.
- KEPENEK, Yakup ve Nurhan, YENTÜRK, (2000), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, Ankara.

- KEYNES, John Maynard, (2010), **Genel Teori: İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi**, Akalın, Uğur Selçuk, (Çev.), Kalkedon Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- KHAN, Muhammad A. ve Sumaira, SAEED, (2012), “Twin Deficits and Saving-Investment Nexus in Pakistan: Evidence from Feldstein-Horioka Puzzle”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 33(3), ss.1-36.
- KILAVUZ, Emine ve Yasemin, DUMRUL, (2012), “İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 26(3-4), ss.239-258.
- KIZILKAYA, Oktay ve Ferhat, ÖZTUTUŞ, (2018), “Türkiye’de Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Nedensellik Analizi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(68), ss.1476-1488.
- KİM, Soyung ve Nouriel, ROUBİNİ, (2008), “Twin Deficit or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account and Real Exchange Rate in the US”, **Journal of International Economics**, 74(2), ss.362–383.
- KONGAR, Çiğdem İzgi, (1996), “Denk Bütçe Teorisi ve Uygulanabilirliği Üzerine Bir Not”, **TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü**, Tartışma Tebliği No:9630, Ekim, ss.301-302.
- KÖKÇÜ, Alaittin, (2011), “Bütçe Açığı, Cari İşlemler Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği (1994-2010)”, **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- KREMERS, Jereon J. M., Neil R. ERICSSON ve Juan J. DOLADO, (1992), “The Power of Cointegration Tests”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 54(3), ss.325-348.
- MANGIR, Fatih, (2006), “Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, ss.459-472.
- MİLESİ-FERRETTİ, Gian M. ve Assaf RAZİN, (1996), “Sustainability of Persistent Current Account Deficits”, **NBER Working Paper**, No: 5467, ss.1-24.

- NKORO Emeka, (2016), “Autoregressive Distributed Lag (ARDL) Cointegration Technique: Application and Interpretation”, **Journal of Statistical and Econometric Methods**, 5(4), ss.63-91
- ÖNCEL, Yenal, (1993), “Ekonominin Genel Dengesi ve Kamu Kesimi (1972-1992)”, **Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları**, Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 0(34), ss.158-169.
- ÖZÇALIK, Melih ve Filiz, ERATAŞ, (2014), “İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Yükselen Piyasa Ekonomileri İçin Bir Örnek”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:22, ss.137-151.
- ÖZDEMİR, Dilek, Özge, BUZDAĞLI, Ömer S., EMSEN ve Ahmet A., ÇELİK, (2014), “Geçiş Ekonomilerinde Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği (Validity of Triple Deficit Hypothesis in Transition Economies)”, **International Conference On Eurasian Economies**, ss.1-6
- PARASIZ, M., İlker, (2010), **İktisadın ABC'si**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PARASIZ, M., İlker, (1999), **Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PARASIZ, M., İlker, (2002), **İşletmeciler ve Yöneticiler için İktisat**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PAUDEL, Rames C. ve Kankesu, JAYANTHAKUMARAN, (2009), “Financial Liberalization and Performance in Sri Lanka: The ARDL Approach”, **South Asia Economic Journal**, 10(1), ss.127-156.
- PEKER, Osman ve Hakan, HOTUNOĞLU, (2009), “Türkiye’de Cari Açığın Nedenlerinin Ekonometrik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23(3), ss.222.
- PEKER, Osman ve İsmet, GÖÇER, (2012), “Bütçe Açıklarının Ampirik Analizi”, **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 19(1), ss.163-178.
- PEKER, Osman ve Yasin, ACAR, (2012), “Türkiye’de Konsolide Bütçe Açıklarıyla İç Borçlanma Faiz Oranları Arasındaki İlişki: Ekonometrik Bir Analiz”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 1(1) ss.193-206.

- PENATÌ, Alessandro ve Michael, DOOLEY, (1984), “Current Account Imbalances and Capital Formation in Industrial Countries 1949-1981”, **IMF Staff Papers**, 31(1), ss.1-24.
- PESARAN, M. Hashem, Yongcheol, SHİN ve Richard J., SMİTH, (2001), “Bound Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships”, **Journal of Applied Econometrics**, 16, ss.289-326.
- PRADHAN Gyan ve Kamal P., UPADHYAYA, (2001). “The Impact of budget deficits on national saving in the USA”, **Applied Economics**, 33(13), ss.1745-1750.
- RAJU, Sunitha ve Jaydeep, MUKHERJEE, (2010), “Fiscal Deficit, Crowding out and the Sustainability of Economic Growth the Case of Indian Economy”, **Asie Visions 31**, Temmuz, ss.1-31.
- ROUBİNİ, Nouriel, (1988), “Current Account and Budget Deficits in an Intertemporal Model of Consumption and Taxation Smoothing: A Solution to the Feldstein-Horioka Puzzle?”, **NBER Working Paper**, No: 2773, ss.1-52.
- SAMIRKAŞ, Mustafa C. ve Meryem, SAMIRKAŞ, (2015), “Türkiye’de Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(3), ss.23-32.
- SANCAK, Ercan ve Nedret, DEMİRCİ, (2012), “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(2), ss.159-198.
- SEYİDOĞLU, Halil, (1999), **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, Kurtiş Matbaası, 13.Baskı, İstanbul.
- SEYİDOĞLU, Halil, (2002), **Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Can Yayınları: 18, 3.Baskı, İstanbul.
- SHARİFİ Hosein R., (2008), “Demand for Money in Iran: An ARDL Approach”, **MPRA**, Paper No:8224, ss.1-10.
- SHASTRİ, Shruti, ve Geetilaxmi, MOHAPATRA, (2017), Assessing the Triple Deficit Hypothesis for Major South Asian Countries: A Panel Data Analysis, **International Journal of Economics and Financial Issues**, 7(4), ss.292-299.

SÜREKÇİ, Dilek, (2011), “Türkiye’de Üçüz Açıklar Olgusunun Analizi: Dinamik Bir Yaklaşım”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 18(1), ss.51- 69.

SZAKOLCZAI, György, (2005), “The Triple Deficit of Hungary”, **Hungarian Statistical Review**, Special Number 84(10), ss.40-62.

ŞEN, Ali, Mehmet, ŞENTÜRK, Canan, SANCAR ve Yusuf E., AKBAŞ, (2014), “Empirical Findings on Triplet Deficits Hypothesis: The Case of Turkey”, **Journal of Economic Cooperation and Development**, 35(1), ss.81-102.

ŞEN, Elif, (2007), “İkiz Açıklar İlişkisi (Türkiye Analizi: 1983-2005 Dönemi)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kocaeli.

ŞİMŞEK, Muammer, (2005), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Ulusal Tasarruflara Etkileri” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6(2), ss.1- 20.

ŞİMŞEK, Muammer, (2005), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Ulusal Tasarruflara Etkileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 6(2), ss.1-20.

T.C Kalkınma Bakanlığı Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2007-2013).

T.C Kalkınma Bakanlığı Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2014-2018).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2011).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2012).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2013).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2014).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2015).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2016).

T.C. Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor. (2017).

T.C. Merkez Bankası Yıllık Rapor. (2002).

- TAKIM, Abdullah, (2010), “Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,14(2), ss.1-16.
- TANG, Tuck C., (2014), “Fiscal Deficit, Trade Deficit, and Financial Account Deficit: Triple Deficits Hypothesis with the U.S. Experience”, **Monash University Business and Economics, Department Of Economics**, 06/14.
- TİRYAKİ, Süleyman Tolga, (2002), “Cari İşlemler Hesabına Çeşitli Yaklaşımlar ve Sürdürülebilirlik Örneği”, **TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği**, Temmuz, No: 8.
- TÜLÜMCE Sevinç Y., (2013), “Türkiye’de Üçüz Açığın Ampirik Analizi (1984-2010)”, **Maliye Dergisi**, 165, Temmuz-Aralık, ss.97-114
- TÜLÜMCE, Sevinç Y. ve Ersan, YAVUZ, (2017), “Türkiye’de Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı, ss.1034-1048.
- TÜRKAY, Hakan, (2013), “Türkiye’de Cari Açık, Bütçe Açığı ve Yatırım-Tasarruf Açığı İlişkisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 14(2), ss.253-269.
- ULUATAM, Özhan, (2005), **Kamu Maliyesi**, İmaj Yayınevi, 9.Baskı, Ankara.
- UYGUR, Ercan, (2001), “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni 2001/1, Nisan, Ankara.
- ÜNSAL, Hilmi, (2006), “Kamu Açıkları ile Ödemeler Bilançosu Arasındaki Etkileşim, 1980 Sonrası Türkiye Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- VYSHNYAK, Olga, (2000), “Twin Deficits Hypothesis: The case of Ukraine”, Yüksek Lisans Tezi, **National University Kyiv-Mohyla Academy**, Tokyo.
- YALDIZ, Elmas, (2006), “Bütçe Açıkları ve Politika Etkisizliği: Türkiye Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

- YILDIRIM, Kemal, Doğan, KARAMAN ve Murat, TAŞDEMİR, (2013), **Makro Ekonomi**, Seçkin Yayıncılık, 11.Baskı, Ankara.
- YÜCE, Gönül, Merter, AKINCI ve Ömer, YILMAZ, (2013), “Türkiye Ekonomisinde Temel Ekonomik ve Finansal Göstergeler Bağlamında 2002 Öncesi ve Sonrası”, **Maliye Dergisi**, 164, ss.183-207.
- YÜKSELER, Zafer, (2009), “Türkiye’de Kriz Dönemlerinde Ekonomik Gelişmeler ve Ödemeler Dengesi Uyumu”, **TCMB**, Temmuz, ss.1-54.
- ZAIDI, Iqbal M., (1985), Saving, Investment, Fiscal Deficits and the External Indebtedness”, **World Development**, 13(5), ss.573-588.

Elektronik Kaynaklar

- ALKSWANI, Mamdouh Alkhatib, (2000), “The Twin Deficits Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence From Saudi Arabia”, **King Saud University**, 1-25. <http://www.mafhoum.com/press2/79E15.pdf> 20.04.2007 (05.07.2018).
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2006), “Üçüz Açık”, **Kendime Yazılar**, (30 Mayıs, 2006). <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/ucuz-acik-781864/> (02.07.2018).
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2012), “İkiz Açık, Üçüz Açık”, **Kendime Yazılar**, (20 Ekim). <http://www.mahfiegilmez.com/2012/10/ikiz-ack-ucuz-ack.html> (04.07.2018).
- MC TEER, ByBob, (2008), “Our Triple Deficit”, <http://www.ncpathinktank.org/pub/ba613> (05.07.2013).
- TCMB, (2014), “Ödemeler Dengesi İstatistikleri’ne İlişkin Yöntemsel Açıklama”, İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü, ss.1-34, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9/BOPMetaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-0ab87526-c290-4bdd-94d4-b8e99e70eba9-ml39cvO>, (12.12.2018).
- 29934 Sayılı, 30/12/2016 Tarihli Resmî Gazete**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161230-10.htm>, (15.12.2018).

DİZİN

-A-

ARDL, v, vi, ix, xi, 2, 69, 71, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 88, 90, 91, 94, 98, 99

-B-

Bütçe, v, ix, 1, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 21,
26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 70, 71,
74, 76, 81, 82, 83, 87, 88, 90, 91, 92,
93, 94, 96, 97, 98, 100, 101
Bütçe açığı, v, 10, 21, 27, 32, 74, 76, 87
Bütçe dengesi, 1, 9, 15, 87

-C-

Cari, v, 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 19, 24, 26, 27, 35, 36, 37, 39,
40, 55, 56, 61, 66, 71, 74, 76, 78, 81,
82, 83, 85, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 101
Cari işlemler açığı, 1, 4, 19, 24, 26, 35,
56, 61, 66, 75
Cari işlemler dengesi, 1, 14, 15, 19, 36,
37, 39, 40, 55

-E-

Ekonomi, 10, 64, 90, 93, 94, 95, 96, 98,
100, 101, 102

-H-

Hipotez, vii, viii, v, 4, 21, 22, 23, 24,
42, 43, 84, 94, 95

-İ-

İkiz açık, 1, 4, 5, 87

-K-

Kriz, 55, 95, 102

-M-

Milli gelir, 5, 25

-R-

Risk, 10

-T-

Tasarruf, v, 17, 18, 19, 26, 40, 41, 42,
67, 69, 70, 73, 75, 76, 77, 81, 82, 83,
85, 88, 90, 93, 94, 96, 101
Türkiye, vii, viii, v, ix, xi, 1, 2, 4, 8, 10,
13, 14, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 83, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 101, 102

-Ü-

Üçüz açık, 1, 2, 4, 6, 15, 20, 22, 23, 24,
70, 71, 73, 75, 76, 77

-Y-

Yaklaşım, 22, 28, 29, 31, 32, 33, 38, 39,
90, 100

